

PEEDU PAEVÄLI

Mõisa härgja
surm

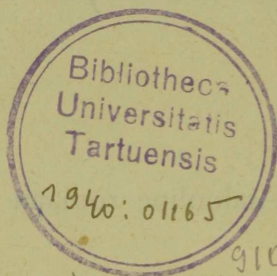
AJALOOLINE ROMAAN

Peedu Paeväli

Mõisa härja surm

Ajalooline romaan

K. O.-Ü. „Oma Maa“ kirjastus Viljandis, 1940. a.

A-11637

I

Ollema tüla Matsi teotalu noorem poeg Andres kangutas kesapõllul wiimast kivi. See oli ümbert lahti kaematud ja paar tüssedat kasepuu tüügaast otsapidi alla asetatud, mõned vähemad sülekivid warukski toodud, et jonnakas müra kas ei langetaks oma endiesse ajendisse, kui ta peaks kangidelt libijema.

Noormees silmas weel korra oma tänast ja wiimast wastast, nagu kaheldes, kas ta temale üksi ilka vastu saab. Katsus kord ühe, kord teise poomi tugevust ja weendus, et nende abinõudega ta kivi wälja ei saa. Waja oli weel paar tüssedamat poomi juurde muretsema ja nende järele ta nüüd läkski.

Talu elamu asus kesapõllust waid mõnesaja sammu kaugusel ja nõnda, et noormehe askeldust oli näha koduõuele. Matsi peremees, wana Andres, kopitjes wanrite kallal, kohendades redelesid sõnnikuweoks, mis kippus weidi hiline ma just kesa kividest puhastamise tõttu. Ta heitis kordu waid pilke wäljale ja nähes noort Andrest koju tulemas, mui gas ning sõnas omaette:

„Saa ta nüüd üksi ühti teise ga hakkama!“

Beagi oli noor Andres toaotsas palgiwirnast jobiwad poomid wälja walinud ja tahtis nendega minna pooleli jäänud töö manu.

„Tahad ilka üksinda wälja ajada?“ küsis isa.

„Katsun korraks, näis ehk jaan vastu“, sõnus poeg.

„Ära parem janda! Oleks abilisi, siis veel, aga üksi!? See mürafas annab ikka kahel-kolmelgi käriz-tada. Olen teda isegi kümnel korral kangaiga liigutada katsunud, mitte kõsjaqi! Ta ju üle küünra mulla sees.“

„Las olla,“ nõustus noor Andres, „aga wälja peab ta tulema. Wiin paar poomi lijaks.“

„Äta parem täna! Homme Mart ja Tõnis mõlemad kodus. Mõni asi see teil hommikul korraks juure minna. Aga üksi pole mõtet noori konte murda. Waata veel, et kaela ei libise! On wähe õnnetusi olnud nende kiwinärude juures! Ammus see oli, kui Teisepere Kadu kiwi alt päästjime. Poleks abi kääpärast, oleks tema tosjukene sinnapaika jäänud“, manitses isa.

„Paljuks nüüd tosjukese mõtmijeks waja, aitab wähemastki. Aga milleks siis filmad peas?“ wastas noor Andres ja haaras poomid uuesti õlale.

„Mõh, kui sa nüüd endast ei hooli, eks tee ja toimetata, aga ole ettevaatlik: wäiksemgi wääratus wõib elu maksta.“

„Küllap hakkama saan, terve wäli ju wirnas. Selle ühe ja wiimase pärast nüüd kogu peret waja nurmele saata.“

„Oleks mu jalga wähegi parem, tuleksin isegi appi...“

„Lase nüüd olla, taat. Nõ ei saa teinekord üle õuegi ja nüüd selle wa tühise kiwi pärast,“ wastas poeg ja kadus õuest.

Wana Andres waatas, mõtles korraks kurjustatada, jättis aga selle ja jätkas poolelijäänud toskimist.

„On need noored küll,“ mõtles ta, „tahab mehe eest wäljas olla, kuiqi omal alles poisikese päewad. Nõ nagu kõiesõlm, aga winnab paar sarikapuud

õlale ja muudkui kõnnib teistega! Väheks õrte kor-
rats ja aitaks mõne tofiqi alla seadi."

Wana Andres asetab wankri küljeredelid kohale, wõttis seina najalt toomingase kapi ja astus aeglasel sammul möödunud sügisel laastatud ja ümberküntud lehapõllule.

Noor Andres oli niimõrd töösse jüwenenud, et ei märganudki taadi tulekut.

Kui lihakstoodud poomid kaldale asetatud, põik-
puu kohale seatud, saabus otsustaw heitlus. Ette-
maatlikult üht kui teist puud wajutades ja kohenda-
des, ning sülekiweqi augu põhja asetades, fertiski
kiwipõrakas warsti maapinna kõrgusele.

Weel wiimane tugew wajutus mõlemale poomile,
paar lamedat kiwi nende tüügastele ning siis ühe
põikpuu tõuge põraka kõhule — ja kiwi oliqi kaldal.

"Ole sind weel, wõi jagu said!" hüüdis wana
Andres kümnekonna sammu kauguselt. "Näin wähe
hiljaks, jalararu lasse ju käia. Püüdsin astuda,
aga... On ikka müra kas küll," imestab wana.

"Andis wõtta kah! Tõmbas sooned nii sirukile...
Ega teda koormaga küll ära wii," arwas noor And-
res, äigas käega hqiqt leemendawat nägu ja kufalt.
"Nüüd muudkui tuli otja ja homme wõib sõnniku-
weoga algust teha," hüüdis ta wõidukalt

"Etks ta ole ime asi küll, et maa lage, ja egas siia
palju sõnnikutki... Olgu muidu haisuks panna. Muld
ju kobe nagu kapsaaias," lausus wana Andres sori-
des kapiotsaga uudismaa kühme.

Boeq heitis weel korrats pilgu kiwile. Kui kar-
daks ta selle auku tagasi wajumist, eemaldas wõitlus-
abinõud, ajas augu mulda täis ja jooksis toa poole
nõnda, et kannad wälkusid.

"Wõta räästa alt. Seal kased ja hästi kuivad tei-
jed. Need hoopis walusama tulega kui lepad," hüü-
dis wana Andres noorele.

Matši wana peremees teqi ringi kivi ümber ja leidis, et seda praeguses ajendis oleks raske kuumendamise teel puruks lõhkuda, kuna ta seisis kumerusega ülespoole. Andres seadis korraks isegi oma öla wastu kivismõhku, kuid katse osutus asjatuks: kivi ei liikunudki.

Saige jalq oli jelles jüüdi. Müüd nojis Andres taskust piibu, lõi selle kahaga paar kopsu kivilile, topis tubakat täis, jätkas taelaft tule peale ja istus kivismõhule. Rahuldusega silmitses ta mustamullalist kesa põldu, milline uudismaa harimisel märksa suurenenud. See polnud küll enam Andrese enda tööwili, aga mis sellest. Ega keegi igawene pole.

Seft kelle see noorperegi on, kui mitte tema. Järjekult kuulus ka nende töö Andresele, tema teotale, mis tundus terwifuna.

Andres polnud oma juurdetehtud uudismaad weel üle mõõtnud, aga ta kogenud jilm wõis pea ekssimatult hinnata selle suuruse wakamaades. Ta koostas isegi eelarwe, palju siia kuluks jõnnikukoormaid, palju seemet ja millist lõikust ta juba tulewal aastal oodata wõiks.

See kutsus Andrese näole naeruwine. Egas midagi, kui ikka teha, siis jaad kah," ütles ta peagu kuuldawalt. „Oleks karjamaa suurem, kuluks weel üks põld juurde teha. . . See pagana jalq! Walutab ja pakitseb. Poleks jeda, noh siis. . ." katkes Andrese mõttelõng.

Hobuste kaelakurinate helin kostis ta kõrwu. Mõijast tulewal teel lähenejid kats jõidukit.

Ta tundis neid mõlemaid: eelmine oli mõijahärra tõld — kutsjar Suhaniqa pufis, teine — walitseja pikflaud.

Tõllas, mida wedas parunihärra enda lemmikpaar — Saaremaa tüüpi küntseljaga wõigud, istus Kabala mõijahärra parun Richard-Bernhard-Her-

mann von Wietinghosi korpulentne fogu. See oli laiaõlgane, kõrget kasvuga, meidi kõrgis nina ja püga-
tud murrudega, enam sümpaatse kui wastiku ilmega
mehemürakas — Rabala karu — nagu teda ta
omaste seas nimetati — haritumaid ja tüüpilisemaid
aadlikke Põhja-Liivimaal.

Pikklauul istusid kaks härrasmeest. Ühte Andres
ei tunnud, küll aga teist — mõisa ülemwalitsejat —
Ernst von Kohlkopfi — rahwa nimega „Kapsjapead“.
See kuivetanud, piklikondilise näoga, kullinokale
sarnlewa nina, rohakat-pruuni silmade, juure suu ja
väljaspoole kumerdunud huulstega mehefogu osutus
tüübilt kui ka hingelaadilt paruni wastandiks.

Sõidukid lähenesid Andresele kiirelt ja tal oli
tegemist piibunobi peitmise ja enesekohendamisega.

„Mis asi neid nüüd siia ajab?“ mõtles ta. „See
haike jalga! . . . Poleks jeda, pageks siit!“

Andres polnud kunagi mõisajaksu armastanud,
ka eriti wiha ei tunnud ta nende wastu, wäljaarwa-
tud muidugi see „Kapsjapea“.

Tänane sakste tulek näis aga Andresele halba-
ennustamana.

Sõidukid peatusid kiwimüraka kohal. Parun
Wietinghof astus tõllaft, Andres kohmas mütsi peast.

„Tere jõudu, Andres,“ ütles esimesena mõisa-
härri ise ja astus üle kraami lähemale. „Oled juure
kiwi maast wäljaajanud. See sinuealisele nagu pal-
jugi. Kus siis su pojad, et ise weel kiwe kaalud?“

„See, aulik parunihärri, mu noorema poja And-
rese töö. Näe, tulebki teine puukandamiiga sealt.“

„Wõt ta jeda siis üksi nüüd, tema ju selleks noo-
ruse,“ arwas parun, heites uue pilgu kiwile.

„Üksi ikka küll, wõi siis mina enam oma haike
jalaga . . .“

„Peab tal aga siis jõudu olema! Ise alles tent-
sitas ja pole nagu jeda foguqi.“

„Jaa, parunihärra, tentsikas ikka küll weel, alles kahetümmene — aga hobuse wõtab õlule,“ wastas Andres.

„No noh, see kõlab liialdusena.“

„Ei ühti, egas ta parunihärrast jõultki palju maha jää, las sirgub aga meheks.“

Barun muheles: „Kust ja, Andres, mu jõudu tead? Pole teda proovinud.“

„Eks ole näind ikka sedagi. Parunihärra wist teagi ise, et kord Waki-Määrü teel muu puukoorma kraawist wälja tõstis. See oli muidugi nagu mängu ast.“

„Ah sina siis olidki? Miks ma ei mäleta. See ju mõni hea aasta tagasi. Aga kuidas see juhtus, et kraawi ja koha kummuli?“

„Eks ikka parunihärra enda puuvoor. Kes siis muu.“

„Ah ajasid kraawi ja jätsid sinnapaika?“

„Jah, nii see oli. Poleks parunihärra abi olnud, teab siis kuidas mu hobusegaagi oleks olnud. Seal ma oma wigast jalga uuesti osatasin ja wean teist nüüd taga.“

„Siis, Andres, polegi just wiimaks meile abi loota, kui haike jalga. Tahtsin täna oma heinamaade piire kindlaks teha, pole siin käind ja lootsin sinule. Sul piirid enam teada.“

„Kui parunihärra abits, eks siis jaa ikka, aga egas ma jala küll sinna jaa. Kui õite hobusega,“ wastas Andres.

„Jaa, muidugi hobusega. Istud walitseja härra pikklauale ja asi korras. Eks ole, Andres?“

„Nojah, kui pikklaud, siis pole midagi. Aga enne aitan pojal kiwi ära pöörata.“

„Pole wiga, taat, tulen toime üksi,“ wastas seepeale noor Andres ja asus kiwi kallutamisele.

Ülemwalitseja ühes teise härrasmehega olid wahapeal oma sõidukilt maha tulnud ja sorisid üks

kepiiga, teine raudoraga Andrese uudismaad, mõõtsid nähtavasti mulla sügavust ja arutasid omavahel jaksfa keeles.

„Haruldane maa, termelt jala musta mulda! Pole teil mõisaski jääraht,“ tähendas mõõras härra jaksfa keeles mõisahärrale.

Andrese jüda kihvatas. Ta ostas mõne sõna iseegi jaksfa keelt. Pikklauual asetsewast esemeist taipas ta, et tegemist on maamõõtjaga. Nad läksid.

„Luba, Andres, ma aitan su üle kraawi.“

Härra tõstis Andrese pooleldi lendu ja aitas iseegi pikklauale.

„Ma ise tulen jala. Laske aga minna,“ ütles parun ja sõiduk weeres metsa poole.

Tõld ühes kutsariga jäi samasse paika, kuna tee osutus väga auklikuks ja kiviliseks.

„Siitjast algabki mõisa maa, näe, kupits koha tee kõrval, lepad teisele ümber kaswanud,“ seletas Andres, kui mõsane karjamaa jäänud seljataba.

Maamõõtja laotas juure kaardi murule ja selle waral hakati piirijooni otsima.

„Egas siin teine kupitski kaugel pole. Waiad mist küll mädanenud, aga efs kaart näita sedagi. See seal päewatõusu pool,“ osutas Andres kupitsa juunas.

Parun ise jõudis ka kohale. Kulus waid mõni hetk kaardile vaatamiseks ja warsti oldi asjaga sealmaal, et maamõõtja ja walitseja asusid piire selgitama, parun ise läks heinamaa tingul kaswawa metsatuka juunas.

„See meie maamõõtjahärra. Tahame wähe neid piire mõõta ja waadata,“ lausus walitseja Andresele.

„Egas neid maid siia juurde sadanud pole, mis furd kaardil, see jääb,“ arwas Andres.

„Waja ikka wahest kontrollida,“ sõnas maamõõtja ja pani kaardi woltide järele kokku. Mündi eemale tööle.

„Ega minu abi enam waja... mul käimine wi-
lets?“ küsis Andres.

„Jää seniks wankri juurde, me oleme warsti
tagasi“, ütles walitseja.

Ja nii jäigi Andres wankri ja hobuste wahiks.

Juba mitmendat aastat polnud Andrese jalga
tollele heinamaale astunud. Nüüd oli ta ometi siin,
kuigi wastu oma tahtmist. Kui palju siingi selle aja
jooksul oli teijeks muutunud. Heinamaa tihedad põõ-
jad jäljetult kadunud, üksikud puud suuremaks kas-
wanud ja waatemäli awardunud, hein nagu samet.

Oli Jaanipäewa-eelne aeg ja heinategu alanud.
Ule lagendiku kuulduis wikati luiskeid ja eemal And-
res silmas nii mõnegi heinajao ja nende ümber
asteldumas inimkoosid.

See lagendik siin oli mõisa heinamaa ja selle-
pärast wist ka wikatist puutumata. Tuhanded rohu-
ja lilleliigid tundsid siin end kodus. Paljud olid juba
õielehed ära heitnud ja toitjaid seemet tulewaks aas-
taks. Andresele meenus elawalt aeg, kus ta Mariaga
pühapäewa hommikul oma karjamaa wõja ääres suu-
rel kiwil istudes waatles jeda määratud lillewälja.
„See pole enam heinamaa, waid lillemeri,“ oli
Mari öelnud.

Nüüd olid õied kadumas. Weel mõni päew ja
halastamatu wikat kuulutab jurma lagendikku kat-
wale sametpehmele heinale.

„Ja nõnda see on Jumala meelepärast. Aga mil-
lets mõisahärraste siiasõit? Milleks kaardid ja pii-
ridemõõtmine, pealegi härra juuresolekul?“

Paljud naabermõisa omanikud olid oma terwed
külad ja üksiktaludki ära häwitanud, liites need mõisa
külge, kuulutades linnupriiks jajas ja tuhanded pere-
konnad. Andresele oli küllalt põhjust rufurwa mõtte
arendamiseks.

Üksiku kase kännu juures parun seisatus, istus
jellele ja pani sigari suitsema.

Mesilaste õielt õiele lendlemise ferge sumu ta ümber tundus vaikse muusika helinana, nagu hällilaulu järelkaja, mis manas esile lillelise ja luulelise noorusaja. Ta tõusis, vaatles ringi, tahtes nagu veel kaugemale juunata pilku, kuid see piirdus tiheda lepa ja kase võsastikuga, nagu palistusega ümber ringi. Sigari suitsetanud ja korras juba teisele küljele jõudnud maamõõtjale pilku heitnud, astus aadlik aeglaselt heinamaa kinkul kasvava metsa poole.

Rada lõppes metsaweert palistava segalehtpuu võserikuga, kus valdas kasv ja toomingas. Puude pikkuse kasvades, laienes ka jalatee, mida oli nähtavasti tihti kasutatud. Mingit rihu, nagu tavaliselt metsateedel, polnud siin näha. Nöörsirgelt wiis rada mäenõlvakule, kust heledama laiguna paistis lagendik. Parunit huvitas selle metsa koosseis. Ta leidis siit pea kõik meil kasvavad puuliigid ja tuli weendumusele, et keegi neid siia kunagi külvanud.

Silmates kaskede saledust, jämedust ning pikkust ta kahjatses, et polnud kaasas pikkusemõõtjat. Ka kaskede sekka nagu poetatud üksikud männid ja kuused olid haruldased.

Oma ringkäigul looklewail teil metsa keskelt olewale lagendikule, ta sammus metsa kaunimasse paika — muruwäljakule. Nagu kohkunult ta seisatus. Mingil sisemisel sunnil paljastas pea, astus mõne samm ettepoole. Teatava kartusega ringi waadates, kuulis ta pahemalt taha, pooleldi ümberjat lauluhäält, mis lähenes muruwäljakule.

Parun taandus põõsajuhmastikku. Tulijaks ojus noor, alles alla kahetümne tütarlaps. Tal oli õlal wikat ja looreha ning riietusiks poolpleekinata linane üldkleidifene, niuete kohalt kirju wööga kofku tõmmatud, wallatute otstega wajakul. Paremal küljel ripnes kirju wäljaõmmeldud luisutask. Pikad, kullalt punase paelaga seotud juuksed kasisid osa jale-

dat pihta ja ulatusid isegi jellest allapoole. Ta oli paljajalu kuna kollased pastlad ripnesid ta käes. Paruni pill peatus enam tütarlapse kehawormidel kui ta ruugel näol. Kergel kõnnakul astus neitsil muruwäljaku keskelt asuwa kivi äärde, heitis hoolikalt reha ja wikati kivi ümber olewale liiwatatud teele ja istus murumättale.

Tütarlaps istus waid hetke. Waatas selge sinama taewa poole, tõusis, heitis weel korraks pilgu ümbrusele, nagu kaheldes, kas keegi teda wiimaks ei silma, läks siis teisele poole kivi ja istus uuesti — näoga otse paruni wastu.

„Kiisatus! — Gewa paradiisis“, mõtles parun endamisi. „Patt magab sinu ukse ees, tema himu tuleb sinu peale, aga sina pead tema üle walitsema“, tulid meelde pühakirja sõnad, siis kui tütarlaps hakkas laulma.

Laulu lõpetanud, tõusis ta, wõttis teelt reha ja wikati, läks kergel kõnnakul muruweereft samale teele, kust parungi metja tulnud.

„Wiirastus!“ sõnus parun kuuldawalt ja astus wälja peidupaigast. Ta tegi ringi ümber muruwäljaku, silmitses jelle ümber kaswawaid kõrgeid kaski. Nagu templi postid tundusid nad walgete tüwedega ja pilwini ulatuwate latwadega.

Ta lähenes kiwile. Heites weel pilgu kõrgeile puie latwule, kust kumera wõlwina paistis sinetaw taewas, mis näis metjaga ühinemat, jäi ta kuulatama, märkas alles nüüd tuhandete metsalaulikute trillerdamist. Ta pani peakatte murule, astus kiwile ja heitnud hetkeks pilgu üles taewa poole, lanqes põlwili.

Ta huuled liikusid. Nad kõnelesid midagi. Paruni kõneles nähtawasti oma Sumalusjega. Ta palmetas.

„Halloo! Halloo! Halloo!“ kostusid hääled ta kõrwa. Teda hüüti, otsiti.

Utki tõusis pereema Mari lauast. Ta läks laua otja wanema poja Mardi poole ja osutades haawale wiimase paremal kulmul, küsis ehmunult:

„Mart, mis sul wiga? Näita, kas see on sügaw haaw? Mul tagatoas kapis wärsket kuusewaiku. Kui wäga sügaw pole, paneme waiqu plaastri peale“.

Ka kuuetekümne aastane öde Mari tõusis ema eeskujul toolilt ja ruttas kiirelt kapi juunas waiqu karbi järgi.

Mart aga jätkas söömist, nagu näidata tahtes, et kriimustus pole üldse jutuwäärt. Alles isa küsimusele, kust ta selle saanud, seletas ta, et see olewat ülemwalitseja hobuse piitsawarre jälg.

Haaw mähiti finni puhta linase lapiga ja söödi edasi.

„Kuidas on see wõimalik, et mõisa ülemwalitseja piits hobuse asemel sinu kulmu rabas?“ küsis isa peale selle, kui ta peas oli walminud teatav ühtekuuluvus äsjamärgatud ülemwalitseja nina muhu ja Mardi filmahaawa wahel.

„Ega sa ometi walitsejaga tülli sattunud? Olete mõlemad ägedad“.

„Oli küll midagi sellesarnast“, wastas Mart. „Wähe puudus, et teised teda oleks pidanud kraawist koristama“.

„Lõid sa, Mart, ülemwalitsejat?“ küsis ema, omal nutt kurqus. „Mu Sumal, mis nüüd küll saab?!“

„Tema lõi mind täiesti ülekohtuselt, ma ei suutnud seda wälja kannatada, wiskasin ta ratjapidi mõisa häärberi kohal kraawi“.

„Oled ikka küll äkiline, Mart, kas sa ei mõtle ka, et walitseja härra sulle kümnewõrra tasub“, manitses ema wanemat poega, kelle tulipeasust ta juba tundis

„Mida ta mulle ikka teha saab? Teotegemisest mõib ta ju ära öelda ja sellega pole ta ka midagi

wõitnud. Lähem siis ise parunihärra juurde ja seletan asja ära. Näis, kumb meist süüdlasjaks jääb?"

Enna, samuti ka teised, nähes Mardi kindlat näo-
ilmet, taipasid juba, et tüli algatajaks pidi olema
mitte Mart, vaid walitseja.

Mart jutustas. Ta tulnud mõisa talli poolt ka-
hehobuse-wankriqa, millel täis koorem peal. „Te
kõik teate, kui kitsas on walitseja maja eest algaw ja
maanteele wiim teeharu. Walitseja kihutas minule
omal pikklauul wastu ja juba eemalt wibutab teine
piitsaga, et mina tee lahti teeks. Egas ma saa teed
laiemaks teha kui ta on, wõi mõisa kahehobuse wank-
rit ühes sõnnikuformaga kraawi ajada! Ei aidanud
muud, kui walitsejahärral tuli kraawi kaldale hoida
ja ta poleks kunagi omal pikklauul ümber läinud,
oleks ta wähe tasemalt minu wankrist mööda sõit-
nud. Pikklaud läks weidi küllakile, hobune, kuigi pi-
sut ehmus, tõi wankri ilujasti teele tagasi, kuid wa-
litseja, nagu ta ikka hulluts loodud, jookseb minule
järele ja kõlatab piitsawarreaga pähe! Snneks, et
hoop silma ei sattunud. Ta arwas, et ega mina ikka
niipea koorma otjast maha saa, kui temal aega waja
oma wankrile kargamiseks, kuid eksis. Weel enne,
kui ta ohjade järele haaras, kõlatajin talle ühe, wis-
kasin ta kraetpidi wankri kõrwale kraawi, ju seal ta
wist teise matsu sai“.

„Noh, siis oli walitseja tülinorijaks ja jai pa-
raja taju. Sellest siis ka tänane tubli kriips ta konga-
ninal. Oli ka teine seekord hoopis wiisakam“, lõpe-
tas isa. „Nüüd. lapsed puhkusele ja hommikul wara-
kult sõnnikuweole“.

*

Warsti walitset Matsi talus öörahul, ainult pe-
renaine talitas eestoas pliidi juures jõõginõude
kallal.

Wana Andres tahtis uinuda. Tänapäevane väljal ja heinamaal käik oli teda liialt väsitanud, kuid uni ei tulnud.

„Milleks oli küll see mõtjahärraste sõit? Ja veel maamõõtjaga?“ mõtles Andres. „Egas parun ometi ogaraks pole läind ja kogu küla rahvast kerjama mõtle jaata?“

„Noh, sina alles ülemel? Murrad pead Mardi pärast?“ hüüdis Mari, nähes lahtijärel lebamast meest.

„Mis nüüd jellest“, vastas Andres.

„Sa pole muidugi kuulnud — noh kes seda nüüd sulle rääkis — et alles mõni päev tagasi jeesama „Kapsapea“, nagu teda mõisast rahva seas nimetatakse, mõisa Maia toa trepist alla tõugatud. Wisakajad ei teata. Waewalt suutis seda Maia üksinda. Sõgedate tükkimat Maiale liiga lähedale: päris hull olewat koha“. Nii jutustas perenaine Mari.

Ta kustutas tule ja heitis wanamehe kõrwale woodisse: „Ma nüüd katsum koha magama jääda, tikub juba üle poole öö. Silmadki päris raskest“.

Warsti kuuldus eespool woodi jermal tajaast norstamist. Pereema oli uinunud.

„Kui hea, et temaagi rahulikult magada võib“, mõtles Andres. „Tegin hästi, et ma jaksate heinamaale sõidust kellelegi ei rääkinud. Mari murekoorma suurenemine ei wähenenda minu oma juuqi“.

Sakkas koitma. Andres lebas woodis endises ajendis.

„Olen wanaks jaanud ja pole mul jeni igapäevane leiwaküsimus muret teinud, seda wähem peaks nüüd, kus mul kümme wirta käit töötamas, see muret tegema. Sumal on meile jeni terwist annud ja neli elurõõmsat töökast last. Andku ta seda meile ka edaspidises elus“, mõtles ta, luges „Meieisa“ peaaegu kuuldamalt ja käed ristis pannud, uinus ka

Andres, ega ärganud enne, kui Kaanipäemaeelne päike aknast sisse paistma hakkas.

*

Oli juba widewik, kui parun Wietinghof koju jõudis. Teda oodati, kuna õhtuööqi aeg kippus hilinema.

Ta astus kabinetti; täna pidi saabuma post. Waemu sai ta kirjad awada, kui wanem tütar Sofie tormas sellise hooga ruumi, nagu oleks kirjad koerad kannul.

„Tere õhtust, papake!“

„Hüwa õhtust jah, tütreke! Mida ja siis kuulutad?“

„Oh, meil on palju uudiseid, üks teisest huvitavam.“

„Soo, wõi nõnda!“

„Tohin esiteks küsida, kuidas sõit läks? Leidsite ikka mõisa piirid üles?“

„Jäta, kes otsib see leiab. Tänane reis läks hästi... Mis siis kodus juhtunud?“

„Doh, papakene, need uudised on hoopis ijelaadi! Kohe nagu ei julgefski jutustada: nii imelikud naljakad teised, et...“

„Wõi nii naljakad! Piitjutad uudishimu üles ja hoiad siis enesele!“

„No olgu siis, mamma küll ei käskinud rääkida, aga ma kohe ei junda hoida... Tead, papi — von Kohlkopf olemat toatüdruku Maia toast alla wiijatud. Ta olemat trepil mitu ringi teinud! Imelik, et seepeale weel jalul püüib,“ rääkis tüdruk ärewalt.

„Von Kohlkopf ja trepist alla wiijatud! See ehk muidu jutt?“

„Ei, papakene, see on tõji. Maia ise rääkis,“ kinnitas tütar.

Baruni nägu tõsines. Ta astus jammu akna poole ja jäi ükssilmi vaatama, nagu oleks jeal midagi erilist.

„Von Kohlkopf ei pea enam meie lauas sööma,“
jõnas ta wiimaks. „Palun, Sofie, ütle seda mam-
male.“

Sofie armas, et oma uudistega ija oli haawa-
nud, seda enam, et von Kohlkopf pidas end parun
Wietinghofi kaugetl sugulasets.

„Tegin ma julle haiget, kallis papa, palun an-
desta. Üra ole kuri, ma ei aimanud!“ anus tütar.

Parun seisis ikka veel endises poosis, pilk juuna-
tud afnale ja siis nagu mingile uuele mõttele tul-
les ta lausus: „Kontrus niisugune! Kuidas nimi,
nõnda teod. Kapsapea jääb Kapsapeaks, kuiqi aadel
ta ilmale kannud! — Sa millal see siis olnud?“
usutles parun.

„Laupäewa öösel,“ vastas tütar. „Ta olewat
jalaja Maia kappi pugunud, aga juhtunud kõhatama
jellal, kui Maial oma kawaler, jee Matji Mart ikka,
külalises.“

„Sa nabiti finni, wijsati nuustaku kombel trepist
alla,“ ütles parun wahela. . . „Edasi!“

„Mis seal siis edasi enam?“

„Mii siis ta waletas mulle. Seletas täie juuga
et pühapäewa hommikul „Hetmani“ seljast maha kuk-
kunud ja oma jala wigastanud. . . Aga, tütreke, ja
nimetasid uudiseid, on neid ehk enam kui üks?“

„Sa muidugi. Aga jätame teised laua ääres ju-
tustamisets.“

*

Ohtulaud oli kaetud kuuele istikule. Ent äparduse
tõttu ei julgenud von Kohlkopf ise sööma tulla ja kee-
las ka maamõõtjal tulemast.

„Tõhin ma küsida, armas Hermann, kuidas jõit
läks, oli muidugi kena? Ma näen, et su isu puuduse
üle nuriseda ei wõi“, katkestas paruniproua esimejena
lauaäärse waikuse.

„Tänan, mu kallis, ütlesin enam — wägagi
huvitaw. Kus maastik, palju lilli ja jumalik ilm“.

„Kägid neid wiletsaid tahmaseid taluhurtsikuid, kus isegi korstnad puuduwad? Bidite ju Matši Undrese teejuhiks kaasa wõtma. Kägite temagi elamut?“

„Me saime ta wäljalt kätte, polnud wajadust tema kodu külastada“, wastas parun.

„Ma kahetsen wäga et ma ühes ei sõitnud. Meelddi oleks tahtnud näha meie endise toatüdruku Mari kodu. On teinekord otse hale näha teotalu mehi ja naisi. Nad haisewad suitsu järqi ja näewad wälja närupundardena. Süda kujuk kokku neid nähes.“

„Ja ega see pilt päris lõbus pole waadata kellelgi“, tähendas parun.

„Olen tihtipeale endamisi ja Feliciaga, kes samuti näib neile kaasa tundwat, arutanud, et millal peaks küll see päew saabuma, et meie oma teotegijatele ometi korstnad soetame, moonakail mõisas on nad olemas. Ja miks peaks just teotalu pidaja suitsusje lämbuma? Ometi on see töäjõud meil odawamalt käes kui moonamees,“ lõpetas paruniproua.

„Ja, kallis, see on küll wäga kurb, ent waewalt juudame meie üksi wiletsust maapealt ära pühkida! Seda näeb ju kõikjal...“

„Mida?“, küsis paruniproua wahela.

„Mika seda häda ja wiletsust. Meie püüdeks jäägu eestkätt waid mõisa majapidamise jaluleseadmine.“

„Koh, korstnad wõiksite neile ju ometi teha lasta“.

„Koojah, korstnad... Ega neidki pole üks. Kui teed ühele, tuleb teisele ka teha.“

„Aga, armas Hermann, mulle tundub siiski, et midagi on paigast ära meie majapidamises. Mõis on suur, metsa palju, põld pole kaugekki halb, loetakse isegi paremaks, aga... Kui wõtta näiteks mu wanemate kodumaa — Kootsi, siis seal niisugune mõis kui Rabala, on oma korralduse poolest märksa kõrge-
mal järjel. Sealsed teomeeste talud on lauia häärberid meie omade kõrwal.“

„Ja nii see küll on, kallim, aga üldine kultuuriline tase? Eks see ole ju hoopis teine kui meil,“ vastas parun.

„Mul on siiski tunne,“ rääkis paruniproua edasi, „miga peitub meis endis — kas meie majapidamise üldkorralduses, või juhtide oskamatuses, või kunagi teab kus, aga midagi siin ometi puudub ja see paneb mõtlema, et kuidas seda parandada.“

„Nõustun meeleldi sinu arvamusega. Ka minu ehtijade maal — Breižis on selles osas hoopis teised olud. Gestkätt omavad sealsed juurpõldurid tavaliselt eelhariduse. Kuid milline on meie mõisnike eelharidus? See on juunatud wale teele.“

„Jaa, see on ka minu mõte.“

Parun jätkas: „Baltikumi on täniseni peetud mingiks kaswumajaks, kus kaswatatakse mitmet liiki taimi ja lilli klaasi all, et need näeksid ilusad ja õrnakesed ning kõlbaksid edasi arenema samus, ehk weel paremais oludes, kui nad olnud. Eks ole ju enamik meie juurmajapidajast seni omi järeltulijaid tahtnud näha kõrgeil kohtadel Wenemaa walitsemisaparaadis. Nii mõisjade põllud ja metsad kuluwad nagu kütteks nende taimelawade jookendamiseks. Maad on peetud nagu igaweseks waraaidaks, mida ta ju ei ole... Ole kallid ja luba mulle klaas teed... See on furbloolus“, jätkas parun. „Meie andekam noorsugu jaadab oma produktiivsemad aastad mööda peamiselt jookingute ja prassiimistega — kooles linnades, pillates seal wanemate warandusi, nagu oleks need lõpmatud. Pole siis ime, kui meie mõisad pea eranditult on pööraste wõlgadega koormatud“.

Parun süütas sigari, rüüpas lonksu teed ja silmitses lauasolijate ülitõhiseid nägusid. Mida neist keegi mõtles, oli raske aimata. Paar pikka sõõmu sigarit tõmmates ja mõtlisult nagu uue kõneaine otsingul poolkumerat sõõgitoa laige silmitsedes jätkas ta uuesti: „On siin mõisa majapidamise juhtidel aimu

oma ülesannetest? Kõik juhuslik element. Ma arvan tundvat Rootsi kui ka Saksa suurmajapidamise olusid. Seal maksab nõue juhtkonna kohta, et see oma tööd põhjalikult tunneks. Ta peab omama vastavad eelteadmised ja kauaaegse praktika. See nõue on vähemalt maksew mõisavalitseja kohta. Millise tunnistuse mõiks mulle näiteks esitada meie walitseja — von Kohlkopf? Toatüdruk Maia peaks talle wist tunnistuse andma?"

Üldine naerulagin.

„Häbitš ja teotuseks on ta olnud oma aadli juugwõsiale, weel enam aga meie perekonnale.“

„Päris õige, papa, seda on ta meile tõesti,“ nõustus naistepere üksmeelselt.

Baruni sigar oli kustumas. Ta süütas selle uuesti ja palus weel kolmanda klaasi teed ning kõneles:

„Meie töö produktiivsus on väga madal: sorime omi põlde alles harfadraga ja saeme näiteks laudu käsitši. On see weel töö? Mees künnab päewas wafamaa, heal juhul poole ja faks meest saewad kokku neli lauakest päewas. Sellest tööst peab ta ise ja mõis elama? — Wiljapeksmisel ja jahwatamisel oleme jõudnud tuulikuni ja hobuseni. Mäe, sarwed paistawad siia jõõgilaualegi ära“.

Ta näitas käega aknale.

„Boleks meil odawaid töökäsi — teotalude töökäsi, siis — moonameestega ei peaks meie oma mõisat enam.“

Kõik need meie puudused on kõrwaldatawad, kuid eelkõige käigu raha ja selle nii me enda kui ka kogu maa kultuur, kultuur üle liha.“

Barun lõpetas ja jäi hetkeks mõttesse.

„Mõtled sa, papa, wiimase lause all kogu meie maarahwast?“ küsis omakorda noorem tütar Felicia.

„Sa muidugi“, wastas paruni eest proua.

Wanem tütar näis aga teisiti mõtlewat, kui ta lausub:

„Aldine kultuur toots kaasa meie häwinemise. Rahvas kasvaks meist üle. Nii minu veendumus.“

Paruniproua juu lõi naerule, ta vaatas kord nooremale, kord wanemale tütrele, lõpuks parunile endale, pidi midagi ütleva aga jättis selle.

„Täna näikse meie kallil papal hää jutu tuju olevat, kõneleb kui professor kunaqi. Said ja selle oma Ollewa sõidust?“ lausus paruniproua pisut hiljem.

„Sinul on õigus. Tänane sõit andis tõesti uue mõttesuuna. Nägin oma walla tublimat meest ja tema tööd — ta lofkawaid wiljawälju, isegi wiimast kiwi ta põllul, mille noorem poeg Andres oli ükfinda wälja kangutanud“.

„See oli siis Matzil? Sa mõtled Mari kolmast poega. Wõi see ka nii tubli mees juba, et ükfinda kiwide kallal,“ lausus paruniproua. „Tal on ju kõik tublid pojad.“

Proua pilk libises üle Felicia näo, millele tõusis ferge puna.

„Jah“, wastas parun. „See oli tõesti Matzi põllul, ta äsja ülesharitud uudismaal.“

„Oli jee kiwi siis nõnda juur, et ju imestust põhjustas?“ usutles omakorda wanem tütar.

„Jah, jee kiwi oli tõesti juur, aga mitte üksi selles ei seisja asi. Ta oli wiimane kiwi Matzi Andrese põllul, teotalu põllul — ja mõisa põllud alles kiwe täis! Ta tegi mulle häbi, jee wana Andres, kui ta meie lähenemisel oma pea paljastas, kuna mina kui haritud inimene, kes hulga aastaid temast noorem, seda esimesena teha ei ojanud“.

„Eks käskinud siis temal müts pähe panna“, naeris proua.

„Just selles seisabki asi, et ei ojanud ka jedagi teha. Näed nüüd kus meie hää kasvatus . . . Aga mitte sellest ei kawatsenud ma kõnelda.“

Mul tekkis peas eriline mõte, kui lahkusin sealt Ollema-tagusest heinamaalt — jumaliku metsajalgu-tesega kõrgemal nõlvakul . . .“

„Siis ja käisid, papa, Saanamäe metsas? See olewat tõesti ilus!“ hüüdis tütar Felicia, ise kõr-
wuni punastudes.

„Käisin, kuid sellest pärastpoole. Käägin esmalt oma sõõrde. Teie olete ju küllalt näinud meie pargi ilupuid, mis toodud välismaalt. Etz ole nad kenad?“

„Ja muidugi“, nõustuti.

„On nad kõik ilusad ja jõulised?“

„Mõned tikuvad kuiwama“, wastasid tütrede.

„Waat selles see asi seisabki, et me pole waewaks mõtnud uurida — ei mullastikku ega taimede sobi-
wust üksteisega“.

„See on ju aedniku kohus“, arwasid tütrede.

„Aga kas meie aednik on suuteline mullaolude ja taimestikku sobiwuse uurimiseks?“ küsis parun uuesti.

„Peaks ju olema, kuidas ta siis muidu . . .“

„Selles asi seisabki, et toimitakse alateadlikult, is-
tutatakse ja poogitakse, küsimata, ka see parajal ko-
hal ja õigel ajal . . . Nii meie endiga, mu endaga ja teie kõikidega. Igi kuusjada aastat kasvame siin mõõrtaimedena, püüame omi juuri sügawamale ja sügawamale ajada, kuid see pind pole meid omaks mõtnud. Pole omaks mõtnud mitte sellepärast, et ta oma loomult oleks kehwa wõi taim jõuetu, aga meie oleme selle pinna oma siinoleku ajal ära kurnanud, talle mitte midagi tagasi andes.“

Meie wald on pea ilma koolita. üksainus talu-
mees loeb ainjat maarahwa ajalehte. See on sama Matsi Andres, kes mulle täna häbi teqi, meie endi poolt jissetuubitud alandlikkusega — et müts maha, kui mõisahärrat näed. Muidu kannab ta, wõibolla, kiwi taskus. Aga ta on teadlik omas töös — nii põl-
lul, kui ka kiwi heitel. Ja seda just oma arenemise tõttu. Ons meie wahetord maarahwaga loomulik?

Meie kohus on neis näha vähemalt inimesi, kuid mitte waenlasi, mida nad ei ole. Seda tõendas mulle täna Ollewas käik ja peamiselt just wana Matsi Andrese ülalpidu. Oksite pidanud nägema selle mehe murefortje laubal, kui ta astus pikklaualt lausega: „Bole waja ukse alla sõita, ma jõuan weel omal jalgel“.

Barun Wietinghof pidi lauast tõusma, kuid tütreid hoidsid teda taqasi, palusid et ta kõneleks neile midagi ilusast Saanamäest.

„Ah Saanamägi! Mul läks see hoopis meelest.“

„Papa wäsinud, jätke homjeks“, ütles paruniproua. „Laud waja foristada.“

„No olgu siis, jutustame ka temast. See mets on tõesti ilus,“ algas parun. „Kujutlegem metsajalka, mis waewalt kaks korda suurem kui meie lossi park. Ta asetub peagu heinamaa lagendiku keskul. Meie parki on kogutud paljud puuliigid, küll siie küll wälismaalt, nad kiratjewad siin. Kuid seal, Saanamäel, kasvab walge arukask lohkawa sehestiku ja walge küünalsirge tüwega, mille latwu waadeldes hoiu, et pikali ei kuku. Kaskede seas, siin-seal wägewad kuused ja männid. Siis weel palju wähemakasmuliji puid ja põõsaliike. Nad õitjewad ja kannawad wilja. Tuhanded laulikud pesitjewad nendel. Keset rikkalikke puie-
liike laudtasane muruplats, tšentrumis juure lameda kiviiga, mille alumine oja palistet rõngakujuliselt siidpehme jammalmätastega.

Tolles metsakeses lookleb jalapäraseid rajakesi; nad juunduwad kõik keskkohta ja nii mitmest kühjest, kui teame ilmakaari. Seal kõndides tunned, nagu wiibiksid kuskil muinasmaal. Nii hästi on nende eest hoolitsetud.“

„On see wõimalik, et nii ilus!?“ hüüdsid lapsed.

„Jah“, finnitäs parun uuesti. „Seal on keskul muruplats, mis ümbritsetud tihedalt kaswanud kas-
kedest. Nagu wallitaoline sein on see, mille kuppiks

hinitaewas. Kui tõusta ohwrikimile, seisaks nagu altaril ja sind waldab tunne, nagu seisaksid lähemal jumalusele, kui küski külmade müüride wahel, mis ehitatud patuste inimeste hiigi ja waewaga. Seal on tunne, et asud Suure Looja enese poolt loodud tempelis, kuuled Tema häält kõrgete puude jahinas. Sa paljastad pea ja palwetad . . .

Lahkudes tundsin end uue inimesena . . . Riisugune on see Saanamägi, mu armsad. Ja kui teie seal weel käinud pole, soovitaksin vähemalt korraks minna."

"Täname, kallid papa," ütlesid tütreid ja lahkusid jõögisaalist.

*

Barun Wietinghof istus kabinetis ja joris päewast postist. Koputati.

Uksel seisis majaproua ja wabandas, et tülitanud. Ta palus luba nii hilistunnil wastastoolil istumiseks.

"Tulin asja pärast."

"Wäga kena", wastas parun.

"Armas mees, mida peame tegema von Kohnkopfiga? Ta on meid juba küllalt blameerinud. Kõik on temast tüdinenuid".

"Ma usun seda."

"Kui tead, seda parem. Mõtie ometi, laupäewa õösel tõugati ta trepist alla. Täna Matsi perepoea Mart wisanud tema mõisa teel kraawi. Mina olewat teisel nüüd katkine. Sellepärast ta wist jõomagi ei tulnud".

"Ah-ah, sealt siis too kriips ta ninal?"

"Sellest ikka. Kuidas ka ei oleks, aga kauemaks teda siia jätta küll ei mõiks. Meil ju tütreid majas."

"Hästi," wastas parun. "Sa ei tea, millistel põhjustel see kraawi wiskamine tuli?"

"Kahjuks ei. Kubjas olnud pealtnägijaks".

„Hüwa, tänan sind.“

„Hääd ööd.“ Proua läts.

Toapoiss Tõnu oli juba moodis. Kuulnud, et parun teda kutsub, wiskas ta kuue õlule ja jooksis kabinetti.

„Teie käsutuses, aulik parunihärra.“

„Ole wiis, jookse kiirelt kubja poole ja käse talliia tulla. Aga kohe.“

Mõne minuti pärast oli kubjas kohal.

„Mina tahtsin sinult, kubjas, kuulda, kuidas walitseja ja Mart Wesilo tülitsegid. Kumb neist oli sinu teada jüüdlane? Sa olemat näinud.“

„Kõrgeauline parunihärra, minu nähes ei olnud seal mingit tüli ega...“

„Noh räägi aga tõtt,“ hoiatas parun. „Ma tahan kuulda tõtt.“

„Kõrgeauline parunihärra,“ algas kubjas uuesti, „ma pole eales parunihärrale waletanud, kuidas ma siis täna...“

„Räägi lühidalt, mul aega wähe, weel täna tahan asjad klaariks teha.“

„Paruni... Kõrge... parunihärra, tüli ma ei näinud.“

„Kuidas? Walitseja lendas kraawi ja sina ei tea midagi?“ kätatas parun.

„Kõrgeauline... Kõrgeauline...“

„Kõrgeauline, kõrgeauline!“ müristas aadlik. „Tean isegi kui kõrgeauline ma olen -- räägi!“

„Par... kõr... parunihärra — tüli ei olnudki. Mart tuli mõisa poolt kaheshobuse sõnnikuwoorma otjas ja walitseja härra sõitis ülewalt mäest alla. Nuba eemalt wehkles ta piitsaga, et tee lahti oleks.“

Mart käänas küll hobused kõrwale, aga jellest oli naagu walitsejahärrale wähe. Pikklaud wajus kraawi ümber, mitte ümber, weidi küllatile. Walitseja aga jättis hobuse seisma ja sidus Mardile järele ja löi

talle piitjavarrega vastu pead. Plaks kostis meieni. See on kõik, auline parunihärra."

"Kuidas kõik? Kas siis Mart koormalt maha ei tulnudki?"

"Miks ta ei tulnud, aulik parunihärra, andke andeks, ma unustasin. . . Walitseja jooksis hobuse juurde, kargas pikklauale, aga just siis, kui ta ohje püüdis, oli Mart kannul ja siis lendas walitsejahärra kraawi. Aga sõnalaujumist, tüli neil ei olnud," kinnitas kubjas.

"Nüüd on kõik korras, tänan. Mine puhkama."

"Head ööd, aulik parunihärra."

"Kubjas, weel üks küsimus. Nägid, kui walitseja kraawi wiisati, siis nägid ka kuidas ta sealt tõusis. Kas omal wael wõi tuli aidata?"

"Ei aitamist olnud, ajas end ise pufki."

"Hästi."

"Weel üks asi, kui aulik parunihärra lubab?"

"Noh, mis see siis on?"

"Et see walitsejahärra on üldse üks wäga toores mees. Ma räägin tõtt. Ma pole kunagi parunihärrale waletanud. Parunihärra, aulik parunihärra peaks omale teise walitseja leidma, see tüütab kõik töötegi- jad nõnda ära, et jookse kas wõi öösel metsa ja tõm- ba oksa."

"Keda siis, ennast wõi walitsejahärrat?"

"Ei, noh, aulik parunihärra, kuidas siis teist, ehk weel walitsejahärrat, kes jeda tohib, ikka ennast. Sest elukesel pole enam mingit maiku."

"Noh etz me näe, tehke tööd edasi ja jätke see asi minu hoolde."

Kubjas lahkus.

*

Barun jäi üksi. Ta pilmas oma posti seas kaua- oodatud Riia Mõisnike Krediit-Kassa kirja, rebis selle lahti ja luges poolkuuldawalt:

„Tema kõrgeaususele, Barun Richard-Bernhard-Hermann von Wietinghof, Kabala.

Wastates Teie auväärt kirjale, peame tahjaks teatama, et Teie laenu summa suurendamise küsimus mõiks panga nõufoqus arutusele tulla waid siis, kui esitate kassale wannutatud maamõõtja tõendise oma külwipindala suurendamise üle wähemalt wiiesaja Riia wakamaa maaala suuruses.

Kõige austujega

Liwimaa Mõisnike Krediit-Kassa

Walitjuse nimel.

(Allkirjad.)“

Barun luges kirja weel teistfordjelt ja jättis ta lauale, tõmbas taskust hõbedase sigarifarbi, läitis sigari ja jäi mõttes tugitooli istuma.

„Kurad mõtaks! See, mida kartsin, on nüüd käes! Külwipinna suurus on nüüd su laenu usalduse määraks. Naagu poleks mõisjal kogu ta wallaswara ja metsaga, mille pindala ületab wiiskümmend ruutwersta, enam mingit wäärtust! Selle mõnekümnetuhande rubla pärast peaksin wiisjada wakamaad uut külwipinda juurde tegema, peaksin weel ühe wiiesajawakamaalise mõisa juurde ostma.

Ta tõusis toolilt ja jalutas toas edasi-tagasi.

„Tobedus,“ kirus ta nähtawa pahameelega.

„Mõis, elu ksendab uuenduste järgi, uuendused raha järgi, mida ometi pole ja kui tahad seda saada, siis puista käijest wiisjada Riia wakamaad wälja!

Ei, waja puhkama minna,“ lausus ta wiimaks peaaegu kuuldawalt.

*

Umbez kella 6 ajal hommitul oli parun juba ärk-wel. Silmi awades nägi ta woodi peatjis abikaasat.

„Sina siin? Miks sa ei maga?“

„Beaksin siis rahulikult magada võin, kui sina loogu õõ moodis rähkled.“

„Do, ma magasin juurepärast“, vastas parun.
„Sa puudutastid mind ju, eks ole?“

„Ei mõtelnudki sellele. Ma ei jaanud magada, läbides jüit, jäin hetkeks peatuma, filmates weidi ju murelikku nägu.“

„On ta tõesti nii murelik?“

„Jah, mulle näib, et ja just viimaseil aegil oled muutunud tõsisemaks ja kurvemaks. Kuulsid von Kõhlopsi loogu?“

„Kuulsin“.

„Oled jõudnud mingile otjusele?“

„Pole selleks mahti olnud, aga wõi jüin päewi waja. Tuleb temast loobuda.“

„Siis on hästi ja millal ütled temale üles?“

„Teeksin jeda kas wõi täna, aga ta laen, plüjs protsendid ja wäljamõtmata palk — kofku wast üle nelja tuhande. Mul pole jeda summat.“

„No jellega jaame hakkama, aga kas maksab just päewapealt. Riibe tööaeg, ja uue leidmine pole turni töö.“

„Mõustun meeleldi jellega, weel parem, kui ta ise üles ütles, siis pole ta lahkumine meile wast ohtlik. Siis weel teine asi, kallis Hermann“, kõneles proua.

„Ja see on?“

„Sama, millest eile õhtul jutustastid. Sa kõnelestid nagu pastor kirikus. Kas tead, kuidas ja mulle meeldistid. Andesta, palun, mu naiwus, aga ju näoilme oli siis suurjagune.“

„Kas tõesti? Olin ma jellane? Mulle endale tundus aga wastupidistelt, nagu oleksin sama armetu nagu jeal Saanamäe ohwriküwil, kui palusin andestust Jumalalt oma kurjade mõtete ja kawatsuste eest. Ollewa küla lammutamise eeltöödel.“

Rad ohtastid mõlemad.

„Nah, see on küll raske ülesanne. Na mina ei poolda Ollewa küla lõhkumist. Seal ju kümned perekonnad. Teiste seas weel meie endine toatüdruk Mari ja kogu ta tublid omaised.

„Seda nad on,“ mainis parunqi.

„Pealegi osutajid ja lähenemispüüdu maarahwale. See on õilis mõte. Olen kindel, kui ta ükskord teostub ja meie tolle mõtte algatajad — kas tead, kallid Hermann, see oleks omaette üllatus. — Ütleksin weel enam, see oleks midagi revolutsiooni taolist. Na just wastupidises suunas praeguastele käärimistele — just alamrahwa seas. Et taaha ju nemadki kord inimesiks saada. Wõi siis Mart muidu von Kohlkopfi tuuseldas.“

*

Sommitueinel anujid paruni tütreid, et neil weel enne Naani lubataks sõita Saanamäele. Paruniproua näis seda pooldawat ja härragi polnud wastu. Lepiti kokku Naani-eelsele neljapäewale. Kaaluti weel, kas minna ainult mõisa härrasperega wõi kutsuda Matsi noored kaasa.

„Miks noored üksi, kui juba, siis ühes wanema-tega,“ arwas paruniproua. Na nii oliqi sõit otjus-tatud.

Naanieelsel neljapäewal peale lõunat ootas leski rōdu ees kollakas tõld. Kutjar pufis hoidis pingul oh-jel kaht karsitult kopslemat hobust. Mõni minut hil-jem nähti mõisa õuest wäljuwat sõidukit kogu paruni perekonnaga. Sõit läks Ollewa suunas. Täp-jet sõidusihiti aga ei teadnud peale mõne üksiku mõisa-teenija keegi.

„Sõidame Saanamäele, kui mõijas midagi häda-list, tead kus me oleme,“ tähendas parun toapoisile.

Walitseja von Kholkopf, kes nägi waid oma aak-nast eemaldumat sõidukit, jäi mõttesse.

„Kurad“, sihistas ta läbi hammaste. „Tead ja, Juuli, kuhu see paruni härraspere sõidab?“ usutles ta oma teenijat.

„Pole aimu. On võimalik, et läksid Saanamäele. Toatüdruk Maia kõneles midagi sellest,“ vastas Juuli.

„Ah nõnda! Hästi! Ma siis aiman. Paruniproua läks Matji Andrejele oma tütreid kauplema. Need ju sealmaal, et hakkavad vaatama.“

„Mis asja nad vaatavad! Alles plikafesed teised, pealegi rikka mõijahärra tütreid ja vaatavad teoorje. Urge olge ikka sõge, valitsejahärra. Kus ilm, kulub tuulutamine ära.“

„Küll näed, Juuli, viiakse lihtjalt Wesilo poiste nina alla, et võta, Tõnis, nuusuta, kas näkkab. Eks ja tea omaist ära, kui olid sellealine, kui preili Felicia praegu — nii seitsmeteist-kaheteist ümber — misjuguine meik siis mehel oli? Tüdruful silmad mujal ei seisagi kui Tõnisel, jellel koorehabemel. Pole veel udetki mõkal! Mis teha, kui aadli veri nii lahjaks jääb, et tütrele kõlbab teopoiss...“

„Sis peate end haritud meheks aga ropp juu, nagu solgitoober, et ükskõik, mis ja sinna viskad, kõik mahub ära. Olge ometi mõistlik! Teised sõidavad natukeseks ajaks wälja ja Teil juba häda käes: hakkate ropendama, et pane kas wõi kõrwad kinni. Olete wist kade?“ kõneles Juuli ägedalt ja julgelt. Ega ta seda walitsejat kunagi kartnud.

„Wõi veel asja tüdart, keda kadestada. Nagu kiit-
saks teine — paras pihku piitsawarrest. See kan-
nata mehel mitte katsudagi, veel wähem...“

„Sumala kadendus puha, muud mitte midagi! Tahaksite näha, et ta Tõnise asemel teid nooliks. Oleks mina paruni tütar ja nii wiks kui see Felicia, siis kümmeord ennem lähets Tõnisele kui niisugu-
sele korbiitsakale, nagu teie olete. Noh, ütlege, mis-
juguine see mees peab olema kui Tõnis pole mees,

siis polegi enam mehi maailmas! Dooge ikka mõni niisugune omade seas ette. Nad kõik kui kõlbavad. Pole neil nägu ega tegu, muidu mehe epritised, nagu teie isegi..."

"Konoh, ja Suuli taltjuta oma keelt! Mõni nii sõnu loopimas! Sa kellele? Oma härrale pealegi!"

"Katsju mul härrat! Egas seisus üksi härraks tee. Waja ikka meest ennast kah," lõpetas Suuli.

"Noo me näeme veel! Mina pole ka mõni metjast tulnud, et lasen endaga mängida nii kuidas teegi tahab mõi mõtleb. Käigu kuradile kõik see mõis kogu ta frempliga! Teen veel täna Nürripäewa!" ütles aadlikust walitseja ja läks oma tuppa.

"Oleksite pidanud seda juba ammu tegema", hüüdis Suuli temale ükskõikjelt järgi.

*

Oli juba üle poole päewa. Matsi talu noorpere töötas wäljas: Mart, Tõnis ja noor Mari — heinamaal ja noor Andres oli kejal sõnnikut siisse kündmas. Wanad koperdajid koduste tööde kallal. Andres woolis haowirna juures patu otjas wikati lüe otja ja Mari pesi parajasti kõõgais jõõginõusid, kui noor Andres jooksis ählides õue:

"Taat, mõisafaksjad tulewad jälle! Nad pole enam kuiqi kauget. Prouad ja preilid kõik ühes! Ehk sõidawad wiimati meile? Mine, pane omale siledamad hilibud ümber ja ütle memmele kah, et tuba ja kõik... Ma lähen ise kohe wäljale, hobused jäid omapead."

Waemu sai wana Andres tuppa, kui paruni tõld külawahel teelt Matsi talu poole pöördus.

"Tulewadki meile! Taewas teab, mis see tähendab?" hädaldas pereema Mari, kohmides siit ja sealt mõnda kogemata põrandale langenud heinakört ja tikuojsakest. Tõmbas siis kapiist enesele kenama undruku ümber, jätti pluusi õlgadele ja kadus toast.

Wäljast kostus hobuste kaelafurinate tilinat ja inimhääli. Paruni tõld seisis teel toa otjas.

„Tere, Mari!“ öeldi, nagu juurele sõbrale wõi wanale tuttawale.

„Tere, tere, aulitud mõisahärrad! Toote wiist teisi ilmu. Ma kohe ei saa... osta ollagi... Kas ikka tõesti meile? Wõi eksisite ära, aulik parunihärra, ega siis ometi?“

„Õigemad teed teile, Mari — Matsi perele külla“, naeris parun pigistades Mari kätt.

„Kui nii, eks siis astuge pilguks üle paku. Te, aulik parunihärra, mahu uksest läbiqi, ta ju nii madal ja ahtake“.

„No pole wiqa, eks wenitame laiemaks!“

„Balun, preilikeseid ja prouakene, astuge weidi edasi, see meil tütre — Mari tuba. Riipaljusest mul tütrekest, seegi heinamaal. — Noh, wanamees, kaua ja seal kopitsjed, tule juba furd. Näe mõisahärrased terwe perega meil.“

Andreje koqu ilmus wahetuisele. Teretati wastamisi.

„Oleks omataoline, küsiks asja, aga nüüd nagu...“ algas Andres.

„Tulime sind ja su perekonda waatama, Andres: sul ju mitu poega ja mul tütreid...“ seletas parun.

„Parunihärra oma naljaga üle walla tuntud,“ wastas Andres muiates. „Süripäew ju alles kauget. Wõi tulite uue lossi ehituse platsi wälja waatama? Oli furd juttu.“

„Ja, eks seegi taha waadata, wõi siis kohe...
Laste lihu: tahawad näha su ilusat Saanamäed.“

„Wõi siis sellepeale wäljas!? Noorte asi. Eks ta nüüd ole kaunis kenakene weel, aga nii nädalat neliwiis tagasi oleks paras aeg olnud. Siis pane ikka kohe nina kinni...“

„Wõi nii lõhnab teine?“

„Egas siis see mets üksi, koqu heinamaa ja lepi magust haisu täis. Kus need toomingad, pihlakad ja

kasjed ise, kui alles hiirefõrmul... Kas wõi ham-
musta kohe".

"Sul siin ju päris ilus elu, ruumid fuluks suure-
mad", lausub parun, silmitses tube ja esemeid.

"Süüa oleme saanud, riiet kah, paljus teoperel
weel waja."

Mari ulatas Andrejele tooli enam nurga poole,
aga parun tõmbas selle omale lähemale ja palus
Andrest istuda. Mari jäi ise püsti, walmis kas wõi
lendu pistma.

"Oh ja heldeke, sajad alles kõik ülirrietes. Mul
ei tulnud selle suure rõõmuga meelde paluda maha
wõtta."

Kiirelt olid riided ufje kõrmal warnas.

Mari lõi käsi kokku, näppis paruniproua kui ka
preilide pitsidega kaunistatud kleidikesi ja suu see aina
wadistas:

"Mul nii hea meel kohe, et hüppa kas wõi laest
läbi. Nagu kullaga kallate meid üle, mu kallid paru-
niproua, oma hea härra ja ilusate lastega: kui
lillekimbud teised! Nad lõhnawadki lille kombel. Tuba
kohe maqusat haiju täis. Palun, kulla preilikesed,
wõibolla, et esimest korda hurtsikus, aga ärge meid
jellepärast põlake, eks me oma arust inimesed ifka ka
ole ja sakstel asjaks wahel aiste wahele panna, kui pa-
remat pihku ei puutu. Ega see hurtsik teile, mu kallid
saksad, pähe küll kuku. Selle pärast olge päris mure-
tud ja tehke, nagu wiibiksite sellegi pilgu kahejalgsete
keskel, kust sakstele küll midagi halba külge ei hakka."

"Kulla Mari, sa nüüd kohe sedawiisi", noomis pa-
runiproua. "Aeg ja aastad on meid wõõrutanud.
Eks olime ju kord sõbrad?"

"Sah, kallid prouakene, misjuquied weel!" kilkas
Mari.

"Palun, andesta Mari, et sind, mu lapsepõlwe
sõpra, weel seni külastanud pole, nagu oleks see tul-
nud unustusest. Ei, usu mind, Mari, ma pole sind

unustanud, sinu ja su perekonna külastamine on mul aastaid südames seisnud, kuid selleks pole nagu sündsamat aega leidunud“.

„Mõistagi, kallis paruniproua, teil suur wirtjahwt, suured asjad ajada, tütreid koolitada ja puha.“

„Nii see on, tükk tööd ja muret. Aga näe, Mari, täna oleme selle eest kõik sinu külalised.“

„No waata nüüd, kuidas ta ütleb, wõi külalised kohe. Eks waene ja wäetifene ole ju alati suurte ja rikaste pikkelauaks.“

„Mari, ole nüüd mõistlik ja ära wõta mu sõnu halvasti. Teed mulle sellega päris haiget. Tulin hea mõttega — näha sind, su peret ja su wäikest majapidamist, et kuidas sa elad ja oled... Palun wõta meid nüüd sellena ja wabanda et sind libedal tööajal tülitada julgesime. Istu nüüd, palun, jutusta, kuidas su käsi käib ja kuidas sa see aeg, mis mõisast ära, siin oled elanud.“

„Oh, kallis prouafene, ei selleks aita tänajest tunnist, seks kuluks päewi. Eks ta ole üks wirelemine, nagu see teotalu põli ifka: tee tööd ja rahmelda koidust — mis koidust — see aina suweti — ifka warahommikust hilisõhtuni, talwel kui ka suwel. Nii see waele orja elu. Sa, terwis, Sumal tänatud, on seni wastu löönud. Kus temaqi pääseb...“

„Seda ma usun, näid alles noorikuna. Nõegi murefortsüd puuduwad näol. Sa su naeratuski samane kui mõisas toatüdrufuks olles — aastat kolmkümmend tagasi, kui weel mõisa parqis jooksiime ja sina mind teinekord puie ja pöösaste wahel taqa ajasid. Eks olnud see ju ilus aeg? Küll tahaks neid aegu weel tagasi!“

„Sa see oli ka minu elu ilusam aeg“, ohkas Mari, „kui wäga tahaks neid aegu uuesti elada. Aga ei iial tule enam tagasi noorus, samuti kui päike ei tee tagasiikäiku taewakaarel: ta tõuseb, paistab ja loojeneb...“

Mari waatas kurwalt Andrejele, kelle jutulõna paruniga näis hetkeks kattawat.

„Mii ta juba Numalast kord seatud ja meie wõimuses ei seijsa selle korra muutmine“, lausus paruniproua.

„Ega seijsa jah. Kui seijsaks, küll muudaks sellegi,“ jätkas Mari ja heitis pilgu parunitütardele . . . „Waa-tan praegu teie ilusaid tütrekesi, ammus see oli kui weeresid nagu murumunad seal lossi parkis ja nüüd — peagi sealmaal kui mina sealt tulles — muudkui wõta waadata kuidas ja oma elujärke sead.“

„Aga Mari, mulle tundub, et ja oma eluseadmi-sega wõid rahule jääda: sul tubli mees, toredad pojad ja tütar kui õis, ma ju tunnen neid. On nad sul tööl, wõi ei tihkagi neid meile näidata?“ naljatas paruniproua.

„Mis seal nüüd näidata wõi kedagi, et nad ole orjalapjed nagu isegi! Toredust wõi kedagi, omal ikka fenafesjed, teistel muidu tõnqata ja taga ajada. Kül-lap nendegagi muret oma jagu. Tütre mure nagu tühine, aga et poisstega ole tegemist, kui meheks saamas, siis nagu härjasõnnid oma jõuga wäljas, et hoia teiji kas wõi lõa otjas. Wõi see teilegi, kallis paruniproua, teadmata, et wa Mardist poeg üle-mee-lituses walitsejahärra kallal oma kätt on tarwitanud. Wõi teda nüüd enam teole wõetakse.“

Ei, Mari, seal pole Mardil jüüdi, kulus von Kohl-kopjile ära, pealegi, kus nende wahel wäike maadlus toatiudruku Maia pärast. Sa pole wist kuulnudki?“

„Et ikka aima, aga see ju walitsejahärrast ru-mal, et toatiudruku tupp — ja weel riiete kappi...“

„Numal muidugi, ja ta sai ka õpetuse. Wisati trepist alla.“

„Wõi wisati koha alla. Ega siis Mart ometi?“

„Möh, see ju kõrwaline asi, me jutt kaldus nagu mujale.“

„Nojah, sedasi, eks ta olnud lastest. Su nad on head lapsed meile ikka küll: töö korras kätte võtta. Marti-Tõnist praegu heinamaal, Andres kesakünnil. Mis neist nüüd näha või olla, nagu närupuntrad teie laste kõrval, kõlba mitte kingapaelagi lahti päästma. Peale Mari kõik nii vähese jutuga, või mis juttu neil nüüd parunipreilidega, ajaqu ikka omataoliste seas!“

„Aga, Mari, meil oli ju furi mõte külastada sind ometi kordki ja teie ilusat Saanamäge. Sa mõtlesime seda teha üheskoos koqu su perekonnaga. On sul midagi selle vastu, Mari?“

„Või veel! Omal poleks ju midagi, aga kuidas see läheb, kui paruniproua, härra ja preilid ühes teoorjadega!?. . . Mis ütleb küla?“

„Küla nüüd.“

„Di Jumal, siis kädistavad harakadki aiateibas — teab misjuukseid lugusid. Oleks veel öösel, kus üleaedsed ei näe, aga päeval. . . Ei, kallis paruniproua, teie ei peaks seda tegema.“

„Kardad ja oma või meie laste pärast. Mari? Ma arvan, et see neile vast isegi kasuks: eks pea nad ju kõrnuti elama ja mis peaksid nad olema ükssteisele hirmutiseks nagu see, kahjuts, jeni olnud. Tulwikus peaksid need wahekorrad enam-wähem tasan-duma,“ waidles paruniproua.

„Aulik, paruniproua,“ algas Mari nüüd nagu uue hooga. „Ei see lähe kuhugi! Pole Jumalalgi kor-da läinud luua ilma ühetaoliseks. Mäed-orud on ja jääwadki ning kuust ja kadakas kasvavad kõrnuti karjamaal, aga üks waatab teisest üle. Nii ka siin. Olete küll tänu wäärt, aulik paruniproua, et tulite meile külla, aga teie jääte ikkagi kuuseks ja meie kadakaks, kuiqi mõlemad okspuud.“

Paruniproua märkas, et ta nii ruttu Mari nõus-olekut võita ei suuda ja seepärast suunis jutu esi-algu mujale.

„Mind huvitab kogu te majapidamine ja elu-
olu“, kõneles ta. „Tahtsin näha, kuidas te jüin ha-
fama saanud ja kas ei tundu teoorjus ju perekon-
nale raske?“

„Wõi ta nüüd kerge on! Eks winderda päewast-
päewa edasi. Süüa-juua ja kehakatet ikka saame, aga
alul oli küllalt rahklemist... Teate, aulik paruni-
proua, ise meie asja. Tulime jüia paljaste kättega.
Hobuse-kondike ja lehmamullikas, mis oõtjime, kip-
pufid kewadel nalga jääma. Paljuks jeda jooheina
kört? Põldu oli wakamaa kolme-nelja ümber. Koh
mis ja sealt jüis ära saad? Minult hingse pettetks ju see“.

„Sige!“

„Aga jüiski oli ikka oma urgas, kuhu pea panna.
Ega orjuski suur polnud, see päewa paar nädalas
teha, tunnudki neist midagi. Eks me olnd jüis ju mõ-
lemad noored. Aga pere kajs w tõi ka omajagu mure-
jid. Ühest kujukust ei jatkunud teomehe leiwakõrwajeks.
Oli aegu, kus leiwakoorukegi puudus laual, aga tei-
neford jai jälle. Nii päew-päewalt ja aasta-aastalt
oleme põllulapikest juurendanud jinnamaale, et nüüd
juba wiis-kuus mullikat laudas ja paar parajat töö-
hobust ning kujukuid ja lambatallekesi teineford aed
täis...“

„Ja kõi on korralikult toidetud, eks ole?“

„Jah, aulik paruniproua, jeda küll, aga ega jee
waewata...“

„Ma mõistan“.

„Kui õue läheme näitan teile kiwivalle, kus juu-
rem oja mu Andrese töö. Wiimased uudismaad juba
poiste töö. Noor Andres lõhtus alles neil päewil
wiimase põllukiwi — ajas teise ükji august wälja.
Parunihärragi olla ta tööd imestanud. Ja egas jee
päris muidu ka polnud: pole teised kahte koormasje
mahnutud... Nüüd oleks nagu kergem juba, pere ja
kõi, aga eks kaswa orjuski. Endise kase päewa ase-

mel teeme nüüd kuus päewa nädalas Ega see terge pole, meest kogu aasta kotipeal pidada. Kui palju nõuab see leivakõrwast! Olgu ikka hea kesit, kes wastu peab. Mu oma terwiist on ikka jeni olnud, aga wanamees on küll omadega läbi. Nje tunnen ka, et kui wahest põllult tuled, et nagu tina oleks jalus. Mitte ei usuks, et wanadus warsti kätte kipub, poleks lapsi jeda meelde tuletamas. Nüüd juba tütar Mari mul juureks abiks, pojad kolmekesi. Nääb aega üleqi, käime wahel üleaedselqi abiks, aga eks muret tee see pere, kui pead teisi ilma saatma. Meid ju ikka mitugi ja pesa wole ühelqi".

Mari pööras pea weidi nurga poole ja pühkis pisara põselt. Paruni tütreid kuulajid Mari juttu kui muinaslugu, ega ojanud sõnaqi jekka öelda. Nad filmajid uudishimuaga kõneleja tube, omakootud rõiwaid — afna eesriideid, woodiwaipu kui ka meeskäsitöid — toole, pinke j. m.

Tütarde uudishimu näis ka paruniprouat nakatawat. Ta pöördus Mari poole küsimusega: „Oled mulle, kallis Mari, nii mõndagi oma elust jutustanud ja ma arwan, et see on waid osake ju üleelamistest. Aga üks asi on mul jiski arusaamatu, kust oled ja wõtnud aja ilusate käsitööde walmistamiseks? Ma waatan praegu ju afna kardinaid — need oleksid uhkuseks isegi mõija lossidele, rääkimata weel elamust nagu see teil, kus puudub isegi korsten. Kõik see tundub mulle otse mõistatusena.“

„Ja, kallis paruniproua“, algas Mari uuesti. „Mis muud, kui tuleb omal teha, kes jiiis wõõrast wõtta wõib“.

„Aga aeg?“

„Peab jedagi leidma. Ega aega teijalt tuua saa. See tibakene näputööd nüüd! Teeme jeda niioelda une kõrwast“.

„Aga puhkus?“

„Ja kallis paruniproua, eks jeda küll wähepidi ole, aga ega puhkus päewi nõua, aitab teineford tunniski: lasjed filma kinni, jätad teise pilukile. Mii tekivad piisiasjakesed — paljus nüüd siin näha, ju neid mujalgi. Maril seitseteist filmapiiri. Weimewaff tahab walmistada, kes siis meie päewil muidu...“

Paruniproua ja tütarde näod löid naerule.

„Ah weimewaff isegi walmis juba? Oled mul küll üks masin ikka, endine Mari, pole siin wanane-misest juttugi“.

„Noh, kallis paruniproua, mis nüüd sellest... Wõi meiejuugustel koole, wusjerda aga kuidagi wal-mis. Näed kuski isewärki undruku triibu, wõi teist-moodi tikanduse, paned meelde ja muudkui külge. Mii need teotalu tütre asjakesed. Kust jeda wilumust wõtta, wõi tarkust taga ajada. Näe mehedki ööseti oma töödel. Toksiwad peale — toole, lauakesi, pan-gikesi, pütikesi. Mii need asjakesed tuppa tekivadki. Ega osta waja ole — orja öine töö, oma töö, päewa-töö lähleb peremehele... Naerate mu juttu, prei-likesjed, kauaks teidki? Sohwie preili ju sellealine, et muudkui mehele. Teab kus temakeneigi...“

„Noh, sellega weel aega“, naeris paruniproua.

„Ei ühti, kallis paruniproua, ei ole aegki aewas-tus, et „turtš“ ja tehtud. Beiupoja tee pole kunagi pikk: paotab ukse, ole paugupealt walmis. Wiimitus wiib wihatule, kontjalq kolija ksilane. Nagu mul omalgi oma Andresega — tuli nagu tuulest teine, teate ju isegi. Tea teiegi tütar aimata...“

„Mis, ja Mari, nüüd kokku waristad, laje teis-tel enam sõnagi juust!“ segas Andres wahela.

„Teil, meestel hoopis iseasjad jutustada, me mõtleqi teie jutu wahela oma nina toppida“, was-tas seepeale Mari.

Kõik puhkesid laginal naerma.

Maril kulus see aeg nagu marjaks ära nute ai-nete kogumiseks. Ta algas kobe:

„Ah heldeke, see suitsutare jah! Egas häda nii juur ole, kui armata. Ei meie tuppä ole suitsul pääsu. See muidu mõte. Majal ikka korsten küll, aga paruniproua pilgu eest peidetud . . .“

„Müüd, ja Mari, ju lausa luistad“.

„Ei, kallis prouake, korsten ikka olemas küll. Egas ta juurem asi ole, muidu piiskene jupiskene teist, jäta wõi silmad, kui eemalt waadata, aga suitsu wiib wälja mis wingub. Tuulisel ajal tikub teine küll afnaid tahmatama, aga mis siis sinna parata, kui pikemat teha ei tohi“.

„Miks siis pikemat teha ei tohi?“ küsis paruniproua naerdes.

„Eks pikemal ole teopäew tipuks otsas. Müüd kuus kangast mõisateel kududa, siis oleks seitšmes seadi tulnud. Mäe, Wõisiku Müülina ja Rutikwere Büstfolkors panid oma teorahwale, kus korsten katuse harjani, nädaläs päewa, kus üle katuse, jeal faks juure. Mine ja tea mõisa mõtteid, neil ju pikkus pinnaks filmas“.

„Wõi siis sellepäraist!?“ üldine naer.

„Sellepäraist ikka“, wastas Mari muiates

„Sellepäraist siin seinadki madalad, afnaauf hii-rele seijataja, uksepiidad peapeksuks, katusel wähe kallakust . . . Eks oma elamine ja olemine ikka ole. Eks me ela siin nagu pääsu pejas — pealt frohw ja frobeline, seest jüle ja suline. Eks ole meiegi lastel pijut koolitarkust peas. Tõnis pursib wähe saksa-keeltki, teistel waid täheweerimine selge ja kirjataht korraks kätte wõtta“.

Müüd oli Maril wast kõik juba jutustatud ja paruniproua uudishimu aetud.

Ta waatas oma nooremat tütart Feliciat, kes seisib nagu naelutatud õuepoolisel afnal, murelik ilme näol.

„Mida ja jäält näed tütrete?“ küsis paruniproua.

„Dotan jutu lõppu. Meie ei jõuaqi lõpuks täna enam Saanamäele, siit noored alles tööl“.

„Sa heldekene jah, tulnud juqu meelegi. Egas ometi meie sinna!“ hüüdis Mari.

„Noo, Mari, wana Andrejega oleme juba toffu rääkinud ja tema on nõus, kuidas see siis wälja näeb, kui ta üksi tuleks? Nlma jutu eest ei pääse me teegi ja jellepärast ei mäsja sinul ega ju lastel tulemata jääda,“ ütles lõpuks parun ja tõusis toolilt.

„Noh, kui see kõikide soow, eks wõi tulla, aga siis peab noore Andreje heinamaale teistele järele jaatma“, nõustus lõpuks Marigi, wabandas ja läks õue.

Paruni juu oli Mari korstna' jutuluqu kuuldes naerufile tõmbunud ja see naeruwine kadus waid Andreje poole pöördumisel, kui ta sõnas:

„Ei korstna pärast pole ma weel kellelegi päewi juurde pannud ja minu talu teopäewad on jäänud jamaseks kui nad olid minu Kabalasje tulekul. Aga nüüd, Andres, homme päew jaadan sulle ise kiwid kätte ja tee korsten, kas wõi kolme sülla pikkuseks, päewi see ei tõsta“.

„Tänan teid, aulik parunihärra, kiwide eest, aga korsten jääb seekord küll tegemata. Heinaaeg on selleks tööks liiga kallis...“

*

Halwale teele vaatamata jõudis jahitõld õnnelikult Saanamäele. Weel enne sõiduki peatust kargasid noored maha ja kadusid tihnikusse. Peagi kuuldus sealt hõiskeid ja laulu.

Wanad sammusid üheskoos. Parun ise aitas Andreje jalawaewa wähendada: wiis ta käsipartpidi kuni ohwirikwini.

Paruniproua ja kuisjar Nuhhan tulid mõistast kaajawõetud kompjudega. Murule laotatud linale tekki-

sid kümme taldrefut ja tassj. Parun tegi tiiru ümber muruwäljaku, istus Andrese kõrwale mättale ja jutt arenes wabalt.

Beagi jurises kohwimasin ja paruniproua, teinud wäikese ringkäigu metsas, siirdus ka meeste poole.

„Bidasin ju muinasmaa juttu wäikeseks luiskamiseks, aga nüüd näen, et tõsi. On ikka tõesti ilus see Saanamägi“, ütles paruniproua, istudes Andrese kõrwale polstrile. Hetk hiljem ta pöördus Andresele küsimusega, et kas ta juba kaua oma jalga põeb ja kus ta tema wigastanud.

„Noorespõlwes, paruniproua“, algas Andres, „mõisa tööde juures...“

„Sellest ajast ikka weel haige? Sa ma mäletan, see oli ju enne teie pulmi“.

„Jah, oli“.

„Jäi ta sul siis kivi alla? Eks kiviude lõhkumine ole kardetaw töö“.

„Jaa, jeda ta on, aga wea jain mõisa härjaga maadeldes. Teie, aulik paruniproua, muidugi ei tea? Kes Teile jeda seletas!“

„Ei. Oleks siiski huvitaw kuulda“.

„Mis seal nüüd jutustada“, algas Andres. „Dlin praeguse mõisa noorhobuste kopli kiviude koristamisel ja peaaegu wiimase kallal. Teie, aulik paruniproua, tulite walitseja von Bockiga lossi puiesteelt ristteele, läksite karja waatama, kes sealsamas üle tee sõi heinamaal. Minu isa oli karjamees, jellal juba leff. Ta juhtus selkorral olema suure heinamaa pool küljes. Mäletate, paruniproua, weel oma lleiti?“

„Ei, jeda ma ei mäleta“.

„Aga mina mäletan nagu oleks see alles eile“.

„Mu Jumal“, kiljatas paruniproua. „Nüüd tuleb mullegi meelde. Oi, küll oli see hirmus!“

„Teil oli weripunane kleidikene seljas. Kui õis näijite selles“.

„Sa sina, Andres, olid selle pealtnägijaks? Mulle tuleb meelde, et pääsesin, aga kuidas, see jäi mul tumedaks. Von Bock pidi ju mu päästja olema“.

„See oli siiski teifiti,“ vastas Andres, kui lubate ma räägin, kuidas kõik oli ja juhtus“.

„Palume“.

„Teie punane kleiditene oli jüüdi. Üfilise mõirgamise peale töö juurest filmi tõstes nägin, kuid juur mustawalge firju pull kiirelt teile vastu jooksis. Te pöörafite tagasi ja sibafite wäikeste jalakestega kuidas need wõtjid, aga üks lapse samm ole ikka lapse samm. Walitsejahärra oma oli muiduqi pikem, tema lidus üle tee puude warju. Nad ju seal tihedad, need pihlakad ja pärnad. Walitseja härra wiskas mütsiga härja poole ja kadus. Saarasin oma waheda kangi ja kargasin üle tee. Weel enne jõudis aga härg teid waari jõlla kauqusele tee kaldale wistata. Onneks olid tal nürid sarwed. Just filmapilgul, kui ta uuesti teie poole jooksis, wirutasin kangiga. Sarw kukkus, röögatades tõmbas pull pea wiltu ja... mul omalqi nagu jube jeda jutustada...“

See kestis aga filmapilgu. Weel enne, kui uuesti kangi tõsta sain, tormas ta juba minu kallale. Ei lootnudki enam oma elule, sest mis on inimene härja vastu. Kõike mu rammu kofku wõttes jurusin kangi otja härja rindu. Film pimenes mu filme ees... Käis hirmus röögatus ja weel üks härja hirmus tõuge minu poole. Ma libisesin sellest ja tundsin waluraksatust jalas. Werine sarwetohl ja kaks wihast leegitfewat filma lähenesid mu näole. Mis edasi jündis, wõib aimata...“

Kui awasin uuesti filmad ja abiotfides ringi waatafin, nägin teid ja von Bocki loosfi puutkuuri nurqa taha kaduwat. Kang seisid endiselt mu peos. Werine sarwenutt puutus peaeagu mu põske ja kaks werist filma waatasid mulle otja, aga nendes polnud enam wiha. Härg oli surnud...“

„Helde taemas, siis olid sina, Andres, mu elu-
päästja!“ hüüdis paruniproua. „Mu wanemate ja
mu oma tänuavaldused walitseja von Bockile oju-
tusid teenimatuks. Misjuugune häbematus von Bockist.
Otse uskumatu!“

„Olin elus,“ jatkas Andres, katjusin jalgu alla
wõtta, aga tundsin terawat valu paremas. Wasak
jalga oli poole sääreni kraawi põhja surutud. See oli
sattunud pehmele maale, aga parem peatus kiwi alu-
sel. Dotasin abi järele. Nägin, et olin werine. Kart-
sin, et olen Jumal teab kui raskesti haawatud. Kõik
liikmed peale jala siiski tundusid terwetena. Rahu-
nesin ja silmasin oma wastast. Büüdisin jalga maa-
seest wälja tõmmata, see ei läinud korda. . .“

„Sa abi ei tulnud?“ küsis paruniproua nagu
ehmudes.

„Ma lõpetan warsti,“ wastas Andres ja jatkas.
„Ennast käte najale upitades, nägin, et ka härja
tagumised jalad olid sügawal nullas. Esimeste peal
seisis ta nüüd põlwili mu ees, nagu paludes armu.
Kang aga oli härja rinnakoopa juurest kõweraks
paindunud. . .“

„Misjuugune hirmus tõuge see küll olla wõis!“
hüüdis paruniproua.

„Jah, härjal on kole jõud, kui ta weel wihane
on. Büüdisin kangi härja rinnust wälja tõmmata
aga valu ei lubanud. Waatasin werist looma ja mõt-
lesin, et pole me wahel seni olnud mingit riidu ega
maadejagamist. Sa milleks see kurb lõpp? Oma jalga
paraneb ehk weel, aga kes paneb härjale elu sisse?“

Barun muigas.

„Mii mõtlesin ma, oodates abi. . .“

„Kas siis ei jaadetud?“ küsis uuesti paruniproua.

„Abi tuli, kuid hilja. Tuli siis kui kuritöö oli
teoks jaanud.“

„Oli see siis kuritegu, et päästsid minu, mõisa-
härra lapse?“

„Ei, aulik paruniproua, ei see olnud kuritegu, et päästsin teid, mu enda päästmine härja surma läbi oli kuritegu...“

Parun tahtis nagu midagi wähele öelda, aga jättis selle tegemata ja leppis heatahtliku muigega.

Andres mõtles wähe ja jatkas: „Esimene tuli karjamees — mu wanaisa — teine mõisahärra Tafelbärf ise. Siis hakkas woorima inimesi, kuni kogu mõis, peale walitseja von Bocki, wäljas. Nad rääkisid, et walitseja olla neid käskinud. Küllap ta tahetjes, et kaotajaks oli härg. Mis wäärtust lihtinimese hingel mõisawalitseja ees, pealegi, kui mõisa kari jääb suguloomata“.

„Noo, Andres, ja oled ikka sapine küll“, ütles parun naerdes. „Sutusta parem, mis edasi jündis“.

„Mis edasi, see juba teada. Mind kanti raamil mõisa rawimisele. Loodi linnast tohter, kes leidis, et jalal on raske luumurre ja käskis mind mähitud jalaga lamada jeni kui on terve.“

Weel enne, kui Andres sai uuesti juttu alustada, waatas paruniproua metsa poole, nagu kartes, et neid wõidakse kuulata ja küsida:

„Oleme kolmefesi ja kõik üle keska — mind huiwitab sinu ja Mari sõpruse tekkimine. See tuli nii ootamatult ja ruttu?“

„Ah minu Mariaga wõi?“

„Ikka Mariaga, meie jelleaegse toatüdrukuga. Et kuidas see nii äkki kõik tuli?“

„Paljuks nüüd meiejuugustele päewi waja. Tuli nii nagu ikka tuleb: waatad kord otsa ja sõprus soojeneb ja kasvab nagu taim mullapõues... Mari oli ju mu põetaja, mulle päikese asemel“.

„Seda ta oli. Temal praeguigi jumaliku soojust küllalt“, kiitis paruniproua.

„Jah, kus seda palju, seal kestab kauemini. Ta käis mind toitmas ja waatamas, kümme korda päewas küsimas mu terwise järele.“

Ühel pühapäeva hommikul tuli jälle kohvi ja toiduga. Bani nad lauale, waatas mind niijuuste filmadega, et tuli tufatas südames. Ta kobas mu peaaegu terwet jalga ja siis tekkis mul fahe teda tänada, isegi enam. Wist minugi film peatas seekord ta õhetawatel palgetel“.

„Etš muidugi, Andres. Ja edasi?“ huwitus paruniproua.

„Siis astus Mari paar sammu eemale, waatas afnale lillepotile, kus ripnesid allapoole ilusad õied, nagu roosad kellufesed. Näed, Andres, etš ole ilus!

Kui ma talle kohe wastust ei annud, ütles ta:

„Ja mis ta siis ikka tahab? . . . Soe päike paijutab punge ning annab lehtedele lopsakust“, ütlesin mina ta poolelijäänud sõnu edasi.

Mari punastas weel enam, ma kartsin, et pahaselt lendu pistab, aga ta jäi. Sain nagu julgust ja küsisin, tea, kust ma need sõnadki wõtsin, sest peas läts kõik segi.

„Dled mind kaua aega põetanud, jalga juba pea terve, kui minu aastad ei sega, kas oleksid mulle päikeseks, ma oleksin meelsasti mullaks jelles potis, kuhu lill wõiks oma juuri ajada ja õitseda?“

„Ja mis ütles Mari?“

„Ta waatas mulle oma sinihallide filmadega, nagu oleks see küsimine tulnud minu ogarusest ja weidi nagu mõeldes, juu endal naerukili, lausus ta: Andres, seekord jätan wastuse wõlsu.

Kelmika naeratuslega näol, lippas kui lind toaft. Näin üksi ja süüdistasin oma habrast juud, mis küll kõigil ju südame mõõduks.

Mii mõtlesin ma ja söögil ning kohwilgi puudus see hea mail, mis tal ikka olnud.

Mari tuli tagasi. Walge rätt piha ümber oli nagu mähiseks ta haigese südamele. Kartsin uuesti kõnelda: teen ehk weel rohkemgi haiget ta noorele südamele.

„On vastus jul nüüd kaasa, Mari? Ma ootan jeda,“ julgesin siiski küsida.

Ta nägu muutus na tõsiseks ja mulle tundus nagu oleks ta hingamine raske.

„Jah, Andres, oleks keegi teine juba tublisti üle kolmekümne aastate mees nii küsinud, siis vastaksin talle „ei“ — kuid sinule, kellel niipalju rammu ja hea süda sees, noh, sinule Andres oleksin ma küll vastanud: Näeksin, et sina, Andres, oleksid mulle päikejeks ja mina mullaks jelles potis. Ma kasvataks sinule veel ilusamaid lilli, kui siin ainal“.

„Ja siis?“ küsis paruniproua.

„Wõttis nõud ja kadus kui viirastus“.

„Ei juudlust ega midagi?“ küsis paruniproua jällegi uudishimulikult.

„Noh, sõnad ja joe pilk on enam väärt kui tühine mokalops. Teeb muidu suu märjaks ja rohkem ühti.“

Raerdi.

„Ja mis siis veel? Näin jängi äärele istuma, Mari vastus kõlas kõrvus ja sõnad näe meeles tänapäevani.“

„Tähendab, naised armastavad hääsüdamliji ja tugewaid mehi,“ lausub Andrese jutu lõppedes parun.

„Sellepeale mul, parunihärra, raske vastata. See jäägu juba naiste teada. Need on minu Mari sõnad ja mul pole põhjust neis kahelda. Eks jeda tea paremini aulik paruniproua.“

„Tean, kuid las mõniqi noorte jüdamejaladus jääda nende oma teada. Aga Andres, ma tean ka mõndaqi mida sina ei näi teadwat oma ülilihtsast armuloost ja nimelt jeda, et Mari vastus enne veel minu kadunud mamma poolt läbi kaaluti, kui ta sulle kätte jõudis. Sest Maril ja mammal oli omawahel pikem nõupidamine, mida ja kuidas vastata. Tol

korral mind küll sinna juurde ei lastud kuid hiljem kõneles mulle jeda mamma ometi."

"Egas see muidu nii diplomaatlikult wälja ei suttunud," naeris parun.

Baruniproua tõusis, haaras Andrese käe ja sõnas: "Oled minu elupäästja — tänu läks seekord kahjuks teisele. Ma tänan sind, Andres, alles täna."

"Pole jeda wäärt," lausus Andres lihtjalt.

*

Metsja tagant kostis hobuse hirnuniist, mis tunnujeks, et keegi hobusega metsale lähenes. Mõne hetke pärast ilmuski toapoisjs, kes astus paruni poole, ulatas temale kirja sõnadega: "Wabandage aulik parunihärra, tulitan teid walitsehähärra von Kohnkopfi käsul. See kiri olewat rutuline. Paluti kohe wastust. Ja siin, Andres, sinu "Perno Postimees","

"Ega ma tee temaga midagi, noored ikka loewad teist."

Parun awas ümbriku. Kiri oli saksakeelne ja kõlas järgmiselt:

"Tema Kõrgeausus, härra parun Richard-Bernhard-Hermann von Wietinghof, Kabalas.

Wiimastel aegadel on meie ijiklikes wahelordades ilmnenud tundemärke, mis minu teenistuse Teie juures teewad wõimatuks. Mind ei näi enam wajatawat. Ülalmainituga arwestades, olen sunnitud lahkuma Teie teenistusest ja palun Teid minu wabastamise päewal meie wahelijed ärwed õiendada lubada.

Kabalas, 20. juunil.

Jään suurima lugupidamisega

Teie S. von Kohnkopfi".

„Hüwa. Ma annan talle kohe wastuse.“ Parun rebis märkmikust lehekese ja kirjutas sellele:

„Lugesin, mõistan. Loen Teid wallanda-
tuks homsest päewast. Wietinghof“.

Ta pistis kirja äsjaawatud ümbrisku eeldusega, et toapoisi seda lugeda ei oska ja ütles: „Eks seisja ja ju minu teenistuses.“

„Tean, aulik parunihärra.“

„Siis tea ka seda. Ja peaks walitsejahärra sind weel ilma minu teadmata käsutama, wasta temale: „Seisan kahjuks parunihärra teenistuses“ ja mitte sõnakestki rohkem. Said aru? Ja nüüd anna see kiri walitsejale edasi.“

„Jah, aulik parunihärra.“ Ta kummardas ja läks.

Paruni tütreid leelutades. „Sumalik mets. Rahju, et nii hilja siia sõitsime. Teinekord tuleme juba mais. Ta on tõesti pühalik. Oleks tal ometi ilusam nimi! Saanamägi! See kõlab liiga madalalt — saun, Saanamägi.“

„Eks ristime ta täna ümber, otstige aqa wäärikas nimi.“

Metsa jermalt kostsid lähenewad muusikahelid. Tulijaks osutus Mari oma noorperega. Nad olid kõik rahwarõiwais ja riietustid sõdurikombel ohwrikivi juures.

„Küll on jul tore pere, Andres. Otse kadesta sind, nagu jõumehed tüsedad...“ lausus paruniproua Andresele.

Wastastikune terwituste seeria oli lühike. Noorte efsialgne piinlikkuse tunne kadus peagi. Istuti murule, toiduastjate ümber, joodi, jõõdi, naljatati ja lasti elada. Mets rõkkas noorte ja wanade naerulaginast siis, kui jõuti Saanamäe ristsete juurde.

„Ristime ta „Slumäeks“,“ arwas paruni wanem tütar Sofie.

„Ei, paneme talle nimetks „Murumägi“,“ kilkas noor Felicia.

„„Lõõsimägi“ oletks eht kõige kohasem; paruni-härra lubas ju uue lõõsi siia üle tuua. Aga see nimi jäägu ainult tänaseks. Oma Saanamäed ei tahaks ikka nii kergesti ära anda“, ütles lõpuks wana Andres ja selle juurde jäädiqi.

Paruniproua arvates oli jaabunud aeg alustada misfioonitööd. Ta tegi seda mõne lausega, külla!tki meisterlikult, kui ta sõnas: „Mu armjad! Tänane päew on meid siia kaunisje paika kokku toonud. Istu-me praegu ühises lauas, ilusal Saanamäe murul. See minu teada esmakordne juhus, mõisa ja talupere ühine lauaswiibimine, tuletab mulle meelde ühte kauge minewiku pühalikku jõömaaega, kus murti leiba ja saadeti wälja apostleid kuulutama armuõpetust. Me loeme seda praegu waid pühakirjast. Armasta oma ligemist kui iseennast, ütleb sama pühakiri. Kas oleme me seda teinud? Ei, wastan ma. Wjalugu jutustab wastupidist — rahwuste wõitlusist ja üksteise rõhumist. Inimsuse, wastastikuse ligimesearmastuse ajemele on astunud üksteise wihkamine. Ja järeldus? Waen aina suureneb. Mii on see olnud, aga see ei tohiks edasi kesta. Maa, mis meid toidab, ja töö, mida teeme, on ühine, nagu tänane meie laudkond ja laud. Jumal on meid kõiki loonud inimesteks. Ühelgi meist pole ülema ega alama märki otsaes. Ja sellepärast, kadugu meie wahel üksteise põlgatus ja wihawaen ja saagem inimesteks oma wõimete kohaselt. Armastagem üksteist, ütlen ma teile kõikidele, mu kallid noored. See on Jumala meelepärast.“

„Aamen“, ütles wana Andres ja Mari pühkis põllenurgaga pisara.

„Ja nüüd, mu armjad noored, wõtke oma pillid ja laulame selle peale koraali: „Oh wõtkem Jumalat, suust südamest nüüd kiita,“ ütles parun ise. Tõusti ning köhe kõlas laul. Laulule järgnes pühalikku wai

Ex bibl. Univ. Tartu.

kust. Tundus nagu puudus midagi. Mõisahärra pol-
nud veel oma südant avanud. Dodati.

Barun märkas jeda ka ijegi, ta nagu tõsines, nagu
walmistuks ta mingi suure ja tähtsa sündmuse wastu:
temas ärkas õpetaja. Pühalikult ilmega astus ta ohw-
rikiwile, pilt peatus hetke oma kui ka Andreje perel,
siis tõstis ta omad silmad üles kõrgete kaskede wa-
helt paistwale sinitaewale nagu tahaks ta kõneleda
Sumala enesega. Ta algas:

„Ma armjad, lubage mulle, siit kõrgelt kohalt, siit
ohwrikiwilt, kus aegade wältel walatud palju piša-
raid, finnitada veel kord mu abitaaja sõnu ja töotusi.
Suure Looja — Sumala ees oleme ju kõik, nii rikas,
kui waene, ühesugused. Oleme ühesugused nagu meid
ümbritsem mets, kus üks puu teisest pikem. Nad kas-
wawad ühes, üks maa-muld toidab neid ja nende wa-
hel pole wiha. Saagem ka meie niisugusteks ja jää-
gem jelleks. Töotagem jeda siin jelles ilusamas ja
pühamas paigas, mille wägew Sumal on loonud
oma templiks, kohas, kus iga puu, iga põõsas ja neil
peitsemad linnud on tunnistajaks tema wägewusest
ja aja temast enesest. Jäägu pühamaks paigaks see
koht ja ärgu rüwetagu jeda — ei inimese käsi ega
jüda. Jäägu pühaks ja wankumatuks ka minu ja meie
tähtsad töotused ja lubadused siin paigas. Elagu
meie kui ka teie ühine kodumaa.“

Ta astus kiwilt. Mari ja Andres pühkijid üks-
teise wõidu filmi ja paruniproua asus söögimõude ko-
ristamisele.

Roored kadusid nagu tuul metsa.

Loojenew päike kuldas puie latwu. Leindude laulu-
faja oli lõppemas, kuuldus waid üksikute siristamist.
Heinamaalt ja põldubelt kostus räägu ja wuti ühe-
taolisi häälitusi: loodus näis walmistumat puh-
kusele.

Roored tulid metjast, nende näod järeksid.

„Kas mõtleme kord ka kojuminekule?“ küsis paruniproua lastelt.

„Vääks kas mõi ööjeks, nii ilus ja armas on siin“, armas Felicia.

„Eks tule jälle, kui lusti ja aega.“

„Jah, kallid mamma, lubad ehk juba Jaanilau-päeval tulla, me leppisime Matsi noortega kokku. See Jaaniõhtu olewat siin alati ilus ja lõbus. Tahaks ometi kordki jelle kaasa teha,“ vastas tütar.

„Jätad wiimaks oma südame siia metja, ta ju nii kena,“ naeris paruniproua Felicia punastas.

„Müüd muudkui pillid kätte ja minema,“ kaman-das Mart ja nad lahkusid riwis.

Andres kobis jälle tõlda ja Mari noortega läks otsemat teed koju, kus ootas veel õhtune talitus.

„Nägemiseni Jaaniõhtul!“ hüüti wastastikku ja Saanamägi jäi seljataha.

*

Teade walitseja von Kholkopsi wallandamisest lewis mõijas fulutulena. Pool tundi pärast toapõisi kojujõudmist kõneles jellest koju mõis. Ka teomeeste ja tarjamõisade pere oli walitseja wallandamisest teadlik kõigis ta üksikasjus. Rõõm oli kõikjal juur. Süleleti, kaelustati, juudeldi. Veel enne paruni pe-rekonna kojutulekut rõkkas koju mõis.

„Tänawu teeme alles jaanitule mis jaanituli“, hüüti waimustuses. „Kapsapeale anname hundipassi! Las katsub kuis priius maitseb!“

*

Pühapäewa hommikul, joonud kohwi, lastis pa-run kutsarile öelda, et see wäljasõiduks hobuse sadul-daks ja kella pool üheksa paigu ratsutas ta mõisa pargi kõrwalwärawast wälja Diisu mõisa juunas.

Toatüdruku jutu järele parun palunud oma abi-kaajat walitseja von Kholkopsiga arwed õiendada, jest ta ei tahtwat ennast lasta pahandada.

Umber kella 10 paigu hommikul koputati paruni kabinetis uksele. Kinnisel seisis walitseja von Kockopf, silmitses mornilt toanäitfikut, kes teatas, et parunit pole kodus.

„Palun, astuge jisse!“ wastasuffest ilmus paruniproua, riidetunud lihtsasse igapäewasesse kleiti. Wastatele waatamata peeti teda weel iluduseks. Tagasihoidlik ülesastumine ja maitsekas riietus sobisid tema iseloomule.

„Tere hommikut, armuline käskijanna!“

„Tere hommikut härra von Kockopf! Olen teie käjutuses.“

„Wabandage, armuline paruniproua, et teid tülitada julgesin. Olen asetatud olukorda, millele ei mõista kohaneda, ilma, et mind ärakuulataks minu senise käskija, õigem leiwaija poolt. On ta haige, palun wabandust.“ Walitseja esinemises oli teatraalsust.

„Ta on wäljasõitnud,“ lausus proua rahulikult.

„Nii. Ma mõtlesin täna oma lõpparwed õiendada.“

„Noh, kui ainult lõpparwe, siis tuleme toime.“ Paruniproua ulatas laualt walmiskirjutatud kwitungilehe nii palgale kui ka laenusummale — kolmetuhandele rublale, palus neile allkirja.

„Kas mõlemad — palk ja laen?“ Walitseja oli imestunud.

„Jah, kuidas siis? Teie eilses kirjas ju nõudsite seda ja minul pole põhjust keeldumiseks!“

Von Kockopfi nägu süngenes: „Kas ei sünnita sellase suure summa wäljamaksmine ajal, kus mõisa jissjetulekud wähesed, teatawaid raskesti, kuna minul jaadud rahaga momendil midagi ei ole peale hakata. Pealegi ei palunud ma eilses kirjas laenu wäljamaksmist, waid ainult arwete õiendamist. Ma ei soowi lahkimisega jätta enesest halba mälestust. Kuna

meie wahetord foogu aeg, mil teie minu tööjõudu fa-
jutanud, oli hää. Ma näeksin, et see ka peale minu
lahkumist püsima jääks. Peale selle oli minu eilne
firjasaatmine ja teenistusest äraastumine enam äki-
lise meele kui kaine kaalumise wili. Ma ei mõelnudki
wallandamisele, see tuli mulle tõesti üllatusena. Teie,
minu armuline käskijanna, ei aima, kuid ma eilset
jammu kahjatsen ja enesele ette heidan, kuid mulle
tundub, et siinkohal seda enam parandada ei saa.
Lubage mulle, mu käskijanna, siiski ennast teie ees
wäljarääkida, oma südant tühjaks puistata, et oleks
tergem siit eemalduda."

"Palun, tehke seda, ma kuulan".

"Mulle jääb arusaamatuks," jätkas walitseja,
"millest see kõik tingitud, et meie wahetorrad niihästi
parun von Bietinghofiga kui ka foogu mõisa amet-
konnaga on jahenenud, weel enam, nad on külmaks,
peaaegu waenuliseks muutunud. Mind ei usaldata
enam, minuga ei tehta enam tegemist, mind naagu ei
wajata enam. See jahedus on läbi lossi müüri tun-
ginud foogu mõisa ametkonda, kust ta edasi lewimas
ka töölistesse, isegi teomeestesse. Olen tähele pannud
isegi seda, et mõisa teomees sõites mulle enam teed
anda ei taha, waid seda peab saageli wõimuga wõtma.

See on üks. Ja nüüd teine.

Kui waremmail aegil kõlbas teie auwäärt abitaasal
pea kõigis mõisa majapidamisküsimusis minuga mõt-
teid wahetada, nõu küsida jne, siis wiimasel ajal ei
näi selleks enam wadjadust olemat. Mul on tunne, et
minu isiku ümber on tekkimas mingi salajane tugew
wõrgutaoline ese, mis teatava järjekindlusega põis-
nub mu jalgu, käsi, foogu mu olemist. Ja see on hir-
mus!"

Walitseja pühkis taskurätikuga hiqist laupa ja jät-
kas: "Teie, mu armuline käskijanna, ei suuda seda
tunnet enesele ette fujutada, kuid asuge, palun, het-

tekski minu seisukorda, siis wast aimate kurblooluse
jügamust . . .“

Paruniproua kohendas end toolil, lasi oma jäise
pilgu libiseda üle von Kohnkopi kogu, kerge puna il-
mus ta näole. Ta waatas weel kord laual lebawaile
pabereile, nende kõrwal asetsewale rahale ja wälis-
uksele, nagu oodates, et see ise awaneks. Lükkas siis
masinlikult raha ja paberid walitseja ette, sõnades:
„Balun, kirjutage kwiitungile alla ja peitke raha tas-
kusse. Ma ei waja seda enam. Buistate end tühjaks,
kuulan teid, kuid jätke minu mees ja meie perekonna
käitumine. Selleks meie teie kontrolli ei waja.“

Wärsjawal käel kirjutas von Kohnkopf pabereile
nime ja istmelt tõusnud, ulatas need paruniprouale
alandliku wiisakusega ning peaaegu kogeles: „An-
destust, armuline käskijanna, ma ei oodanud, ei wõi-
nud ette näha, et mu wäljendus teile nii südamesse
läheb. Tohin ma weel hetkeks teie seltsi jääda wõi
käjete mul sedamaid lahkuda?“

„Balun istuge, olen walmis teid lõpuni kuulama.
Balun, olge otsekohene ja ausameelne, nagu see sün-
nis teie n. n. klassi wõi seisuse esindajale, milleks teie
näite end pidawat.“

„Ja armuline proua, seda püüan olla. Ja nüüd
pean ma lõpuks lähenema tulipunktile, mis mind
päew-päewalt ikka enam ja enam on jüüdanud.“

„Ja see on?“

„See on meie Balti aadliseisuse, tema eesõiguuste
unuustamine, tema kultuuriliste ülesannete, tema wää-
rikuse mõiste mahajalgamise püüde jüwendamine
meie oma mõijades ja lõssides ja meie endi silma-
paistwamate rüütlite juures, nagu siinsamas. Waa-
dake, armuline proua, see on talumatu, see on minu
parema arusaamise järele lubamatu, see on endale
waeusjetunnistuse andmine ajal, kus meid waritse-
mas ohud, nii siise kui ka wäljaspoolt.“

See on ju otse karjum ülekohtus ja Wene walitsuse lühinägelikkus, tahaks isegi öelda, nende wene musshite tobedus, kui mõelda sellele, et täna wõi homme, noh, ütleme siis ülehommene — Kabala parun von Wietinghof on ühewääriline oma jöhilapiest karjafuga ehk teomees Mardi ehk Matsiga. On niibelda „jhemlakid“ nagu rumalad wenelased endi keskel. See oleks ju piltlikult öeldes sama, kui rakendaks teie jöhitõlla ette paaris ilusama mõisa hobuse ja künnihärja ning jöidaksite mõisa teed Ollepa poole, kas wõi Saanamäele teed jooma. Koogu wald naeraks teid wälja.“

Baruniproua puhkes naerma ja nakatas ka walitseja.

„Wabandage, härra Kohnkops, mina olen Rootsi jügumõjast ja ei wõi teie Preisi waimule kaasa tunda,“ sõnas paruniproua ja lisandas siis: „Muidugi pole teie weel lõpul?“

„Ei, mitte weel, kuid lõpetan kohe. — Et Rootsi aadli huwid üldiselt mõetuna eraldussid Preisi omadest, on raske mõelda. Aadel on aadel ja jääb selleks ka siis, kui tal waraks kepp ja kott. See on seisus, mis jarnleb eliitloomale wõi seemnewiljale. Ta on kõrgem siht inimsoos, teda on aastasadu kultiveeritud. Ta on tõug, kes omi häid omadusi ilmutada ja edasikanda wõib waid segunemise wältimisel. Kaotajaks pooleks segunemisel on tawalist liitklass ja wõitjaks alawäärtuslik element, kuna sellel pole midagi kaotada“.

„Aga härra von Kohnkops, lubage teilt küsida — kas wõite kindel olla, et teie joontes woolab ainult puhas Preisi veri?“

Baruniproua jatkas armutult:

„Olen kuulnud, et keegi teie taoline olewat pugenud jalaja minu toatüdruku riietekappi ja on siis kellegi maanoormehe poolt trepist alla wiijatud. Kas käib see jutt teie kohta wõi on see laim? Peale selle

olewat Kabala mõija ülemvalitseja nõudnud, et teo-
mees kahchobuse sõnnikuwankri kraawi ajaks siis, kui
ülemvalitseja pummelungilt koduteel. Kui teomees
jeda pole täitnud, olewat walitseja piitsawarreaga koh-
tumõistjaks hakanud. On need kuuldufed õiged?"

Bon Kohnkopsi pea wajuš hetkeks norqu, Ta näis
koffuwajuwat. Kuid siingi päästis teda ta jissewõetud
aadli uhkus ja enesetunne, kui ta filmi üles tõstes
lausus: „Ja armuline proua, olen küll süüdlane,
kuid mitte tahtlikus kuriteos.“

„Lendasite trepist, täites oma preisilikku ülesan-
net?“ naeris paruniproua.

„Ja, seeford see juhtus nõnda, teineford tõste-
takse akna kaudu sisse.“ Nad naersid mõlemad seal-
juures.

„Mis puutub minu piitsawarre kohtumõistmisje,
siis olin siin küll weidi süüdi, kuid see oli seoses tolle
kapilooqa, kuna allawiskajaks osutus sama piitsawat
nautiw noormees Mart.

Kuid pidagu ta meeles, et aadel ei wõi alanda-
mist tajumata jätta, sündigu see kas wõi oma naha-
täie kulul,“ lõpetas walitseja.

„Ja te saite selle koha kätte?“

„Ta oli minušt tugewam.“

„Nüüd on mul wast sõna, härra von Kohnkops.
Mina leian, et meie waheford on jahenenud teie oma
jüü läbi, teie ülespuhutud ja kiwistunud aadli sei-
suse mõistete ebaõiglase tõlgitsemise läbi, nagu pü-
siks jee ilma inimesteta, ilma selle seisuse wäärikate
kandjateta, igawesti.

Teie loete end koqu Baltikumis kultuurikandjaitš
Preisimaa walwepostits ja jumal teab weel milleks:
Sellane kultuur, nagu te täna siin minule kujutasite,
wõib kohane olla kusagil mujal, kuid mitte kunagi
siin. Rahwast, kes koqu hingega maasse juurdunud,
kes oma kätetöös näeb jumala õnnistust, looduses ja
tema ilmutistes jumalat ennašt — ei jeda rahwast

hoia orjuseikkas kohalik Rootsi mõisnik ega ikehakanud kultuurikandjad. Esimene tormipuhang paiskab nad teelt või hävitab nad. Ei aita siin aadli kokkuvõid ega mõimutsemise püüe. Kaswawat metsa ei saa lõnaga seisma panna. Teda võib hävitada, kuid ka selleks on waja jõudu ja just moraalsel jõudu, mida teil ei ole!”

„Aga milleks siis piits olemas?”

„Ja, armas härra von Kohnkopf, ka piitsa tarwitamiseks on waja teatavaid wõimeid ning mõistust, sest piits kõlbab waid laiskuse arstimiseks, kuid mitte kurnamiseks. Kas ei ole mõisa kokkwarisemise põhjuseks just selle juhi ohter piitsatarwitamine, nende nii wägaagi tublide meeloomade seljal, selleks ojutub kohalik maarahwas. Ja tagajärg? — Siin teie nüüd seisate, kui sõitja, keda jõuline hobune ühes saaniga tee kõrwale heitnud, sõites waid paljaste rakmetega kuni esimese mõistliku pidurdajani. Teie ju teda enam finni ei püüa.”

„Miijugusel juhul wõetakse see tubli loom maha ja antakse talle naha peale seni kui tal mõistus pähe tuleb,” wastas walitseja von Kohnkopf ärritatult.

„Kas ei toimiks meie siiski õiglasemalt kui meie selle looma juhi maha wõtaksime ja temale mõistuse pähe tuubiksime?”

„Teil, armuline proua, võib ju wäga õigus olla, kuid eks me näe kaugele teie oma mõistliku mõisa-pere juhtimisega jõuate. Mind huvitab see wäga.”

„Kas kaugele või lähedale, oleneb nii wäga mitmest tegurist, kuid teie praegu wäljendatud huwi ei juuda mind ometi pooldama panna teie eluwõõraid waateid. Meie tubli tööpere wisaduse ja tööinnu ees kõlbaks teilgi müts maha wõtta. Seda ütlen ma teile, härra von Kohnkopf.”

„Mina? Mina peaksin selle rongasööda ees oma mütsi maha wõtma? See puudub weel? Pstüi! Ennem lähen oma Preisimaale seakarjaseks. Küütli seisus ja

au on ikka ka midagi väärt." Valitseja waitis, tüti aja möödudes lijasdas: „Küllap näete, et lõpuks jõuame siiski wälja ühistele radadele, mu armuline.“

„Kunagi mitte, meie lahkuminef waadetes elule on niimõrd suur, et ühise keele leidmine wõimatu. Näeksin aga häämeelega, et teie lahkudes wõtaksite meist kaasa mälestused nagu nad olnud. Siin raha ja minu tänu teile. Jumalaga härra von Kholkops. Elage hästi!“

Paruniproua sammus uhkelt toast.

II. Saaniõhtu.

Saanilaupäew kujunes Ollewa küla noortele libedaks tööpäewaks. Ennets langes see pühapäewale. Teade et mõisa härraspere Saaniõhtust osa wõtab, pani terve walla fihama. Wald pidi ju oma härrale wäärikalt esineda juutma.

Sa sellest siis see suur askeldus. Saanamäe muruwäljaku ja teede korraldamine langes Matji noortele. Peale muu oli weel Mardi hoolde antud õhtuse peokawa seadmine. See koosnes kolmest osast: 1) rahwatantsud, ringmängud; 2) maadluswõistlused mõisa ja küla rammumeeste wahel; 3) üldlõbustused ühes tantsuga.

Saanitule warda ülesseadmine oli iseäi suur töö ja nõudis mitme mehe kaasabi, kuna warras oli üle seitsme jülla pikk. Tule üleswinnamise seadeldise laskis parun mõisa sepal walmistada. Ka tõrw ja auguga katel toodi mõisa poolt.

Beo tagatipuks lubas tuntud Ollewa küla naljawaana Koska Saan von Kholkopsi lahkumiseks wemmalwärji luuletada. Sellega piirduski üldjoontes õhtune peokawa, ja paljute siis jeda Saaniööd.

Suba widewiku saabudes walguis rahwas Saanamäe poole. Meid tuli kõikjal ja igaealisi. Enne kestööd, umbes kella 11 paiku oodati paruni saabumist.

Matši pere sinna jõudes kubeses Saanamägi inimestest. Mõisahärra kui ka aumõõraste istetohaks määrati ohwrikivi ümbritsemu muru, mille peale laotati Matši perenaise kootud triibulised waibad. Tantsijate mees- ja naisrühmad jõudsid moosikantide saatel kohale. Samuti jaabus ka tõrwaste kändude koorrem Longasjoo rabast.

Peoliste üllatuselks weeres mõijast kohale kahehobuse wanter waadi õlle ja wiinaanfruga, hulga toobikeste, kruusikestega ja mõne ämbriiga wantri peral. Peagi kuulduz mõijateelt tuttavat kurinate tilinat. „Tulewad!“ hüüti ja jooksti metsameerele.

Mõija kubjas Johanson, aidamees Aule ja wiinahärra Gelbcke ühes mõijakirjutaja Seebergiga jaabusid walitseja pikklaual. Kubjas oli warustatud püstoliiga ja mõõgaga. Tema hooletks oli peo korralwalwe. Tegelikult kuulus ta aga Mardi kui pidu üldkorraldaja käsutusse. Nõnda oli mõisahärra tahe.

„Boijsid, mehed, kõik ühele poole ja naised, tüdrukud teisele teeäärele!“ Head olgu sirged kui tuleb parunihärra. Teretusele wastame kõik — „Tere tulemast!“ käsutas Mart, käies läbi inimeste rea ja andes juhiseid tantsurühma ja moosikantide tegetsemiseks. Neid oli kumbagit kaks ja nad kandsid rahwarõiwaid. Matši perepojad kui ka tütar Mari kuulusid tantsurühma.

„Siin!“ kuulutas kubjas Johansonu tugew bas. Samal momendil süttis ridwal jaanituli.

Barun ühes perekonna, teenijate — toatüdrufu Maia ja toapoiisi saatel jaabus. Nad jahmatafid, kui nägid, milline inimmeri neid ootas. Mehed kahmasid mütsid peast ja paruni termitusele kõlas wastuselks mürisem „Tere tulemast!“

Nadlikupere juhiti läbi inimparwe nende aukoohale. Nad tundsid alul end üsna ebanugawalt. Ent see kadus, kui anti käsflus: „Moosikandid ja tantsurühmad ette!“ Küla näitas, mis ta wõis. Puuratas,

wirumalss, labajalamalss ja polka-tants. Di, need nõuavad jalga, paendumat teha, jädelemaid filmi ja üle kõige — hinge! Külal polnud sellest puudu.

Baruni pere ei püsinud enam paigal, waid tõusis, walmis kas wõi jekka kargama. Naerul, rõõkamistel ega kiiduawaldustel polnud piiri, kui rühmad oma esinemise olid lõpetanud. Matsi pereema Mari, kui tantsude juht, tõsteti kätele ja lasti elada.

See kõik toimus alles siis, kui õlleankur ja wiinawat weel awamata.

„On rahwas juba õlut ja napsi jaanud?“ küsis parun peojuhilt Mardilt.

„Weel mitte, ootajime parunihärra luba“, oli wastus.

„Wõi weel! Egas ma jeda vaatamiseks teha lastnud. Aidamees, miks õlu ja wiin weel jagamata? Bidu ilma õlle ja napsita pole pidu!“ Parun naeris ja proua ning tütreid kõlistasid kaasa.

Seda jagimist ja trügimist mis nüüd tuli! Ei aidanud kubja keeld ega Mardi waljud käjud. Nagu mesilased pereheitmisel puuoksal, nii ripnes Saanamae peopere kobarana õlle ja wiinajagajate ümber. Toopide ja topfikute klöbin ja üksitud korrapidajate käsklused ja hüüded segunesid ühiseks suminaiks. Kuuldufid waid mõned üksitud kiljatused.

„Urge trügige, saate kõik ja jääb weel ülegi — termelt wiisjada toopi õlut ja wiin peale selle“, noomis wiinameister Gelbcke.

Baruni ja Matsi pere jälqisid trügimist heatahtlikult. Parun pidi naeru tõttu jageli keskhega finni hoidma. Sellist nalja nägi ta esmakordselt.

„Napsi saab iga mees ühe „järke“ ja kes teistfordselt tuleb, loetakse petiseks ning peab peolt lahuma!“ jagas wiinameister Gelbcke oma isalikke õpetusi.

Mõisamehed olid waadi man trügimisel esirinnas. Küla hoidis kainelt eemale ja lähenes täies forras. Oli palju neidki, kes ei hoolinud õllest=wiinast.

„Mooselandid, pillid tööle! Tants lahti!“ kaman-das Mart.

Nüüd alles läks maru walla. Ei antud armu wanale ega noorele. Kes ette juhtus pidi jalgadele särn andma, ükskõik kuidas need ka käisid. Tants oli tants. Ei olnud siin hoo ega hoobi wahet. Tõkkadi, tõkkadi, riiraraa, riiraraa, riraraa, käis ühtewiisi ja härmoonika löõtjade kortsud wenisid hoopis sirgu. „Waata, et pooleks ei tõmba!“ hüüti. Aga seda õnnetust ei juhtunud.

Meesste hääled aiwa kõwenesid ja naiste filjatused jagenesid, aga kord oli eestujulik. Mõisahärra õlu ja naps olid oma töö teinud. Rahwa tuju tõusis haripunktile. Eriti siis, kui peojuht Mart wenna Tõnise ja wiinameistriga liginesid mõisa härras-perele. Teati, mis nüüd tuleb. Tants lakkas.

„Kõrged auwõõrad,“ algas Mart, „piduliste nimel on mul rõõm edasi anda kogu rahwa tänu...“

Kõrkamad „hurraa“ hüüded katkestasid Mardi sõnad ja juba tekkis tuul paruni jalge alla. Hõisates tõsteti ta nagu julekott õhku. Ometi kaalus ta ligi 7 puuda. Sama saatuse osaliseks said ka proua ja tütreid.

Nüüd oli järjekord Matši wanade käes. Polnud need eales nii kõrgel käinud kui täna. „Ära tahtsid hinge wõtta“, lausus wana Andres, murumättale istudes.

Ka peojuht Mart ja wiinameister Gelbcke ei pääsenud. Need lasti samuti „läbi lipu“. Nende ümber askeldasid naised — toatüdruk Maiaga eesotjas. Olid nad ju mõlemad poisismehed.

Pidu jatkus endise hooga. Aga teab kust see tuli wõi millest, aga must kaks oli piduliste seast läbi jooksnud. Mõisa naised firewais jeelikuis kogunesid

äkki wäikseisje jalkadesje, jostitasid oma kessel ja heitsid kadetsewaid pilke küll aukülaliste, küll tantšijatele. Lahutati käsi ja mosšitati. Tä tulemus: küla eraldus mõisast.

Meespere rassis endise hooga edasi, kuid temagi nakatus naiste eraldumisest.

Lumööraсте peres märgati jeda, eriti tähelepanelikud olid parunitütred, kes seni wanade kombel waid teiste nalja pealt waatasid. Nende meeleolu näis langemat, naer polnud enam naer, waid see tundus tehtuna.

Seisuforra päästsid peojuht Mart ja ta wend Tõnis. Kui need laks peo filmapaišwamat noormees mõisahärra tütardega keerlesid tantšijate seas, kuuldus esialgu küll pilkejõnu:

„Dleks wiinahärra wõi kirjutajahärra, aga Matsi perepojad mõisahärra tütardega! . . . Kus ja sellega!“

Kuid mis läks see tantšijatel korda. Rahulolematute mõmin mõjus otje wastupidiselt, tujutõstwalt. Üldine tants algas uue hooga. Küla poolel röömurõkatused ja kiljatused jagenesid ning lõõtsmoonikute hääli polnud peagu kuuldaqi. Maa müdises ja mets kajas heakskiitwalt wastu . . . Moraalne wõit oli küla poolel, mõis pidi selle taha tegema. Loodeti meeste jõule, sest maadlus seisis ees.

Juba nähtiqi kubjast mõisamehi julgustawat: „Mäitame neile, mis mõis wõib!“

Mart wendadega — Tõnise ja noore Andresega kui ka naljawana Koska rahwanimega „Kiisu Nääniga“ aina muhelesid eneste kessel, kui astusid hoopsewate mõisameeste poole, kuigi wiinahärra maadluswõime neil seni alles tundmata. Teistega oli juba waremalt jarwi kokku löödud.

Barun märkas, mis tulemas. Ta tõusis ja sammus aeglaselt rammumeeste poole. Koquselt oli mõis ülekaalus, külal polnud lihamägesid wälja panna. Kubjas Johanson ja wiinahärra Gelbecke, kes kas-

mult sarnlesid peaaegu mõisahärrale, pidid olema mõidutoojad.

„Noo mis Jaaniõhtu see on, kui mitte jõuduagi ei katsuta?“ küsis parun Wietinghof muiates.

„Tuleb kohe, aulik parunihärra“, vastas kubjas.

„Meid on kolm, palju teid?“ küsis Gelbcke Martdilt.

„Niipalju kui sajad soowivad“, vastas Mart.

„Aga nelja näete siin — Riisu Jaan, Tõnis, Andres ja mina ise.“

Wiinameister Gelbcke mõötis oma ees seiswat nelja meest üleolewalt, ajas jalad harki ja ütles käsi puusa pannes: „Ega te endid liiga täis ei sõõnud? Keostate wiimaks ilusa muru...“

„Me jätšime „fördimaod“ koju“, jähwas Riisu Jaan.

„Noh, tulge siis platši, kes julgeb,“ hüüdis kubjas heites eneselt mõõga ja püstoli.

„Mina“. Koska Jaan astus ettepoole.

„Kes minuga?“ küsis Gelbcke, heitis endalt kõif üliriided ja kohendas weidi allalangemat pükšiwärmlit.

„Mina“, vastas Mart.

Nad lähenesid üksteisele ettemaatlikult.

„Pillid nurka!“ hüüti tantšijate seas. „Maadlus! Maadlewad Mart ja wiinahärra!“

Lakkas muusika ja laulujoru. Kõif kogunesid maadlejate ümber. Njeqi wana Andres kumberdas sinna ja jäi paruni kõrwale seisma.

Maadlesid faks koguselt ebawõrdsset paari.

Kubjas Johanson ja Koska Jaani maadlus lõppes kubja mõiduga, kuna ühe jõuline ülekaal oli silmanähtaw. Mardi ja Gelbckega oli teine luqu. Siin seisjis jõud jõu wastu. Ei aidanud wiinahärra eriwõtted ega knihwid. Mardi tugewad käšwarred ja tööga karastatud keha tundusid nagu teras, mille

wastu purunesid kõik Gelbete katjed. Siigist leemen-
damana libises ta juba forduwalt Mardi käte wahelt.

„Mart, kauas ja siis mängid. Pane korraks ometi
jõud wälja! Näe Maia ootab!“ hüüti rahwa seas.

Ja wiinameister lamasgi Mardi all.

„Hurraa, hurraa!“ kõlas kõikjalt.

Kord oli Tõnise ja mõija tugewama töömehe Met-
sawahi Antsu käes. Seda meest tunti mõijas juure
kahehobuse wantri tõstjana. Heitlus oli lühike. Wõit-
jaks tuli Tõnis oma wäleduse tõttu.

„Küla wõit! Hurraa!“

Meljanda paarina kohtasid kubjas ja peojuht Mart
juba Mardi wäljakutsel. Seft waja oli küla kaotus
tasa teha.

Müüd pörkasid kaks walla tugewamat meest was-
tamisi. Raksatades jurusid nad rinnad kokku. Polnud
neil esimene kord jõudu katjuda. Oli seda tehtud mit-
mel puhul ja wahelduwate taqajärgedega. Täna pidi
aga wõitma küla — ja see ütles Mardile kõik. Ta
hoidis oma jõudu taqasi ja lasi wastasel ennast wäsi-
tada. Pinewus oli nõnda suur, et keegi ei jõandanud
kõhatadaqi. Maa müdises ja muru leemendas meeste
jalgade all. Kubja ülekaalukas teha andis Mardil
ikka wäänata, kuna käed osutusid wahel lühikeseks.
Meeste näod tõjinesid, filmis wilkus isegi wiha, sest
mõlemi au seisis kaalul.

Juba ilmnes kubja juures wäsimuse märke. Mar-
dil aga wastupidi. Tema aktiivsus aina tõusis. Oli
ju ka paras aeg oma iqapäewase käskija tuuseldami-
seks koqu walla ees. Seft küla pidi wähemalt siin, wa-
bas looduses näitama, mida ta wõib. Kubjas wäsis
ja katsus ka weel kord oma tuntud trikki — jala
tahapanemist.

Samas lamas ta Mardi all.

„Jäta juba kord, sõber, oma wiqurid. See poisi-
keste temp“, ütles Mart tõustes.

Mürijew hurraa. „Elaqu Mart!“ oli jelle maad-
luse lõpp-punktiks. Baruni nägu tõmbus weidi wiltu,
ta tegi juba sammu ohwrikivi juunas. Aga Gelbcke,
kes wiimast heitlust huwiga pealt waadanud, ei taht-
nud leppida mõisa kaotusega. Ta astus rahwa seast
wälja ja kutsus Marti weel kord wälja oma rammu
katsuma.

„Katsu juba mu noorema wenna Andresega“, lau-
sus see ja pöördus minekule.

„Noh, wennas, oled nõus?“ küsis ta Andrejelt.

„Wõits ju korrats katsuda“, wastas see muheledes.

„Ah seesama koorehabe siin?“ pilkas wiinameis-
ter. Ta heitis pooleldi põlastawa pilgu Andresele,
kes näis libelewat mõistlusihast.

„Mart, ja kutsu oma taat, las ta katjub jellega,
ta kardab koorehabemeid.“ Naer.

„Kas ei ole kedagi, kes julgeks wastu tulla?“
narritles Gelbcke.

„Mees ootab, aga wiinahärra kardab,“ wastati
jällegi rahwa seast.

„No kui ja nii kangesti jügeled, tule siis, ma
kaen kord kas sinust ka meest saab,“ ütles Gelbcke ja
jäi harkisjalu ootama.

Andres läks, läks nagu tuleproowile.

„Ära ja, wiinahärra, teda lõmaks löö, näe Tiiu
silmad juba enneaequ märjad,“ naersid mõisanaised.

„Ole mees, Andres, ja näita kuidas wiina pruu-
litakse, nii et see meistrile omalegi pähe hakkab,“
wastati küla noortelt.

Tasawägist mõitlust ei oodatudki. Kõik olid nagu
walmis jelleks, et tugewakawuline Gelbcke noore
Andrese juba esimeste mõtetega mõidab. Ent ooda-
tud moment jäi tulemata. Gelbcke jõulised katsed
wastase seljatamiseks nurjusid ja ta oma jalad tun-
dusid talle eneselgi üsna kerged, need tiirlesid
mõneqi korra õhus.

„Mitu paari jalgu jul kuradil siis on?“ puhkes Gelbcke. Ja Andrejel näis neid tõesti mitu olevat. Naagu teraswedrud olid nad.

Katsete nurjumine vihastas Gelbcket jedawõrd, et ta Andrest kordumalt eemale tõugata püüdis. Ka see ei õnnestunud. Meeleldi oleks ta võitluse pooleli jätnud, kuid nagu tahtjas oli noormees tal küljes.

„Sätame, see pole enam maadlus,“ armas Gelbcke.

„Siis on minu võit,“ vastas Andres.

„Kõik Andrese võit,“ finitasid ka pealtvaatajad.

Dma enda õnnetu mõtte tõttu kaotas Gelbcke tahtakaalu ja Andrese kiire tõuge seljatas ta.

„Hurraaa! Andrese võit! Kõõla võit!“

Rahwatuna tõusis wiinameister Andrese alt ja kadus metsa tihnikusse. Kõõla oli võitnud. Kõõla näitas, mis ta võis.

Algasid ringmängud. See oli wiimane peo osa.

*

Juba oli õhtune hämarik koidikule kätt sirutamas, kuid Saanamägi rõkkas rahwalauludest ja noorte jalad keerutasid lustakaid ringe. Olle ja wiina esilõlne uim näis juba lahtuwat. Wanemad naised ja mehed lahkusid ükshaawal. Metsa jäi waid peamiselt noorpere. Peojuht Mart astus kowile ja teatas, et Kõõsu Jaan kawatseb anda rahwale ringmängu laulu, mille sõnad ja wiisi ta ise teatawaks tahab teha.

„Kõõl uuis, siis lasse aga tulla!“ hüüti.

Ja Kõõka astus kowile.

„Minu laul on lühike ja ta wiis kõõgile tuntud,“ Kõõka algas:

„Kõõla, kuidas Saanamägi katab,
Metsas puudki laulma ajab —
Meie Jaanipäewa kaja
Kõõstab taewasjegi ära.

*

Waatab isa ülalt alla,
Päästab keelepaelad walla;
Mõiski kuuleb matši mürtju,
Bonni otsmik tõmbub kortju.

*

Kuigi vonni piitsajäljed
Tuimaks teinud matši küljed,
Siiski küla laul ja trallid
Löönud mõisa kuterpassid.

*

Kapsapeale teeme järu,
Näitame tal Preisi käre,
Milles sõidab õnneraale
Oma koju Sakjamaale.

*

Nõnda meie laulu isju,
Andku see weel tantsuks isju."

Beofawa lähenes lõpule. Kõrgel ridwal jaanituli oli kustumas. Ta meenutas weel küünalt, mis hääbudes wilgub ja kustub. Aga tants näis üha hoogu mõtmat. Ka pillihääled kõwenesid. Üksikud arglikud toonid, millised mängu alul tükkisid laiali walguma, isegi tahtist maha jääma, tulid julgemalt ja kooskõlastatult. Ja mis läks see noortel korda, et tõuswa päikese kiired asusid Saanamäe metsa kase-latwu kuldama...

Mõisa pere walmistus kojuõiduks. Mart, kui peojuht, seisis nende läheduses, woolis mõttes sõnu, millistega wäljendada rahwa tänu. Umbes paar-kümmend sammu eemalt puhmaspõõsast lastud pistoli kuul wiis ootamatult kübara Mardi peast, katkestas tema mõttelõnga. Lastud kuul riivas ühe pillimehe õlga ja plahjatas siis ohwrikimwi. Weel enne kui Mart oma kübara kaotust märkas, surus wend Tõnis selle temale uuesti pähe, waadates sealjuures la haawa pealael, milline näis tühi-jena.

„Mis see tähendab?“ hüüdis kohkunud parun. —
„Milleks niisugune nali?!”

„Kubjas! Korrapidaja! Siia! Mehed, poisid!
Kuttu! Ümberpiirata!” kumandas Mart. „Põõsast
välja, ehk muidu oled kadunud!”

Billid vaikisid, tants lõppes. Naised, tüdrukud
jooksid kobarasse, mehed waatasid küsimalt, sest surm
maritšes põõsas.

„Kas lasen?” küsis korrapidaja kubjas Mardilt.

„Ei, veel mitte. Lase hoiatuspauf.

„Kas tuled lagedale, või ma tulistan?” käsutas
Mart.

Põõsast kostus mõminat ja viimaks wenis sealt
välja von Kohlkopsi pikk kogu. Ta nägu oli tund-
matuse ni moonutatud, kõitudes astus ta edasi, jää-
des seisma parunist sammu kolm eemale, relw peos.
Kirjeldamatu, wihast wärisewal häälel ja nagu läbi
hammaste kiristades, algas ta:

„Mida käjete, parunihärra von Wietinghof?
Olen teie teenistuses!”

„Andke oma relw korrapidajale!”

„Mina oma relwa? Ei jeda ma ei tee. Pealegi
weel Mardile! Selge parem, miks lasite mind siia
küüditada? Kas teie lobalaulu kuulama?”

„Nurjatu! Ma pole teid käskinud siia tulla ega
küüditada. Aga nüüd käjen ma teid relw üle anda,
või ma!”... Paruni käsi lastus pintsa ku tasku. Sa-
mal momendil tõusis von Kohlkopsi püstol, ent
Mardi poolt wälgukiirul antud hoop ta paremale
käele wältis weretöö.

„Mina, mina wabahärra von Kohlkops ei seija
enam teie teenistuses! Ütelge, palun, milleks kutsu-
site mind siia?” kähistas wihast hullunud walitseja.

„Ma wole teid kutsunud, näete und! Olete maga-
mata, lõhnate wiinast... Taganege, minge koju,
magage välja!” „Teie pole minu käsija, kuigi ma
joobnud olen. Ma pole teie ori. Nje olete te orja-

karja orjaks hakanud. Üraandja niisugune!" Ta astus samm tagasi, juunurgad wahuised, filmad jõllis ja pöördus järjult kõrwalseiswa Mardi poole: „Sina, koeranägu, käi eemale! Lurjus, niisugune! Mind, rüütliit lööma!" Samas kannapealt Tõnise poole pöörates, kätatas ta: „Püstol siia!"

Barun haaras ta käe: „Härra von Kohnkopf, walitsege end ja minge siit! Ma hoiatan teid!"

„Teie, teie hotatate mind? Ma pole teie hoia-
tada ega käskida".

„Weel praegu olen teie käskija, jest see maa, kus te seisate, kuulub mulle. Ütlen teile weel kord — lahkuge ja jedamaid".

Ükilise tõmbega wabastas von Kohnkopf oma parema käe, ent samal momendil flammerdas Mardi käsi ta wasega.

„Sina, koerapoeq. Kas lasjed lahti, wõi ma näitan sulle! Von Kohnkopsi käes walgatas puss, kuid kiirelt haaras Mardi käsi seljataqant ta teise käe randme ja Tõnis kõrwaldas pussi.

„Poisid, kõik siia, ruttu!" kumandas Mart.

„Sina, orjanägu, oled minu finniõduja. Kas lasjed lahti? Sa kuradi eesjel. Ma sulle kord näitan!"

Soobnud aadlik rabeles, tampis jalqadega Mardi jalgu, põlwi, püüdis näkku sülitada, kuid see ei õnnestunud.

Mart naeratas. „Ei, mu sõber, vonni härra, see kord on wõim ja õigus minu pool! Ole aga waqusi, muidu wõib weel halwemini minna. Kas näed, mul pea werine?"

Nähes, et keegi lähenes kõitega, tegi walitseja weel kord katse end wabastada.

„Kas lasjed lahti? Kui mitte, ma wannun, et esimene kuul on sinu eeslinäo lihas!"

Mart wõttis maratseja mõlemad käed warukat-
pidi pahemasse, paremaga käänas mehe küljeli.

Kõis jõudis kohale.

„Kas seen, wõi wõtate teie, parunihärra, ta oma hoole alla?“ küsis Mart.

„Laske walla, ta ehk seletab mulle, milleks ta siia tulnud“. Mart wabastas von Kohnkopsi randmeist sinised käed. Waemu tõusnud, kargas see kui tiiger uuesti Mardi kallale, püüdes haarata kõrist. Minus Mardi puudutus paiskas ta uuesti murule ja nüüd ei aidanud enam muu nõu, kui tuli kõis appi wotta. Kaks wenda, Mart ja Andres, hoidsid von Kohnkopsi käsi ja jalgu, kolmas — Tõnis — sidus nad finni. Töö lõpetanud, eemaldusid mehed paari-kolme sammuga wõrra ja jäid waikest seisma nagu kõik teisedki ümberolijad.

Siin, mitmesajapealise walla rahwa ees lamab aadel, wiie mõisa ülemwalitseja, kes weel paar päewa tagasi näis omawat peagu piiramatu wõimu!

„Seal ta nüüd on. Alles üleele peffis piitsaga teekäijaid ja täna lamab kõites kui meeloom“, ütles wana Matsi Andres üldises waiuses. „Mida peame nüüd temaga peale hakkama?“ küsis wiimaks Mart mõisahärralt.

Parun lähenes von Kohnkopsile ja sõnas: „Härra von Kohnkopf, palun, wõtke mõistus pähe ja õelge kuhu me teid toimetama peame? Te haawasite kahte inimest. Onneks ei tapnud kuul neid, kuid siiski olete kurjategija, roimar. Ja kui poleks mind siin, waevalt näeks teie film weel päewaralgust. Tänage Jumalat, et see kõik weel nõnda lõppes, paluge meilt kõigilt armu ja andestust. See on ainus ja kõige lühem tee teie praegusest seisukorrast pääsemiseks. Ma loodan, et rahwas, ijegi need, keda teie kuul tabanud, andestawad. Kus on see teine kuuli ohwer?“

„Siin“, wastas Ollepa küla Koosa talu perepoeg Anton.

„Palun, tule siia. Nüüd, sina Mart, ja sina pillimees, oleksite te nõus andestama härra von Kohn-

loppile tema jüüd, kui ta seda palub?" küsis mõisahärra.

"Kui ta wabandab ja kahjud finni maksab, olen nõus", vastas Mart ja pöördus Antonile. "Mis sina teed?"

"Mina andestan jamuti", vastas see.

"Noh, siis on asi korras", hüüdis mõisahärra.

"Sial ei palu ma neid talupoja koeri", urises von Kohnkopf jaksja keeles.

"Ja mida peame me teiega sel juhul peale hakama?" päris parun.

"Surmate mind!" hooples von Kohnkopf.

"Ta käsib end ennem surmata, kui ta teilt andeks palub", seletas parun. "Minu nõu on otsas."

Ta kõndis mõne sammuga edasi-tagasi ja pöördus Martile: "Ma palun sind, Mart, ole hea, andesta talle ja toimetä ta mõisa jenišesse korterišse. Las ta magab wälja, lahtub wiinaaur peast ja asub mõistus asemele. Kahju, et meie tänane ilus pidu nii lõpema pidi", kahjatses parun.

"Enne, kui te mind puudutate", praalis Kohnkopf, "peab Rabala mõisa pärišhärä von Wietinghof kõigi rahwa juuresolekul mulle ütlemä, milleks ta mind siia lasi küüditada. Sobune minu wantriga seišab metsameerel puu külge seotuna. Mind tõi siia keegi mulle tundmatu poisike."

Mõisahärä waatas ringi, esiteks oma perekonna ja wiimaks rahwa poole ja nagu midagi aimates, ütles: "Olete teie, mõisarahwas, ta siia küüditanud, siis on see paha nali, mida ma ei andesta. On külast keegi seda teinud, laidan seda teguwiiši. Nõnda ei toimi wiisakad inimesed üksksteisega."

"On ta oma wiisakust mõisa wõi walla rahwale näidanud? Miks tema wastu wiisakust nõutakse?" jähwas keegi noormees rahwa seast. Kes ta oli, seda ei teatud, nagu ei teatud ka küüditajat, kes jäiqi rahwale šaladujeks.

„Härra von Kahlkopf, ütlen teile weelkord: wõtte mõistus pähe, see on mu parim nõuanne. Teil on walida — kas meiega kaasa sõit, wõi küüditame teid mõisa jamal wantril, millega siia sõitsite? Ja nüüd on meil aeg minna.“

„Sõitke kõik kuradile ja jätke mind siiapaita huntide söödaks!“ arwas von Kahlkopf.

„No küll on kole!“ oigas mõisaproua, „siia me teda küll ei jäta, oleks meil kaasa mõni tekk wõi riie, paneks ta wantrile ja wiiks mõisa.“

Seda oli just Mart oodanud. „Põisid, on teil weel mõni kannukott siin?“ hüüdis ta.

„Kõik alles siin“, wastati.

„Nüüd, Mart, wõta ta oma hoole alla ning toimetada mõisa, kuid luba, et temale midagi halwemat ei tehta,“ palus paruniproua.

„Luban, aulik paruniproua.“

„Sõidame, päike juba kõrgel ja wilu hakkab, sõidame, kallid papa,“ pöördusid paruni tütreid isale.

„Sumalaga!“

„Sumalaga, parunihärra ja proua!“ kõlas wastujeks. „Hääd teed! Täname!“ hüüti kooris ja warsti muras jahitõld mõisa poole.

Kott, millesse wabalt kolm riia wafka wilja mahutus, toodi kohale, ja nüüd — mis muud kui — kät kotti, pea ees ja jalad tagant järele! Kott osutus weelgi lühikeseks. Mis muud, kui jalad jäeti wälja, lõigati koti joppidele õhuaukud ja von oli kottis kui pörjas.

„Waadake aga, et ta kotti ära ei reosta,“ hüüdis Kiska Andres mõisameestele, kes puudest kokkuseatud kandamil ülemwalitseja wantrile ajetasid.

Heinakuu päikese soojendawad kiired neelasiid ahnelt waitse ööhämarusel rohule ja puie lehtedele fleepunud kastetiske. Ümbritsem maastik näis nagu ferges härmatise linikus, mis aga kiirelt õhku hahtus. Üsja lõppenud peoliste laulu- ja muusikahelid

olid üle kandunud tuhandeile lindudele. Looduski näis pühitsewat põhjamaise Gesti kaunimat aega.

*

„Kuidas on hobustega, poisid, andsite neile midagi kuivemat, rahaks täna kirikusse sõita“, küsis Andres poegilt hommikeinel.

„Kõik valmis, hobused sõõdetud ja wanter määritud. Pole muud kui loom aiste wahese panna,“ wastas noor Andres.

„Noh, siis sõidame. Waja Jumalat tänada, et weel kõik elus oleme.“

„Jah, egas seal palju puudunud. Eks me lähe ju muidugi, aga keegi peab ometi koju jääma“, wastas Mart.

„Siis jään mina koju, sõitke teie kõik. Mul wast muidugi warsti kirikutee ees,“ arwas wana pere-mees.

„Sa nüüd, Andres, mõni loomasjõötja wõi sokutaja. Dmal pole enam jalgu all — eks mina jää siis,“ wastas pereema.

Ja nii lõppeski jutt. Tõusti lauast ja jäeti kiriku minekuks.

Beagi wuras wanter Matsi talust Bilistwere poole. Kogu tee oli kirikulisi täis, seal oli noori ja wanu, kes wantril, kes jala, jaapanatukesed, pastlad, ehk kapukad näpuotjas. Nii rutati täna Bilistwerre, furnuaia jutlust kuulama.

Noor Andres oli hobuseajajaks. Wana Andres istus wantril pere keskel ja hoidis kahe käega walu-tawat jalga. Noor, wiieaastane hobu, ei leppinud kuidagi teiste järel sõrkimiseega, waid kepsles ees, nagu kardaks ta järelsõitwa jalgu jääda.

Andrese perel oli kombeks alati eel sõita. Ja miks siis täna just teiste sabas sõrkida, kui wantri ees omakaswatatud tergejalgne ilus linalakk, kellel rõn-gas kael ja kikkis kõrwad, et aina waata neid. „Las

imetlewad kõik, kuidas Ollewa Matsi pere firikusse jõidab, nii et tolm tuisfab!"

Nii mõtles noor Andres, kui ta pooleldi muheledes teistest mööda sõitis.

„Mis ha's nii kihutad, ega kirik eest ära jookse. Laotad mu wanad fondid, osta teisi enam kofku ajada“, urises wana Andres, ent omal nii hubane tunne, et paneks aga weelgi kiirust juurde.

Kad jõudsid esimeste hulgas kiriku juurde. Andres istus kiviaiale, hõõrus walutawat jalga, waatas forrats kirikutorni kuffe ja temas tekkis nagu uus tahe elada, nooreneda. Kui fena oli waadelda maanteel firikusse sibawaid noori. „Tahaks elada wähe-malt seni, kui kõik pere seatud. Väheb ehk korda teo-talu päriks osta. Nüüd ju härjawõitluski parunil teada. Ehk mõjub see ihegi talu hinnale.“

Nii mõtles Andres, kui ta oma üha enam walu-tawat jalga taga wedades kiriku sisseastumiseks nagu julgust wõttis. Oma isteplatši walis ta esi-mejesele pingile. Siit oli ikka kõige parem rahwast waadelda, kuiqi siin erilist waadata ei olnud. Measi on noortel. Alles nüüd kuulis Andres kellaööke. Till-tall-till-tall — kõlasid need monotoonselt kõr-geist tornist.

Need hääled, kuiqi tuttawad, tundusid täna nagu härdamad, pehmemad. Kad sõjendasid Andrese hinge teatawa rahu, ihegi rõõmu, nõnda, et Andres oma maije elu ja olemise terwenisti Numala, oma Suure Looja, hoolde andis. Kalawalu, mis teel põrutuste tõttu suurenenud, kadus. Ta jäi ükssilmi peatuma uksele, kust oodati kirikuõpetajat von Mickwitzi.

Siguft öelda, õpetaja kriiskaw hää! Andresele ei meeldinud, samuti kui alaline halwaksipanew hurju-tamine kantslist, küll maksude mittetasumise wõi wäheste ainete toomise üle, ent ta oli siiski õpetaja, kirikhärra — Numala asemik maapeal, kelle wõimu-

ses seijis pattude andeksandmine ja Tema õnnistuse maa peale toomine.

Nüüd mõtles Andres, millist pattu ta küll võis teinud olla. Ennast tugeva analüüsi alla võttes, ei jäänud ühtegi patuabakest pihku. Viimaks ta leidis oma wana, peaaegu unustatud paturegistri, pühapäewase töö.

„On's see siis tõesti nii juur patt — teha tööd, wõi fundida töö järele sügelewaid konte ja lihakseid asjatult kuskil murul wõi sängi jerrwal logelema, kui selle järele pole wadjadust. Ja kui see patt on, siis on ta seda künneid korrad jün andeks palunud. Ja mitu korda peaks siis seda tegema, et ometi lõplikult andeks antakse? Kiriku maksudki on korralikult makstud“.

Mõttelõnga ots kadus, sest kirikhärra von Midwitzi kõhn wäheldane koju, pikas mustas talaaris, hõbedase ristiga rinnal, asus kantslisse. Soides ühes käes risti, teises lauluraamatut ja neid oma ette lauale pannud, wadjutas hingekarjane pea palwuseks laual lewawale piiblile.

Järju nõrkatusega oma wäikest kiilutaolist poolpita juuksestega pead tõstes ja külma jääse pilguga täiskiilutatud pinke ja rõdu silmates, lausus ta: „Palagem!“

Spetaja kriiskaw-hele, peaegu tinnuw hääle meenutas wõtati lõiget, von Midwitzi näol siiski puudus uhke enesetunde ilme, nagu tawalisti kirikhärradel. Waimulik oli trotslik wäljakutsum ilme. Sama kriiskaw hääle juhatas lauluraamatu lehekülje ja laulu numbri. Drel andis märku lauluks ja siis kõlas tuhandest juust koraal: „Oh wõtkem Sumalat juust südamest nüüd kiita!“ Dreli wõimsad hääled segunesid inimhäältega ühiseks wägewaks au ja kiituse heliks, mida kuulutes julama kippus ta kiwitemgi jüda. Andres tundis oma wanaske jüdames hoopis imelisi tuffatuji. Need kandusid koju tehha,

isegi haike jalani, mis näis hetkeks nagu otjašt kadu-
wat, nõnda et laulu lõppedes ta jeda käega katsuma
pidi, kas on ikka weel kohal. Nalja oli alles, kuid
walu oli kadunud.

„Mu Jummal, sinu arm ja heldus on lõpmata,“
jostistas Andres endamisi.

„Armsad hinged Issandas,“ algas õpetaja. „Me
seisjame sin pühhas templis oma wägewa Jum-
mala, omma Issanda es ja pallume Demmalt armu
ja heldust mäie juremal ja kallimal pühhal — Naa-
nipäewal. Mu südda tufsup rõmušt ja kel ei jõua
kita, nõnda kui kohhus jeda teha. Sest ma tunnen,
et sur Jummal on mäieka. Demma on satnud täile,
minu koggudus, mahha õnnistust ja omma heldust,
jest kuidas muidu oleks täie jurel hulgal siia sanud.
Minna ja Jummal taewas tunneme sellest surt rõmu.
Aga ma küsin, koggudus, miks teeb Jummal jedda?

— Täie ei wasta, täie ei mõista wastata, jest kes
on täid jedda teggema õpetanud? Sest ega Jummal
täid taewas ja õppetada. Sedda peawad täie wane-
mad ja õppetajad. Ja kes ned on? Ned on mäie
Jummalast säetud ülembad ja õpetajat, nende seas
ka minna. Aga kuidas jaan minna täid õppetada,
kui täie kiwist pead jeda õppetust wastu ei wõtta?
Nõnda pean mina isi wastama.

— Jummal teeb jedda selleperast, et täil oleks
jedda jõudu ja tahtmist kiita oma Jummalat, aus-
tada jedda ja temma poolt säetud õpetajaid ja ülem-
baid. Täie kohhus on jedda teha, jest mäie ja
temma käskude täitjat sin maapeal nõuame seta täilt.
Meie oleme kui külwajat põllul ja heitame häät
semet mulda. Aga minna ütlen täile, se seme ei ja
tärfata, jest muld on kõwwa, ta on nii kõwwa, et
rainu kas wõi teraskangiga. Te küsсите, miks ta on
ni kõwwa?

Nah, jeda teap üksi Jummal, miks ta nii kõwwa.
Te küsсите jedda minnult täist korda, ja kolmat

forda. Ja siis vastan minna: Se jeme ei idane jelleperrast, et maa kõwwa ja umbrohtu täis, mis tuggewam kui külwatud jeme. Tugewamb lämmatab nõrgemba. Nõnda on Jummal tahtmine. — Aga, mu foggutus, kas peame jelleperrast oma jemme külimate jätma?

Ei Jummal tahhap, et see ikka jünniks.

Te küsjite ikka jälle minnu kääst: Kost kohhast je paistab, et jeme ei idane? — Ja mina vastan täile. Täie teggudest. Täie ei austa oma ülembaid, waid seote neid kõllega finni ja sadate kotiqa mõija, niggu se sündinud weel täna hommitul kuskil metsas pilterkaaril. Se on wägga rummal temp nendest kes jedda teggid. Se on rahwa kangus, se on jelle mulla kangus ja kõwatus, kes mäie tülwatut jemet wastu ei wõta.

Ka mäie kirikumafjudega on jamma lugu. Kirrikhärri pole koer egga jelle jooks, et joosta möda kihelkonda, küll kanna jelle munna wõi linnaleisika järrel, mis foggudusel ligetel tuua, ehk maksja. Se peap isje kirikmõija kokku tulema. Ja kui siis tul-
lema, siis olema se halb. Kanna on wanna, munna on mädda, linnaleisik on luuhunnik. Kirikmõija jõggi paisutada nende ludega ei saa, nad on terget, tõusewad wee peale ja takkistawat minnu kutsjari kalapüüki. Ka suppelta ei wõi, sest linnaluut katta-
wat ju ihhu. Watake, nõnda on asji.

Minna, kes täie õppetaja, omma fogguduse pea, nõuan, et see asji parraneks. Kui mitte ei parraneb, siis annab minna se asji Riia kindrall superintendeni kätte lebi watata.

Ja siis see ehkalkäimise asji. Lapsi muutkui jünnip ja jünnip ja minu kõstril ja kolmeistritel on nende johilastega üpris sur teppo: nad ei jõua neit ristida. Mõttelke ommeti, minno kihelkonna peale, mis kakssteist tuhat inge juur, termelt kolm johilast. Mis se ütlep? — Se ütlep jeta, et marahwa kõlplu

on lanfenut. Ei laalatus maksja ega kedagit. Kirrik jääp waejekš, agga lapjed kaswawat kui seenet.

Waata, mu foggudus, jellekš polle maa kõwwa, aga minnu, se omma Jummalajõnna kuulutaja seme ei wõtta juri alla, jekt maa on kõwwa, ta nõap terajekt kanfi..."

Ja õpetaja Michwitz jatkas:

„Kulake, mis ütlep Isjand Jummal täie teggude kohta Bibli jõnadega, mis kirja pantut Johannekse ewangeeliumi kahesjandas peatükkis 42-jalmis: Ja ta ütles keifile — Olleks Jummal teie Isja, jis te armastaksite mind, jekt ma ei ole mette tulnud isenejekt, waid temma on minu läkitanud.

Ja 43 pätük räagip nõnda: Misperast ei mõista te minnu jõnnu? Seperrast, et te ei tahha kulata minnu õppetust. Täie ollete oma isaji kuradist ja oma isahimude järgi tahate te elada. Temma on innimesetapja olnud algusest ja ep ole jänud pühjima tõe jure jekt, tõe pole tepeš ta sees, kui ta rägip wallet, jis ta räagip ommast, jekt ta walletaja ja walle isja. Agga, et minna tõtt rägin jis te ei usju mind. Kes teie jekst wõip mind jüdistada? Kui minna tõtt rägin, miks te ei usju jis mind?

Kes Jummalast, se kuleb Jummalajõnna. Seperrast teie ei kule mitte, et teie ei olle Jummalast. Ja pühha Johannekse ewangeeliumi 12 pätük 40 me loeme nõnta: Ja temma on teinud nente jilmad pimmedakš ja nente jüdamed kõwakš, et nad jilmadega ei nääkš ega kõwadega ei kulekš ja ümber ei pörakš, et minna neid parrandakš.

Me loeme weel pühhafirjast Johannekse ewangeeliumist 15—15 jalmist: Ma ei üttele täid enniam orjad ollewat, jekt orri ei tea mita teep ta isjand. Waid ma nimetan täid jõpradekš, jekt ma ollen annud teada kõi, mis ma omma Isjalt kuulnut ollen.

Ja jamma pätük neljas rägip: Jääge minusse ja mina jään täisje. Nagu oks ei wõi kanta wilja,

fui ta ei jää winapuu külge, nõnta ka täie, kui te ei jää minusse. Sest minna olen täie winapuu ja täie ollete oksad minnu küljes, kes jääb minnusse ja minna temmasse kannab wilja, sest minuta ei wõi te mitagi teha. Ja kes ei jää minnusse, see heidetakse wälja ja kuiwab ärra nagu winapuu oks. Ja nad korjatakse kokku ja heidetakse tulle ning põletatakse ärra. — Namen.

— Nõnda, mu armas kogudus, räägip pühikirri. Ja te küsite mult, miks loen ma jeta ramatust, sest se peaks mulle ju pähe kulunud olema? Ja minna, kui täie õppetaja, wastan täile: Minna teen seda selleperrast, et ramat on tõdde. Ja selleperrast, et piibel on pühha ja tõdde ühtekokku. Ta on pühamb kui minno, kui täie õpetaja härra pea ja süda, sest ka kirrihärra on surrelik ja temma peas wõiwad olla teineford pattused mõtted. Sest ka temma on lihhalik ja surrelik. Aga ramat, piibel, on pühha ja temma ei te pattu ega ei surre.

Armas kogutus. Te kulsite, kuidas winapuu oksad, mis ei kannu wilja, korjatakse kokku ja põletatakse ärra. Nõnta sünnip ka täiega kui täie ei kula oma ülembate ega õpetajatte jõnna, ega täida temma käsku, kas wõi kirriku maksude asjus, mis on täie pühha kohus. Ja minna, kui täie õppetaja, ütlen täile weelford, et kui täie jääte kanseks ja kõrwaks, nii kui se olnud jenni selle rahwaga, selle kange süddamega maarahwa wiis, siis täid korjatakse kokku nagu winapuu oksad, mis ei kannu häät wilja ja heidetakse tulle, täid heidetakse sinna, kus põrguwürst täid wastu wõtaw ja tullise haruga täid tulesse loobib, nagu oleks te puuallud, keda lobitakse tulisesse ahju. Põrgu ja selle igapäewased piinad ootawad täid . . ."

Õpetaja Michwitz waitis. Ta näis end uuesti koguwat. Aigas furd läega oma kiilaspead ja püh-

fis hiißt laupa. Siis heitis ta korraks pilgu üle koguduse, nagu otßiks jellest oma sõnade mõju.

Ra kirj kirik wakis. Kuuldus waid üßikuid kõhatußi ja siin=seal istuwate eitede tajaßi nuuksumißi. Põlle= ja pearäti nurgad ferkißid filmade poole. Tu seal ifka pißaraidki oli.

Õpetaja Michwitz jäi nähtawasti oma sõnade mõjuga rahule. Ta kõhataß, waatataß korraks paremale postamendil ajetßewale gipßißi tallefeße, kui otßiks ta jellest uut ainet ja pidi jußi oma juu poetama, kui wälisufße förwalt kostis filjatus:

„ßßand, halasta!“

Tõußti pinkidelst ja juunati pilgud ufße poole. Õpetaja juu jäi hetkeks lukku. Andres kõhendas end weidi istmel, jeßi filjatati üßna tema lähedal.

Tudife, kel juba kahesakümwend turjal, oli hetkeks tafakaalu kaotanud ja ühel ajal hüüdega põrandale pudenenuß. Kõrwalßeißjate abil tõußis ta üles, kuid langes uueßi põlwili ja sõnades: „ßßand halasta mu waeße patuße peale!“ Ta teqi korduwaid kummardußi maani altari poole.

„Wanafefel wißi palju patte jüdamel“, joßißtati.

„Doh, need ta tütre=tütre poolst ammu andefß teenitud. See ju aastaid õpetaja juures ümmardajaks“, öeldi peagu kuuldawalt.

„No wana Maret, kas patu hunniß hakkas jüdamele?“ küßis kellegi noorewõitu mehe hääl eide jeljataga.

„Küllap ta siinu omaßi ifka wähem on, ja wana kroonu metßakratt. Wõi tema ka küßimas! Siberis oleks jul paras paif patufahetßemißeß. Wõi tema ronib ka kirikusße“, manas eit üßna kuuldawalt.

„Efß ole minuqi kirikumaks maksmata“, ohkas ta siis endamißi.

Selguß, et nad, nii Maret kui ka tülinorißa Tooma nimeline mees olid üleaedjed.

Andrese kõrvalistumalt eidelt kuuldi, et Maretitütretütar Loviise olemat alles neil päewil oma „patuga“ koju tulnud. Ta olemat kirikumõisast lahti lastud.

„Su see panigi eide siljatama“. Naerdi.

Andres tõusis, et wäljuda, jutlus kestis edasi. Kõik pörgupinnad polnud weel jutustatud ega maha manatud, aga kirik hakkas pikkamööda tühjenema; mindi furnuaiale.

Andres ja poeg Tõnis istusid wantrile; warsti seisis noor hobu furnuaia juures lasilapuul, faeratorp peas.

Surnuaed oli inimesi tulwil. Istuti haudade wahel murumättail wõi pinkel.

Õpetaja saabumine wiibis ja Andres jõudis ihegi niikaugesele, et oma wiimase puhkupaiga platfiraha furnuaiawahile sai ära maksta. Plats wõeti nõnda juur, et sinna vähemalt paar põlwe oma fondid heita wõisid. See asus kabeli lähedal ja kuulus hinnalisemate hulka.

Oli juba kaugelt üle poole päewa, kuid kirikhärrat ei tulnud.

„Maksab's jeda õpetajahärrat oodata, teadaqi, et ta siin paremat pajatada ei mõista kui kirikus. Mu jalga, raip, hakkab nii walutama, saaks ennemalt minema“, pöördus Andres lähenevale Mardile, kelle seljataga hanereas sammusid noored plikad kui ka poisid. Andres nägi nende seas toatüdruk Maiat ja Sulksi Tiit.

„Nannatame weel, kuni kirikhärra vähemalt siiaqi jõuab, nagu rumal enne ära minna. Mõni wõib jellest ihegi kartust wälja lugeda“, wastas Mart.

„Olgu siis peale“, nõustus Andres. Ta läks wantri manni, wõttis torba lobuise peast, wiskas loomale käputäie heinu ette ja sammus pikka äsjalunastatud kalmistu platsile, jäädes sinna istuma. Ta otjis jälle silmega oma noortperet, tahtes neilegi

näidata nende wiimset puhkepaita, ent rahwamurd
-julges waatepiiri.

„Eks neile anta päewi ja aastaid selle waata-
mijeks“, trööstis end Andres.

„Miks küll ilmas ihuke furd, et ifka igalpool ametis
saksjad, vonnid wõi parunid?“ mõtles Andres.
„Mõisahärra on saks, kirikhärra saks, walitseja on
saks ja wiinameister saks. Mõegi mõisakirjutaja peab
end saksaks! Oh jeda aega ja ajalest, nagu poleks
meie omaste seas inimeji ja nagu kõlbaks need ainult
teotegijaks-weoloomaks. Ometi on neil pead otjas,
saks kätt ja jalga, mis saksste omaft sugugi maha ei
jää. Ei, Kõigewägewam pole jeda maailma forda
hästi seadnud, ehk tal küll aru ega wõimu puuduft
pole. Peab see siis teftma igawesti nõnda? Kas
peaks meie tulewane põlw nägema teiji päewi. Lap-
sed ifka loewad lehti ja raamatuid. Kui õieti nende
kaudu see ilmaaji pöörama ei hakka. Rauaks jedafi?
Ega saksjad ei maga. Nende käes wägi ja wõimus.
Annaks Jumal neile siiski mõistust pähe, et nad
ford ka mõtlema hakkafsid vähemalt niimoodi, kui
meie mõisahärrased. Tuleks ehk siis teifed päewad
meilegi.“

Andrese wana jüda läks härdaks, pijarad weeresid
palgel, kui ta kummardudes palus: „Meie suur ja
wägew Jumal, kes sa elad taewas, waata armuliselt
meie peale alla sealt kõrgelt troonilt. Lase meie las-
tel näha paremaid päewi, kui meie näinud oleme.
Anna neile terwift ja jõudu, tööks ja wõitlemifeks
meie maarahwa eest ja minule rahulifku puhkamift
jessel paigal, kus ma praegu seifan. Amen.“

„Mida sa siin, Andres, teed, oled haige wõi palud
mulda, et find warem wastu wõtaks?“ küfis naa-
ber — Raagu Tiit.

„Mu jalga, pagan, lõhub walutada, hõõrun teift,
ehk annab järele.“

„Näe, kirikhärra tuleb, kas astume lähemale?“

„Ei,“ vastas Andres. „Süda läheb pahaks tema lori kuulatahes.“

„Ega minagi taha, istume pealegi ja ajame juttu,“ nõustus Tiit.

Nad istusid seal, kaks wanemat küla talumeest, Andres Wesilo tulewajel puhkupaigal.

„Siin waiad maasje löödud, wist mõni matuseplats?“

„Jaa, tahaks jia oma fondid kōdunema panna,“ vastas Andres.

Jutlus lõppes.

„Kas hakkame nüüd sõitma?“ küsis noor Andres.

„Tiit, ole hea mees, toeta mind weidi, wõta käsiwarrest, mu jalq teeb käigu päris raskeks. Ega ma jellepärast küll weel jurema hakka, kahetseji nagu tüjedam astuda.“

Nii sammusid kaks Ollepa wanemat meest furnuaia wärawa juunas, kus Andrese noorpere juba ootas. Peagi pōrijes wanter Kabala mõija poole wiimal teel.

„Hoiat nüüd weidi, jõuame ju foju käieski, mu jalq teeb pōrgut,“ kaebas wana Andres.

„Oh seda firikhärrat. Täna furnuaialqi manas, nüüd onqi jul see nuhtlus käes,“ vastas Mart.

„Jaa, nii see paistab,“ nõustus Andres.

*

Päike oli juba kõrge, kui pikklaud, millel küüditati von Kohlkopfi, peatus Kabala mõija walitsejama ja trepil. Kott ülenwalitsejaga tõsteti sõidukilt ja päästeti lahti kōidikuiist walitseja seotud käed ja lad. Need olid kanged ja sinisejoonelised, nagu talu jämedad worstid. Ta nägu oli turjunud, filmad jõllis ja juunurgad wahul. Küsimustele ei saadud ühtegi wastust. Katsuti ijegi pulsfi, see tuisus korralikult. Nõutult seisid mehed walitseja juures

Kuiqi suuremjagu mõija perest olid alles Saana-mäest teel foju, leidus mõijas weel küllaldaselt wa-

nemaid naissi-mehi ja lapsi, kes uudisiharalt majade nurke ja puie tagant piilusid walitseja trepieelset asfaldust. Vähedale tulejaile näidati aga piitsawat.

„Walitsejahärra, katsuge end ometi liigutada, weri hakkab käima,“ soowitas kubjas.

„Olete mind tapnud, siis matke kah“, lausjus Kohnkopf läbi hammaste.

„Pole teid keegi tapnud, oma kanguš tapab“, wastati.

„Ta on ju kange, ei jaagi liigutada. Kange kui soos külmunud hobusekronu. Waja teda tublisti hõõruda,“ arwas keegi.

Wutigi hõõrumisele ja muljumisele, kuni mees tümaks tehtud.

„Kätke juba ja koristage end,“ kähistas wiimaks von Kohnkopf.

Ta katjus tõusta, kuid see ei õnnestunud. Teine katse siiski tõstis ta jalule. Näüüd kargas teenija trepist alla ja aitas oma härral üles.

„Magamistuppa ja sooja teed,“ käsutas walitseja.

Ta taarus magamistoas edasi-tagasi, riietus lahti ja wajus woodisse. Warsti seisis woodiesisel laual soe teemesi suupistetega ja mees hakkas end kosutama.

„Härrad soowivad weel midagi?“

„Konjakit!“ Teenija tõi soowitud pudeli.

„Näüüd mine ja ma lufustan ise ukse. Kui keegi, kas wõi Wene keiser, peaks täna tahtma mu jutule, siis ütle, et ma ei sallü tülitamist. Said aru?“

„Jah härra.“

„Näüüd tee, et kaod.“

„Kuulen, härra.“

Teenija wäljus, julgedes ettewaatlikult ukse. See lufustati seestpoolt ja Jaanipäewa rahu asus majja.

„Kas walitsejahärra on hinges?“ küüsis Saana-mäelt koju jõudnud kirjutaja weel enne wälisukse sulgemist.

„Ei niisugune jure tappeški,“ vastas teenija.

„Wõi nõnda, siis on asi korras. Aga — rääkis ta midagi.“

„Pole ta kunagi inimeje kombel rääkida osanud, kuidas ta siis tänagi pidi seda tegema.“

„Oled nii tujust ära, Juuli. Ega siis mina süin midagi parata jaa, kui inimene niisuguseks loodud. On sul jõe tee käepärast, pits konjakit jelle juurde? Külm on.“

„Ma ei peaks siis pahane olema? Valusin teda põlwili maas, et lubaks mind ka Saanamäele, kõik seal, aga võta, ei luba. Müüid nägi ta, mis Saanamägi võtib. Nagu orikas wedas end minu abil tupp ja joob praegu teed. Konjaki pudel on ka seal. Aga sooja teed saate kohe, see mul valmis,“ lõpetas teenija Juuli. „Ah soo, pidin peaaegu unustama. Walitsejahärra käskis mind kõigile, kes teda küsivad, öelda, et ta kedaagi, iseäi mitte Wene keisrit jutule ei võta,“ lihas teenija.

„Wõi nii suureks meheks saanud teine kohe. Et õpetus lija ikka tarkust ja juurust,“ naljatas kirjutaja.

„Mis te seal ometi tegite, wõi mis tema seal tegi, et teda seotult, kotis, pidi mõija weetama?“

„Et pärast kuule, koogu mõis, iseäi parunihärra oli seal. Ma joon ja heidan puhkama. Ehk on sul ometi üks pitsifene konjakit, Juuli?“

„Et wist ikka ole.“

Wimpu aja pärast ilutses korkimata konjakipudel mõisakirjutaja teelaual.

„Tõin terve, kes nad ära joob, riul täis.“

„Wõtad ehk ise ka pitsikeje, Juuli? Täna Saani-päew? Sa sinu tulewase nimi ju Saan. Et ole? See Koska Saan ikka.“

„Wõi teawad juba? Küll on neil ninad. Et ma wõtan siis ühe, teeb meelega-rõõmsamaks.“

„Terwist!“

„Terwist, Suuli!“

Jaaniapäewase hommikeine laua ümber kogunud mõisahärra pere nägudelt mõis lugeda wäsimust. Eriti filmatorkaw oli see mõijaproua man.

„Magasite weidikeneqi?“ küüsis proua tütreilt. „Ja jina, armas mees, mulle näib, et uni ju filmist waerwalt üle käinud!“

„Magasime päris hästi, armas mammakene,“ wastasid tütreid ja mees.

„Tõtt öelda on mul eilsed filmad,“ lausub proua. „Kogu see von Kohnkopsi jant ja tema seotud kogu seijab filma ees. Ei jaanud heffektski filmi kinni. See on ja jääb wist jubedamaks pildiks, mida olen näinud, kui jätta kõrwale mu lapsepõlwees härja sarwe wiske. See oli hoopis teistjuugune juhtum, õnnelik õnnetus.“ Ta jätkas: „Kui kahju, et ilus öö nii halwasti lõppes. Parempoleks teda olnudki.“

„Jaa, nii on jageli siin maises elus: algab ilusasti, lõpeb rumalasti. Kes mõib ette näha, mis kõik tuleb üle elada. Wast isegi Sumal taewas mitte,“ armas parun.

„Maidu oli see õhtu ja öö wägaqi ilus, ta ületas igasjuuguse ootuse. Eriti meeldis mulle peo korraldus. Kõik sündis reeglipäraselt. Lõpp oli küll weidi labase-wõitu. Wemmalwärsis oleks wõinud ära jääda,“ kõneles wanem tütar Sofie. „Mina usun, et just wemmalwärsis oligi von Kohnkopsi märatsemise põhjus.“

„Olen sinuga, mu laps, ühel arwamisel, see oleks wõinud ära jääda,“ nõustus parun.

„Koh, kui juba sääraseid wäikejed naljatilgad, mis jageli pudenewad küla lõbude hulka, mehe tajakaaalust wälja wiivad, siis polekski ilmas enam kohta tajakaaalukusel, mis jeni olnud meesjoo wooruseks. Ma tunnen seda Koska Jaani kui suurt lärmitsejat ja naljahammast, olen kuulnud ta kõnet mõisa õuel.“

Mida tema kõit öelnud poleks. Tema jõnu tuleb wõtta naljana ja mitte rohkem. Mees, nagu jeda peaks olema von Koolkops, pidanuks jellele wilistama," kõneles paruniproua.

„Kuidas ta küll koju jõudis, on teegi teda waa-
tamas käinud? On ta elus, wõi lämbus kotis?“
pöördus isale noorem tütar Felicia.

„Parem kui oleks jurnult koju jõudnud, oleks üks
wärdjas ilmas vähem. Ta on ju meile kõigile teotu-
seks.“

„Peaks siiski jaatma toapoijsi, teaks vähemalt,
misjuures seisundis ta mõisa jõudis. Loomagi waa-
datakse, kui tal mingi haigus ehk häda. Ta on ikkagi
weel inimene,“ toetas paruniproua oma noorema
tütre arwamust.

Nii jaadetigi toapoijs walitseja majja von Kool-
kopsi termislikku seisundit uurima. See tuli peagi
tagasi ja teatas et von Koolkops olewat kodus ja puh-
kawat oma magamistoas. Ta ei subawat tänasel päe-
wal end tülitada, ükskõik, kes see tülitaja ka ei oleks
kas wõi Wene keiser ise. Nii olewat ta oma teenijale
ja kirjutajahärrale öelnud.

„Koh, kui nõnda, siis on asi enam-wähem kor-
ras,“ lausus parun.

„Korras wõi mitte, ent minu aimdus ütleb, et
see mees meile weel soowimatuid sekeldusi walmis-
tada wõib. Ta näib jelleks nagu loodud olewat, otse
wihkan jeda jõhkrat olewust.“

„Aga, armas mamma, oleks ju parem kui ta kobe
meilt lahkuks, muidu, Sumal teab, mis weel sündida
wõib?“

„Sofitene, meil ei kõlba teda tähtpidi wälja wi-
jata, kuiqi ta teod jeda põhjustaksid,“ wastas paruni-
proua.

„Dotame, mu armsjad, ma loodan, et ta ööpime-
dukses kaob. Oluford on jedawõrd kurb ja ta isik komp-

romiteeritud. Waewalt ta end mõnele mõijainimesele näidata julgeb."

"See oleks tema ainuke pääsetee," nõustujid kõik. Wiimase lause ütles paruniproua Poputati. Utlele ilmus toatüdruk Maia.

"Noh, Maia, oled wist päris unine? Kui laud koristatud, heida puhkama. Aga ütle, Maia, kuidas sulle see Naanipäew ka meeldis?"

"Täna, austatud proua. Wäga ilus ja lõbus. Niijuugust pole veel olnudki," wastas see.

"Ja pealegi veel siis, kui ollakse sellise poisi jeltis," jahwas wanem tütar Felicia.

Maia punastas, tundes end puudutatuna, kuid fogaš end ruttu ja lausus: „Armuline preili, kui arwate Wejilo Marti minu kawaleriks, siis wõite ju efsida, kuna see mees wäärib paremat kui mina. Mul on kahju, et teil, mu armulised preilid, puudujid pidul jäärašed kawalerid.“ Ta punastas uuesti ja kadus nõude kandamiga.

"Said nüüd?" parastas öde Felicia.

"Ma soowitaksin, mu lapsed, selliseid õrnu asju teiste kuuldes mitte kunagi puudutada. Efiteks on see taktitu, teiseks ei wõi teada, mida wastuseks jaad. Maia on tubli tüdruk ja oskab oma eest alati wäljas olla. Olete ifefektsis, noh siis wõib ju kõik," õpetas paruniproua.

Tõusti lauast.

"Täna peaks Bilistwerre jõitma. Oleme ifka Naanipäewal firikus käinud," arwas proua.

"Sõidame, wõi läheme jalga parem endi kabe-
lisse, meie furnuaed ju seal," wastas talle parun.

"Mina eelistan puhkust."

"Ja meie ka," hüüdjid tütrede.

Sööginõude klöbin kadus warsti kõõqist ja peaqi ašus mõija lošfi unerahu, millele alistujid kõik peol-
olijad.

*

Mõis magas, küla oli furnuaialt koduteel. Von Kohnkopfski tõusis. Kuuli teraw kõrw kuulis ülemwalitjeja magamistoast ühetoonilisi samme. Kikwarwul hiilis ta ukse juurde, jäädes hinge kinni pidades kuulatama. Sannud jagenejad ja nende jekka poetati peamiselt jaksakeelseid hurjutus- ja wandesõnu. Need olid hirmsjad ähwardused, öeldud maarahwa kui ka parun von Wietinghosi arwel. Ühed ähwardati wõlla tõmmata, teised, j. t. Traubenbergid ja Wietinghosi, lubati waejeomaks teha, julgedes wiimaste eest kõik ukseid, kus ajuwad rahakapid ja nende warade walitsejad.

Matji talu peret ähwardati kvera kombel mahanottida ja talu tuhahunnikuks muuta. Südne oli kuulda sajatusi juht Mardi ja tema õe Mari arwel.

„Wõllaroog, niisugune!“ oli weel wiimane lause, mida Kuuli kuulis. See oli selges maakeeles öeldud. Nähtawasti lõppes jaksakeelne sõimujõnastik ja tuli maakeel appi wõtta.

Küüd lähenejad sammud wahetuksle. Minja hüpega oli Kuuli teise ukse pakul. Ta teqi asja magamistoapöole, astus kuuldamate sammudega wastasuunas kapi juurde, sealt naqu midagi wõtta kawatsedes.

„Dled seal, Kuuli?“ küsis kähijew von Kohnkopfski hääl.

„Jah, walitsejahärra.“

„Olen härra von Kohnkopf, mitte mingi walitsejahärra. Süüa mind nõnda. On jul lõuna walmis?“

„Jah, walitsejahärra, jahtuma kipub.“

„Lambapea oled. Ma ütlen sulle weel kord, et olen härra von Kohnkopf ja mitte mõni walitseja,“ karjus von Kohnkopf.

„Mõistan, härra von Kohnkopf, kuna mina seitseasteenistuses mõija ülemwalitseja juures, ei luba ma jaksahärrat von Kohnkopfski, maakeeles „Kapsapead“ ennast sõimata“.

„Wälja minu ruumist! Libu niijuqune! Wõi sina julged oma härrale nii häbematuult wastata. Wälja! Ehk muidu ma wiskan ju kui nartsju toast!”

Ta tõusis, et haarata tüdrukku käsiwast. Juuli tundis oma tugewust. Wälkkiirelt wõttis ta ukse kõrvalt tabureti ja wirutas sellega „Kapsapeale“ niijuqune hoobi rindu, et see otse röögatas ja paar sammu tagasi taarus, kuid walmistus siis end uueks kallaletungiks. Kuid Juuli ei kartnud seda. Ta jäi uksele, taburett enesekaitseks käes. Tüdrukku wiha tõusis. Waja oli end wäljendada, teotus sinna tagasi heita, kust ta tulnud.

„Wõi teie teotate mind, nimetate lambapeaks, isegi libuks! Teil ei ole kunagi korda läinud see, mida mõtlete. Tuletage meelde, palju kordi olete mind püüdnud teiste ja omataoliste lõbuts. Mind on päästnud mu sõud, mille wastu on purunenud teie katked. Olete alatu inimene, peletis, mehelõgurd, sihukene! Tulge, ma ei karda! Silmad lõõn teil peast, wa Kapsapea, Kapsapea, kes paras lambapeale söödaks! Na nüüd, wana nurjatu Kapsapea, lähem ma parunihärra poole ja palun selleks ajaks korterit, kui teie siit olete läinud. Ma ei jõua enam kannatada.”

Tüdruk pöördus, et minna, aga weel enne kui ta eeltoast lahkuda suutis, kuuldus hüüdu: „Juuli, tule tagasi”.

„Ei tule”.

„Kuula mind, Juuli, palun sind. Tule, wõi wähemalt peatu. On keegi ruumes?”

„Ei ole, mis siis?”

„Siis andesta mulle wiimased sõnad, andesta mu rumalad teod ja ära awalda neid parunihärrale ega kellegile neist. Kas lubad seda teha?”

„Teie wõtate siis oma rumalad sõnad tagasi?”

„Kah wõtan”.

„Ogu siis, ma ei ütle”.

„Täna sind, Juuli. Võta siin selle eest kümme rubla“.

„Ah siis raha eest? Ei osta ei jõua teie mind, ei kümne, saja, ega tuhande eest. Ma pole müüdan“.

„Ei, Juuli, sa ei saanud minust aru. Ma ei osta sind ega su liha. See on tänuks su kauaaegse korraliku teenistuse eest, samuti tänu vaikimise eest“.

„Mul pole seda vaja, parem hoidke omale see, ehk läheb teil enam tarvis kui minul. Pidage meeles, härra von Kholkopf, et olen Ollepa küla teotalu tütar“.

Ta läks.

Von Kholkopf pistis oma wene kümnerublalise paberraha tasku, istus laua äärde ja jäi hetkeks mõtlesse.

„Kurad võtaks, läks ära ja nüüd olen jõmata. Nje ma ka otsima ei lähe, see käib rüütli seisuse ja au pihta. Parema walan pitsi konjakit, see toidab wähe-malt närwe“.

Ta võttis ühe, weel teise, isegi kolmanda.

„Noo, hoopis teine asi! Halloo! On keegi siin?“
Tühi tuba kajas wastu.

„Kedagi ei ole. Süüa ka ei ole. Minul, minul mõisnikul, rüütli Ernst von Kholkopfil pole mõisat, teenijat, pole süüa. Pole süüa, teenijat, ega mõisat, wõibolla isegi rüütli seisust mitte? See on ju kuulmatu, ennenähtamatu! See on nurjatus, see on tobendus, see on kõik, kõik, millel isegi nime pole, kuid ometi mitte jeda ühte“.

Ta tõusis istmelt ja astus peegli ette: „Noh, üttele, mu teisi, kes ja kui hirmutis mulle otša wahid, üttele mulle jeda üht, mida ma ei ole? Sa ei üttele? Sa oled samuti joobnud kui mina, ja oled samuti teotatud kui mina. Rööriwermed pole kadunud su käsiwarteist ega jäärtelt, mustus ja tolm su kuult ja räpaste käte, räpaste sõrmedejäljed su rüütlikehalt ja sellepärast jina, mu inetu teisi mu wastas, ei

julge mulle öelda, mulle wabahärra Ernst von Kohlkopfle töde? Ei julge?! Dota, ma wotan julgust!

Ta astus laua äärde, walas weel faks pitsi ja tühjendas need. Siis astus ta uuesti peegli ette ja kirjus oma peegelteisikule:

„Kuna sina, mu armas teisik, öelda ei julge, siis ehmu, kuiqi töde on walus kuulda. Sa pole enam ei wabahärra, ei rüütel ega von, waid seisuseta joodik, hulkur. Sulkur, marutöbine koer, kelle hambamürk on nakkaw, on surmaw koqu elawale lihale, mis julle ette puutub... Riisugune oled sina, mu teisik, ja ma surman ju!“

Ta wöttis laua jahthlist laetud relwa ja sihtis teisikule. Käis pauk ja peegli klaasi jisse tekkis ümmarik weretu haaw. Ent teisik ei taqanunud, waid sihtis endises trotsiwas poosis.

„Käed üles! Mõnda!“ Ja mõlemate käed tõusid ning langesid korraga.

Püstoli pauk näis walitseja märatsemishoogu weidi taltjutawat. Ta istus uuesti laua juurde, walas weel pitsi ja jäi klaajistunud silmil wahtima ukse juunas, kust kostsid lähenewad sammud. Tulija oli Auuli. Peitnud püstoli pintjaku tasku, tõusis von Kohlkopf toolilt, awas ukse ja nähes teenijat, sõnas:

„Käisid parunihärra jutul?“

„Jah, käisin, kuid seekord paruniproua jutul. Parunihärra oli wälja läinud.“

„Hästi.“

„Paruniproua lajeb teile öelda, et lõunatafsite ja lähefsite losji tema jutule.“

„Ja rohkem ta ei öelnud?“

„Ei.“

„On sul midagi lauale panna?“

„Miks mitte. Doit ootab ammu lõunatajat.“

„Too siis aga filmapilk!“

Kohlkopf ise läks kõrvaltuppa, tõi pudeli walget wiina ja asetask selle ešimejena lauale. Warsti kandis teenija ka nõud ja pooleldi jahtunud toidu lauale.

„Too kaks napsiklaasi.“

„Milleks kaks, kui üks jöomas?“

„Teenija kohus on käjutäitmine, mitte küsimuste ešitamine.“

„Wabandage, härra von Kohlkopf, kahjuks pole mul siin majas seeford käskijat, olen jama waba kui teie. Ütlešsin end teenistujest lahti.“

„Ah nõnda! No siis joomad kaks waba ilma kodanikku koos kahešt klaasist, eš ole?“

„Ma ei joo wiina.“

„Oled tõrkjas tüdruk, jul kena nägu, sinised silmad, punased huuled, walged hambad ja pea jama farwa juuks. Kena keha ja kumerad rinnad ja ilusad, nagu treitud jalad. Pole ime kui mehed ju liqi tikuwad nagu färbsed meepoti manu.“

„Mina pole meeste ega färbeste meepott. Olen lihtne teotalu tütar ega jalli lipitsjemist. Käägu see fakste hooleks.“

„Aga, Juuli, minu praegune kaaskodanik, lööme korratski klaasid kofku. See siin on puhask wiin, pole mürk, ma ei mürkita sind, Juuli, uju mind. Olen halb, nurjatu, kõike muud kui head ja ilusat. Kuid ma tahaks, et naisolewus, neiu, kellega wiis pikka aastat ühes elatud, kes mu tujude all kannatanud alatuji, haawamiji, ja teotuji kuulnud, et see noor naisolewus mulle niigipalju läheneks, et klaask walget wiina ühe laua juures laseks ihhu langeda. On see palju, Juuli?“

„Ei, ma ei joo wiina.“

„Koh, wõta, palun, wõtke, neiu Juuli, see klaasikene oma ilusate sõrmede wahahele. See pole mürgine ja rahuldage mu wiimne soow, palwe! Lööge minuga kofku!“

„Seda eht võiks, kuid milleks? Meil pole ometi mingit ühist? Nääd terwišt, härra von Kholkopf.“

Weel enne, kui teenija wäljuda juutis, klirisešid klaašikillud põrandal ja wiinapudel lendas wälis-
ukse kõrwal ajetsema ahju küljele. Laud heideti üm-
ber ühes jellel lebama lõunajöögiga. Waadates weel
ford uksest õuele, nägi Kholkopf pööjaste wahel waid
faht wäledat jalga teel losši poole.

Von Kholkopf oli tajakaalu kaotamas. Ta läks
fiiresti kapile, kahmas konjaki, lüües pudelil kaela
pealt. Nüüd ajetas ta jelle oma magamistoale lauale,
napsiklaaši kõrwale, istus toolile ja jäi silmitsema
äsjalastud augukest peeglis.

„Kasjini ma jelle ise, wõi keegi sealtpool seina?“
küüis ta eneselt. „Ei keegi muu kui ise,“ wastas ta
jamuti endale. „Ja milleks tegin ma seda?“

Ta tõuüis toolilt, läks jöögijaali ja waatas seal
hetke oma häwitustöö jälgi. „Milleks seegi tehtud?
On häwitamine ja purustamine kultuurtehing wõi
mitte? Kui wastupidi, jüis, kes olen mina? Olen
loom, härg portjelaankaupluses. Saawan purus-
tan... Ah... ah... haaa! Lõhun pühadusi. Maqu
see ärajooksnud neiu. See on minu kõrwal pühadus.
Häwitan wäärtusi, leiba, mida mulle ettekannud
orjatar neitsilikud käed. Leiba, mida Suur Looja
annud ja mille järele ma juba wõibolla homme puu-
dust tunnen, kuna seda enam mul pole.

Ja kelle pärast tegin ma seda? Häbi omal tun-
nustada. Ei, ma pole üksinda süüdlane, ei ole, ma
leian ka kaas süüdlase: Ma enda teenija, orjatar,
Suuli on kaas süüdlane. Negi tema ei pea mind
omawääriliseks. Weel enam — mina, wabahärra
von Kholkopf, ei kõlba temaga napsiklaaše koku
lööma! Koh, ütela, seinad, lauad, peegel, kes te
aastaid olnud mu seltsimeesteks — kas ei ole see
pöörajus? Aga mida see Suuli ütles, wäljudes
toast? — Dota, oota, oodate kõik mu toastõbrad,

toolid ja kogu see frempel — ma tuletan meele...
 Ta ütles: Olen lihine... talu... ei — teotalu
 tütar ja ei jalli lipitsemisist... see jäägu jaksste hoo-
 leks. Ei, ta ütles veel enam... See oli... kannu-
 tuft, las ma mõtlen... Pidaage meeles, härra von
 Kohnkopf, et olen Ollepa tüla teotalu tütar...
 Tähendab — seisus? Seisus, mis kõrgem vonni- ja
 wõibolla isegi paruni- wõi krahwifisuselt. Tähen-
 dab... teotüdruk. Juuli Järw von Ollepäh! Annab
 wälja! Ja, mu armsad jelsimehed, te naerate küll
 ühes minuga, ent õigus näib langemat Juuli von
 Ollepäh poolele, kuiqi walus jeda tunnistada. Eks
 põlwenenud minugi wanemad, esivanemad, külast,
 talust, mis wõibolla, nende pärisomanduski polnud.
 Nad tegid seal auwat tööd, kündsid, külmawid ja löi-
 kasid, andes oma lastele wõimaluse tõusta nendest
 kõrgemale ja lennata kaugeemale, paberilipakaga
 taskus, mis näitab nende päritolu-mõisa, talu, tüla,
 järwe wõi isegi mõne suure kiviimüraka ajukohta ehk
 olemasolu, kust meie wäljunud. Samade paberilipa-
 kate kaudu on meie eesõigused jaadud, jageli isegi
 mõisad omandatud. Petnud oleme jeda rahwast aas-
 tajaadu, orjastades neid risti ja mõõgaga. Oma weo-
 loomadeks oleme nad teinud, et oleks kõrgem elada
 von Steinil ehk Bergil, mis maakeeles, Riwil ehk
 Mäel. Nii õeldi mulle veel eile. Ei, ma jampsin,
 mu pea käib ringi, põrand kõigub mu all. Ei! Ei!
 See ei wõi olla. See on mõisa maja mõisa maa
 peal, mis veel ei kõigu. Ta ei tohi kõikuda, sest siis
 oleks ma kadunud ja minuga ühes hukkunud kõik
 aastajadu nähtud waew ja tulewiku wäljawaated.

„Aga nüüd üks naps ja — veel üks naps. Seltsi-
 mehed, mu armsad sõbrad, mis te kõõsitate? Ajage
 endid sirgu ja lajeme laul lahti!“

Von Kohnkopf laulis.

„Ja nüüd, kõik, mis meie teel ees, kaduagu! Üks
 sellane Gesti vonni seisuslik pere on mõrsumas

Ollepa Matsi teotalus. Kui asi nii edasi liigub, on Mart „von Wesilo“ selle talu pärisomanik ja teised talud tagant järele. See Mart, selle käed sügelewad Saksa mere järele. Ma tunnen veel praegu walu kätel, jalgel — jee ju tema töö. Ei! See on häbi, jee on teotus! See on meie au ja seisuse rüwetamine. Käed küljest! Oled teomees, siis orja. Aga kui tükid minu au kallale — siis, noh, mis siis?!”

Ta jäi tummalt wahtima peeglisse teiskut ja nagu oma nagu kartes, haaras laua äärest tooli ja wirutas sellega peeglisse nõnda, et jee kildudeks purunes.

„Tuhaks teen täna weel selle ussi, selle Eesti vonni, selle wapsita pesa. Saaqu täidetud osagi oma peale mõetud ülesandest ja tulgu siis kas wõi weeputus. Mul ükskõik. Nüüd selle peale weel üks naps ja siis tööle“.

Ta wõttis laualaeft paberi, kritseldades sellele Matsi talu hoonete plaani: „Siin laut, siin ait, siin elamu.“ Tõusis toolilt, amas afna, heitis pilgu lähedal puu küljes naqisewale tuulelipule ja nähes, et ilm oli pilwe läinud, jäi ta oma uurimistöö tulemustega rahule.

„On mu lasteõnne aqa alles? Weel eile lastsin lennult warese. Ent täna? Peab proowima“, arutles von Kohlkopf endamisi, astus üle läwe kõrwaltuppa, tegi pliiatsiga heledawõitu seinale umbes kahe tollise läbimõõduga sõõri, astus kontoriruumi ja lastis kuuli wahetuise awa kaudu sõõri südamesse.

„Soo, nüüd ongi asi selge. — Nüüd pudel petrooli, õlgi jaan katuse räästast. Aga püssi ja püssi pean kaasa wõtma. Wõib lahinguks minna. Ja kui ta selleks läheb, siis on küsitaw, kas ma weel Kabalat näha tohin. Hää asi on jee kiwival seal, mis ulatub kuni wõsani. Ja oled kord seal, noo siis ei wõta wana saatani ise kinni, kes selle teoga hakkama saanud...“

Ta waatas kella, jee oli künnel. „Weel tund ja siis teele! Proua Wietinghofi jutule ma ei lähe, aiman, mis temal võelda. Niisugune ilmaparandaja!”

Ta tõusis, wöttis kapist pudeli, astus kööki, täitis selle petrooliiga, lõikas jahwris wiiluka leiba ja sammus endaga rahulolles magamistuppa.

Küübates wahepeal nappi, konjakit ja murdes tüki leiba peale ja nagu kartes, et keegi teda jälqib, sulges wahetuks. Kutuga awas ta laua parempoolse laeka, wöttis sealt paberite alla peidetud rahakoti ja luges selle siju üle. Melituhat kuusjada rubla pabereis. Eraldades sellest tuhat kuusjada rubla, pani ta raha uuesti kotti ja ülejäänud kolmtuhat rubla suurde kollasesse ümbrikku, kirjutades sellele:

„Üleanda härra Ernst von Kohnkopfle.”

Nüüd wöttis ta poogna postpaberit, samasuure ümbriku ja kirjutas:

„Kõrgesti austatud härra baron
von Wietinghof,

Rabalas.

Olen Jaaniõijest üleelamusest hingelijest nii wapuustatud ja teotatud, et ei suuda ei Teile, ega Teie armjale perekonnale end näidata. Ma lahkun täna õhtul. Lahkun meeleolus, mida raske kirjeldada. Ja milleks seda?

Tänan Teid, mu hea sõber ja leiwaija, kõige minu wastu ülesnäidatud headuse . . .

Palun minu kirja siju hoida oma teada. Ma kaon jäljetult. Terwitage oma armjaid . . .

Teie alandlik,

E. von Kohnkopf.

P. S. Suurde lisatud raha palun wõtta oma hoolde kuni nõudmiseni.

Seejama.”

Ta pani raha, kui ka kirja ümbrifusse, wõttis warnast jahifoti, forkis petrooleumipudeli finni, top-
pis jelle jahifotti, winnas püssi õlale ja sammus tre-
pist alla.

III. Öine külaline.

Oli widewik. Maja läheduses ei liikunud ühteagi
hinge.

Matši talu ruumes walitjes täna waihus. Moor-
pere oli wiimseini kodust lahkunud simmanile „Wakki“
metsatallu, kus saadeti mööda Jaaniõhtu. Oli ju
Jaanipäew, wiimane juwipüha, mida taheti weeta
wäärifalt. Küla oli üsna tühi; kogu jäänud wanad
ja wäetikefed wiibifid unehõlmas.

Ka Matši wanapaar puhkas. Pereema Mari hei-
tis juba warakult magama, ent Andrejel ei sobinud
unega: jalq walutas. Sängi äärel pikutades ja ma-
gamist teeseldes kuulis ta wähehaagi krõbina toas kui
ka wäljas, kuna kambri aken õhtul tuulutamise mõt-
tes lahti oli jäetud.

Reškööl, hetkel, mil Andreje filmad weidi finni
wajufid, tundus talle, nagu oleks keegi kambri aknast
sisse waadanud. Ta jäi kuulatama. Sammud eemal-
dufid. Tasa ja aeqlaselt tõusis ta, tõmbas toolilt
pintsaku ja ukse kõrwalt omapaenutatud toomingase
kepi ning uksti ettewaatlikult awades kui ka sulgedes,
läks ta rehealuse kaudu, mille wärawad ta teadis
lahti olewat, õue.

„Hobusewara, ei keegi muu“, läbis ta peaft mõte.
„Et see Bolla ka maha lasti!“

Hoides keppi löögivalmis, astus ta rehe alt wälja
õuele ja hiilis tare nurgani, kust oodatud waras
Andreje arwates tulema pidi. Ööhämaruses nägi ta
kõrget mehe kogu püssi seljast maha panewat ja õle-
tuusti haohunniku alla toppimat. Wõõras näis talle
kogu järele tutaw.

„Walitsejahärra“, pidi ta juba peaaegu hüüdma, kuid walitšes end, et waadata, mis mehel mõttes.

Öletuust paigale pandud, tõmbas ööwõõras jahikotist pudeli ja paremaga püstoli. Ta walas märjuke se laiali üle haowirna, pritsides seda iŕeqi seinale. Nüüd oli Andresel selge, mis siin toimuma pidi. Kuid ta külma werelisus hoidis teda weelgi tagasi, sest kahe tapariista torud waataŕid talle wastu. Ta haistis jurma lõhna.

Mees lastus põlwili ja kobas taskust süüdet. Esi-mene tikk ei õnnestunud; tuul kustutas selle. Teisega oldi ettewaatlikum. Kallutus paremale ja küünarnuki alla lihtjutud mantli hõlm pidi abistama süütamist.

Andresel kulus wiidetud hetk oma kaitseseisundi kõwendamiseks. Ta wahetas kapi otŕad, mõõtis jilmiga wahemaad, et mitu sammu tal astuda ja leidis, et mitte üle kolme. Saike jalq unus hoopis. Hetkel, mil süttis tikk ja küünarnukile seatud parem käsi lähenes öletuustile, käis hele kõlksatus süütaja wajakule kõrwale, mis seisis nagu hoobi ootel ülespoole. Surid kaks tuld korraga — tikutuli ja elutuli, mis äsja leegitŕes jelles kuigi wiletŕas kehaz. Weres-loik ta rohule langenud nina ees oli selle tõenduseks.

„Mis nüüd?“ küŕis Andres endalt. Ta lähenes jurnule, pööras selle pea weidi küljele, süütas tikku, et waadata, kas mitte effitusega tegemist pole. Ei. Ta ees lamaz kuivetanud näoga ja kongninaaga mõisa ülemwalitseja von Kahlkopf.

„Matu koer! Mõrtŕukas! Põletaja!“ tahtis ta kŕsendada, kuid hää ei tulnud suust. Silmates lamaja kõrwal ta relwi ja seljakotti, aimas ta alles millise sihiqa mees tulnud.

„Ja mis oleks siis saanud, kui ma oleks olnud raske une hõlmas, nagu mu armas naisuke, kes paha aimamata weel magab? Kõik, kõik oleks otŕas olnud!“ Nii mõtles Andres ja ta kaotas teadmuse.

Ärgates leidis ta end haowirnalt, kuhu ta kukkunud. Ta meeled said tagasi mõtlemiswõime ja käedjalad liikumuse. Pidi ruttu tegetsema, sest paljude jeda Saaniööd. Sahe hakkas.

Ta läks tulnud teed tупpa, awas ja julges ufjed waimu kombel. Saaras warnast, teadmata kelle püügid ja wäljus toast. Kehealuse wärawa kõrwalt labidat ja kangi wõttes ei mõelnudki ta sugugi nendele, waid need nagu oleks talle iseeneest pihku puutunud. Kepp oli nende asemel ufje kõrwale jäänud. Kana ühes, labidas teises käes, nii seisid ta nõutult mõisa ülemwalitseja korjuse ees. Wana Andrese nägu süngestus. Ta kätes-jalgades, südames, koogu kehas tundus nagu tufjatuwi, justkui wärsket werd woolas fu jagilt kehha ja soontesse. Ta tundis end noorena, tugewana, sest kuidas muidu oleks ta sellise juure tugewa mehe ühe hoobiga wagajeks teinud. Andrese jüda tundus nagu üleajawat, kui ta oma ees lebawat korjust jalaga puudutades lausus:

„Murjatuwe hunnik. Metjas, soos, oleks ju paras paik! Teotad ja reostad oma patuse kehaga ja nurjatu werega minu mullapinda, mis mulle wast sama kallis kui mu oma elu. Tegid mulle ühe patu juurde, wa hundisööb! Oli mul weel waja enne oma lõppu sind, raibet, surmata?

Uga milleks mõisa? Milleks minul ehk härral oma kallist aega ning terwist raisata? Eht oleks, kelle pärast? Tuleb kohtukäimist, seletamist ja siis weel kisa ja kära külas, wallas ja teab kus? Lõpuks weel süüdlaneqi? Ei. Ei lähe mõisa ega kuskile. Maa, muld wõtab kõik wastu, isegi hullu koera, miks siis mitte jeda. Kuid aega on wähe. Pea wõiwad noored tulla, wõi Mari ärgata. Kalksan ma jeda weel? Ma pean? Ükski hing peale minu ei tohi teada tänase öö ajalduwi. Käed tööle! Kalksa on aega walutada siis, kui töö tehtud.“

Nii mõtles Andres ja labidas ning kang leidjid enesele tööd. Nagu vihane härg jarwiqa rohtunud kraawikallast puistab, nii lõhkusid liqi seitsekümmend aastat wana Andrese elutööst karastatud käed mulda ja kiwe. Auqu sügamust oma keha pikkusega mõõtes, heitis Andres pilgu hommikusse, kust kerkis juba tõuswa päikese punetaw serw. Weel mõni labidatäis ja äär ulatus üle Andrese pea. Auqust wälja tulek nõudis palju tööd, tuli iseqi astmeid teha. Kaldale roninud, waatas ta weel korraks ringi, kas kedagi läheduses ei wiibi. Ei hingekestki.

Rehealuse nurgas püti sees oli umbes küllimitu täis kusstutamata lupja. See toodi auqu weerele ja püti asetati oma kohale taqasi. Minja tõmbega oli korjus auqus ja kõik tema kolid — püis, püstol, õlipudel sinna järele heidetud. Mõni meeldetulnud matuse sõna ta huultelt ja sõnadega: „Kõhand ole talle jiiiski armuline“, langesid esimesed labidatäied walitseja põrnule.

„Olen päästetud,“ oiqas Andres, kui juba pool mullast auku heidetud.

Esiku üks awanes ja pereema Mari tuli, hoides käes lüpsikut.

„Keda ja siin matad, wanamees? Ma waatan toad läbi, ei sind ega noori. Ka tema muudkui kaewab. Mõni loom jurnud wõi? Hoidku Jumal jelle õnnetuse eest“.

„Lõin hullu koera maha. Hakand teist eemale tirima, reostab käed. Kaewajin samasse auqu“.

„Wõi hullu koera kohe? Nii, et jaole jaid. Olets weel mõnda looma purenud“, lausus Mari ja läks lauda poole.

Töö lõpetanud, silus Andres mulla, tõmbas õletuusti haqude alt, tampis kättejultuma pakuoisjaga maa plinqiks, wõttis kangi ja labida ning läks rehealuse kaudu tuppa. Seal riietus lahti, hõõrus rätiga higist pead, kaela, käsi ja keha ning heitis woodisje.

Walutawat jalga ei tulnud tal meeldegi. Andres magas kui mees, kes oma päewatöö lõpetanud.

* *

Mari olid lehmad juba lüpsstud, kui noored end ükskhaawal koju poetasid. Esmesena jaabus Mart, siis noor Andres ja wiimaks Tõnis ning noor Mari korraga. Nad tulid otse Woki simmanilt, kuna kahel esimesel oli nähtawasti kõrwalkäite.

Mari ajas lehmad karjamaale, andis hobustele wärsteid heinu. Tupp astunud, leidis ta noored eest: nad olid endid juba tööriietesse pannud.

„Lähe te enne kesthommikut kuhugi, kusub puhkusti ära, kaks ööd magamata. Wäsinud keha kardab tööd. Tänane ilm nii wihma moodi, ei tohigi enne niitu teha, kui wana loog koos.“

„Eks kulu see unigi ära küll“, nõustus Mart.

Nii heidetigi puhkama, kuna pereema jätkas hommikust talitust. Kikkus aia ja kiviwalli äärtelt lihawat rohtu seasjöödale lisaks, raius selle piklikus seas künas kapparauaga peeneks. Nüüd jaotati raiutud rohi jamas kõrwal asetsewaisse kahte ämbrisse, kus wajalik osa peenendatud kartuleid ja odrajahu walmis pandud ja wiidi „wibuninadele“ hommikueineks. Seasjööda pangid omale kohale asetanud, uuris Mari weelford ilma ja taewast, mis ikka enam ja enam pilwedega kattus. Saopinust hommikueine keetmiseks kütust wõttes jäi ta hetkeks piklikule koera matusepaigale peatuma.

„No pidi see küll ikka koeramürafas olema, kellele nii suur auk kaewatud“, mõtles ta endamisi.

Saad lõhnasid weel lambiöli järele, kuid sellele ei pööranud ta erilist tähelepanu. Wähe mis talu majapidamises juhtub, kuiqi lambiöli polnud haakudele pillamiseks.

Sao puntsu kaenlasse wõttes kõitis ta tähelepanu tasajeks aetud mulla sees läikiw nupukene. „Wist mõni nõõbife?“ mõtles ta.

Oma üllatujeks tõmbas ta mullast välja nifeldatud raudadega ümmarguse mustast peennahast rahakoti, millel lukuks kaks vastamisi käivat nupukest. Saad langesid tal kaenlast.

„Mis see küll peab tähendama? Kust niisugune kallis rahakott siia saanud? Seda pidi keegi härramees kaotanud olema,“ mõtles Mari.

Arvades rahakoti, nägi ta selles saja-, viiekümnerublalisi ja peenemat hõberaha, ent ka waftrahasid. Restel wäikeses kotikeses isegi mõni wiie- ja kümnerublaline kuldraha. Ei mõisakirjutajal wõinud olla sellist summat kaotamiseks. Kas mitte mõisahärra oma laupäewasel siinkäigul seda maha ei pillanud? Aga ta oleks ju seda märganud. Ka see mõte ei pidanud paika. Ja nüüd waldas Marit iseäralik, peagu hirmutunne, sest leitud rahakott andis põhjust mitmeks oletamiseks. Meelestus äkki Mardi ja von Kohlkopfi waheline waen ja Saanipäewa hommitune sekkeldus.

„Kas ei olnud see kõik nagu eelmänguks tänasele hullukoera matmisele? Ei koerale tehta niisugurt auku, ega maeta maja nurga äärde, otstakse ikka kuhugile kaugemale ja madalamale, kuhu kergem matta.“

Nii mõtles Mari ja ta muidu nii rahulik süda hakkas libelema. Saokandami toanurka maha pannud, awas ta taha wahetuksed ja nähes et kõik rahulikult puhkawad, peitis ta leiu riidekappi.

Oli aeg hommitueine walmistamiseks. Ta jüüitas lõulal tule, ja pani kartulid keema. Nüüd aidast weel tüki liha ja odrajahu ning samas surises wäike paaritoobiline wada teise konksu otsas leelõulal.

„Seda muret weel waja?“ mõtles Mari. Nüüd oli ta juba päris kindel, et mullas magab mitte hullkoer, waid hulluks läinud mõisa ülemwalitseja. Ta pidi hulluks läinud olema, muidu poleks ta walgel sumeööl oma kotte siia tassinud.

„Mida teha nüüd leitud rahakotiga? Kuidas satatus see mullapinnale ja mitte ühes temaga mulla alla,

jiis oleks kõik lõpetatud. Siis oleks jee kõik jäänud
waid Andreje oma teada. Nüüd olen ka mina jellesse
loosse segatud, kuiqi tahtmatult. Mari peast läbis
mõte: rahakott ühes rahaga põletada ja kuld ning
höberaha kuhugile mullasse matta. Samas ütles aga
teine hääl: milleks raha, wara häwitada? Parem
jeda ju mõija wiia, pealegi kui alles teadmata, kel-
lele jee kuulub. Wõibolla tõesti, et mõni hullum koer
ta tee pealt, wõi kuidas, ihegi mõija õuest leidis ja
meie õue maha pillas, kui ta wanamehelt maraka
pihta sai. Ja kui palju peaks seal raha olema? Kui
jadasid, jiis mis jelle eest kõik kätte ei saa."

"Ei, jee on patumõte." Selle heitis ta kohe kõr-
wale. Teise wara, kuiqi mõisa härraste oma, kas
wõi leitud waranduse omandamise mõte, ei mahtunud
Mari pähe. "See tuleb jätta," otkustas ta. "Kui
wanamees ärkab, ehk räägib ihegi, mis ja kuidas jee
kõik oli."

Sagu põlwel murdes märkas Mari et mõned neist
õige ahnelst tuld näijid wõtawat. Ja jee nähe andis
temale uuteks oletusteks ning mõttekorrutusteks
põhjust.

"Kas ei tahtnud ta wiimati majale tuld otja
panna? Miks hagudel lambiõli lõhn juures? Ja —
ja wanamees juhtus parajal ajal peale. Tuul ka
weel jeda pidi. Tuha hunnik oleks jiiin olnud! Kas
oleks meist weel keegi elus olnud? Oli ta ju jüda-
metu, jee Kapsapea. Lapsjed olid õnneks ometi kodust
ära. Teab taewas, kuidas jee küll oleks lõppenud,
kui ükski poegist oleks kodus olnud? Armulise Su-
mala hoiataw käsi on meile päästjaks olnud — ei
keegi muu."

Ristiskäji lasi ta leelõuka ette põlwili, juunas
jilmad tahmasesse lakke ja kordas üksikuid palwe-
ning tänusõnu. Nii seijis ta jeni, kui kustus tuli lõu-
kalt ja pajad lakkasid podijemast.

Wahetuks awati ja patul seisis wana Andres, kes nähes naist pisarais palwetamas, lausus:

„Palud Jumalat?“

„Jah, mul läts meel härdaks. Teie kõik magasite ja mul käis imelik mõte peast läbi, et me kõik weel terwed . . .“

„Noh, pidi siis mõni meist haigena lamama wõi surema? Aga ega palwe pole kunagi üleaarune,“ wastas Andres.

„Jah, ega ole, jellepärast minagi . . .“

„Jumal on olnud meile armuline, ta andis mulle erkja une, muidu oleks wõinud tulla juur õnnetus. See koera näru oleks wõinud meie loomadele palju kurja teha. Suhtusin parajal pilgul peale ja nüüd puhkawad ta fondid meie toa otja juures mulla all,“ lõpetas pühalikult Andres.

„Sedap minagi . . . aga julle Andres, andis see tüki tööd, pealegi kui jalga haige. Nuf tahtis ju kaewata. Egas ja teda wäga pinda ometi ei matnud, hakkab ehk haigemana weel? Nagu hobuse haud teine, pikk ja lai. Kuidas ja jellega küll nii ruttu toime tulid? Ja mis ütleb nüüd su jalga?“

„Ühtewiisi otjas ikka. Wõi töö wana wiiga parandab, tee jeda seisestski mitte.“

„Wimaks polnudki see hull koer, oli ehk mõni teine juurem elukas, haud nii juur et . . . Ma mõõtsin küll silmega — oma tubli kolm sammu pikk.“

„Eks ole koerigi mitmet mõõtu, üks piisike, teine warjaga wõrrelda, kui sirgu ajab siis mehe pikkune.“

„Jah, eks ole neid ju kahejalgsetegagi seas.“

„Mis asju?“

„Eks neid koeri ikka,“ wastas Mari. „Mis karwa see koer oli, jile wõi karwane?“

„Polnud mul aega tema karwa uurida, must wõi pruun, mis ta oli, tuli oma ihu faitsta ja walada nõnda, et kaoks puremise mõte.“

„Nii siis ühe hoobiga kohe, ja mis asjaqa?“

„Polnud rohkem vaja kui sellejama,“ ja Andres näitas oma toomingast keppi.

„Sellejama kõvera notiga?“

„Sustament.“

„Sa koke õigeks?“

„Koke.“

„Kõer oleks ometi farjatanudki, oleks minagi kuulnud, mul ju ka terge uni.“

„Hullud koerad ei oska kiskendada. Kas ja seda ei tea.“

„Kust ma's tean, pole seni ühtegi tapnud.“

Nähes, et Mari imelikud küsimused ei tule lõppu, tekkis Andresel soov wälja minna.

„Andres, pea wähe! Sa ütlesid, et kepiiga löid, siis on see roojane, hakkab veel külge. Lase ma pesen ta tuhaweega puhataks.“

„Eks jeda mõi, on kindlam.“ Ulatades kepi Marile istus wana peremees seniks wälisusse pakule. Mari walas keenud kartuli wee seajõõda panqi, pani paja uuesti kooqule liigse wee wäljaauramiseks ja pesi kepi. „Nüüd peaks ta olema puhast,“ lausus siis.

„Küll käib,“ arwas Andres ja läks.

Mari kattis laua. Aeg oli juba tublisti üle kesthommiku, kui ta noorpere äratas. Tõusti nagu heidetudki, riietes ja ajuti laua ümber. Mari teqi asja wäljaminekuks. Ta lippas uksest õue ja leidis wana-mehe toaotsast koera hauale haagu ladumas.

„Katan õige finni, mõni juhtub mõõda minema ja märkab. Hakkä siis seletama.“

„Parem jah, ununeb omalgi rutem meelest,“ nõustus Mari.

„Ega fina, wanamees, ometi haegadele midagi ei ole peale walanud. Nad nagu haigesteks lambiõli järqi.“

„Kust jeda nüüd haegadele raisata, hää kui tattninaqi oma osa saab. See muidu mõte, riietel ehk ise lehka küljes.“

„Aga mõned murtud pulgad mõtjid ahnelt tuld“.

„Käe haod ja kuiwad teised, süttivad juba tuld nähes“.

„Tuled nüüd sööma, jaab käest ära, täna ongi lõik nagu segi löödud.“

„Eks ma siis tule.“

„Teab kuidas selle tänase tööga, ilm nii kahtlane, looga vist pole suurt peale hakata,“ algas wana Andres.

„Kulubki paar söögivahet mujale ära, kuhjalawad otjakorral, waja need walmis teha, tuleb looilm, siis pole aega wiita,“ arwas Mart.

„Egas need wardad siis weel mädad pole, aastat seitse-kahetja taqasi alles lõin nad püsti?“

„Püsti nad ju alles praegu, aga katjuda ei kannata. Orijalad hoopis pehkinud, heinamae aeg tõime mõned koju kütteks. Waiadest maksja rääkidaqi, neid polegi enam,“ wastas omakorda Tõnis.

„Siis tuleb hobusega heinamaale minna, karjamaa nurgast jaaks ju parajaid, egas neid seljas sinnamaale,“ lausus pereema.

„Wardad nüüd asjad seljas wiia! Ega sinna koorimat wedada pole. Wõtame Tõnisega teine teise õlale, orijalad saame heinamaalt, waiad samuti ja asi forras.“

„Ja sina, Mari, wõta tänane talitus oma hoolele, panin eile õhtul pesu liktu, liquneb weel weidi, ma teen ise selle töö ära“.

„Hästi, eks ma aita pesta ka, see talitus nüüd — muidu fõrd kätte wõtta.“

„Paljuks seda pesuqi, parem wõta rohi kapiad ja kaalid ja kui aega jattub, löö mõni wikatitais rohtu kiwimallilt. See lähleb wanaks, sead ei taha teist hästi wõttaqi“, nii kõlas perenaise käsklus.

Lauast tõustes asus igaüks oma tööle nagu forras masina osad. Kstuma jäi waid wana pereisa, kellest õine juhtum nagu rahu rööwinud, kuiqi ta seda ei wäljendanud. Teda pures eriline tunne, mis ta elus

esmatordne. Ta südame tunnistuse kallal kõpitses väike usk ja tundus, nagu oleks jala valu kandunud südamesse. Kuidas Andres ka ei mõelnud ja kuidas ta end ka ei püüdnud trööstida, ent uskitene jätkas oma tööd. Andrejel oli selline piin tundmatu. „Vanadus, muud ei ühtigi,“ mõtles ta endanisti. „Aga kui hakatakse asja uurima ja otsima n. ö. kadunu jälgi ajama, kas ei jattu nad siia? Ja jalata ei saa, sest mullafühm, kuiqi haigude all, on märgatav. Veel täna ajan hana tagajeks ja viskan räästa alt hunnikust kruusa peale. On's sellest aga küllalt? Ole teda raibet veel siia ronimast! Et see mats ka nii mõnus oli, et kohe maha jäi. Ja Mari, see käib kui uni peale, seleta talle nüüd kõike ja tee temale selgeks, et augus on koer, aga mitte mõni muu elukas. Kui nüüd mõisas märgatakse valitseja kadumist, noh siis? Siis algab jälgede ajamine, pannakse hurredad tööle. Ja mina peaksin siis olema jäneüks kes kõrvald longus end maha lömmitab — et võtke, siin ma olen. Ei, mitte nii. Mari aimab, ta tunneb seda. Veel eile puistasin kirikuaias puhtaks oma südame, pöörates ka otse pahupidi. Ja täna lasub sellel patt, mis uski kombel õhonestab silemust. Mitte jee, et ma nurjatuma elu võtnud, ei tee mulle valu. See pidi nite olema, aga mõisa teatama oleks pidanud enne matmist. Nüüd on see hilja. Oh ja, jaatana sulane, milleks tulid ja siia?“

Ta tõusis istmelt. Astudes tahakambri ja waa dates afnaft wälja ta nägi kuidas Mari juba pesu kallal askealdas, kuna Mart ja Tõnis pesukiina pinkele headsid. Andres võttis lauast tubakakoti, taskust piibu ning tuleraua ühes tükikese tulekiwi ja käsnaaga, toppis piibu, pani selle uuesti laua nurgale, murdis taela küljest tükikese, seadis tulekiwile ja andis rauaga paar-kolm nähwakat. Tael süttis; naktunud tulesädemete suurenes silmanähtawalt ja tuba täitus meeldima, pooleldi uimastawa lõhnaga. Nüüd

wõttis ta piibu, jüütas selle põlema taelanatufesega, jurus piibu kahale kaane peale ja istus toolile, filmi Mari poolt pööramata.

„Seal ta nüüd talitab, heidab pilke rehealuse otjale ja õlitatud haagudele. Ta teab, tunneb, et olen siin. Mida mõtleb ta minust? Pool eluiga oleme üheskoos elanud, õla-õla kõrval kannud töö ja mu-refoormat. Meie wahete pole mahtunud tänini ühtki kahkluskübet, walest rääkimata. Nüüd, kus ma ühe nurjatu elufüünla kustutajaks olen saanud, peaks Taewane Nja, kes igas paigas ja kõige asju näeb, mulle mu teo andestama. Ots päästnud ma sellega ju meid endid, meie lapsi ja koogu elutöö. Jah, Jumalat on hea paluda, ta ei räägi wastu, aga mine tee jeda inimesega, kas wõi oma naisega. Kuidas ja lähed ta juurde ja palud, et fulla Mari, anna andeks, et waletasin. Seal mullas ei maga mitte koer, waid walitseja. Jah, nõnda wõiksid küll paluda lapjed, aga mitte mees.

„Aga“, mõtles ta edasi. „Ma olen jüüdlane mitte Jumala ees, waid oma naise Mari ees: olen tema filmis walelik, mida ma eales olnud pole. Ka nüüd ei taha ma selleks jääda. Lapsed ei tohi midagi teada. Ka ei tohi külla teada.“

Andres wõttis woodisermalt kapi ja astus õue. Imelik kergendustunne ajus ta rinda. „Ma räägin kõit“, otsustas ta ning seadis sammud ümber rehealuse otja pesupesema pereema poole.

Waewalt jõudis aga rehealuse nurqani, kui kuulis lähenemat hobuse kapijade plaginat. Ohmudes pöörduis ta tagasi. Teepoolsel õue wärawal filmas ta-sadulast maha ronawat mõisa toapoissi. „Nuba kannul, haiseb wist!“ mõtles Andres.

„Tere, ka, peretaat!“

„Tere, tere. Noh, mis ja siis nii wana siin ratjutad?“

„Tulin parunihärra käjul.“

„Wõi parunihärra käjul? Kuidas siis, etš käst ole käjutooja täita. Noh, mis seal, siis lahti, kas walitsejahärra ka juba jalul?“ küsis Andres.

„Wõi jalul, pole tašt enam haiuqi järel, ära auranud öösel.“

„Wõi öösel kohe?“

„Tulin praegu just jia. Parunihärra kästis teie Tõnist mõisa tulla, tahtwat temaga kõnelda. ütles, et wõite kahekesi ühel sadulal sõita. Suur sadul ja tugew hobune all, saakš rutem. On Tõnis kodus?“

„Wõi nii ruttu kohe?“ ütles wana Andres.

„Ja rutt wišt küll. Buudub walitseja ja keegi peab ju tema aset täitma. Töölised --- kirjutaja ja kubja hooleks, laiali kõik teised mööda mõisa põlde ja heinamaid. Nii mõtlen mina, ega ma ju parunihärra mõtteid tea.“

„Egas Tõnis ometi walitsejaks?..“

„Kas walitsejaks wõi kuidas, aga käst on nii“, lõpetas toapoisš.

„Peab siis Tõnisele heinamaale sõna saatma.“

Andres palus toapoiši tuppä istet wõtma. Toa afna laudu ütles ta Marile, et see saadaks noore Mari heinamaale Tõnise järele. Pereema jättis sedamaid pejupefemise ja jookšis lauda taha, kus Mari töötas.

„Mari! Mari!“ kõlas pereema hele hääl. Noor Mari luiskas wikatit ja ei pannud ema hüüdu nagu tähelegi.

„Mari!“ hõigati weel furd. „Ole wišk, jookše heinamaale ja kutsu Tõnis kohe koju.“

Pereema tagasi jõudmisel oli Andres juba õues ja wiibates käega lauda poole, astuti sinna sisse. Siinšed seinad olid tummaks tunnistajaks Andrese ja Mari omawahelises kõneluses. Siin tühjendas Andres oma südame.

„Minu aimdus siis ei petnud. Tegid hästi wana-
mees. Ma leidjin hommikul rahakoti hulga rahaga.
Lugenud pole, aga seal on sadandeid!“

„Rahakoti? Kus see oli?“ päris Andres kohu-
nult.

„Ikka nullas.“

„Kaewasid ja?“

„Ei. Ta paistis wälja, jätendas teine. Pühkisin
ta puhtaks. Üks külg oli nagu wähe maraskil aga
teine puhas. Panin kappi.“

„Siis pillas ta tema maha,“ arwas Andres.

„Ja ööhämaruses sattus mulda.“

„Nii see wist oli. Ega ja ometi lastele rääkinud?“

„Weel mitte.“

„Ei peagi rääkima.“

„Milleks see Tõnise kutsumine?“ uuris Mari.

„Toapoiss jaadetud järgi, ootab teine kambri-
Barunihärra lastwat Tõnist mõisa kutsuda, walitseja
olewat kadunud. Eks tule tuppa ja siis kuuleme
enam,“ wastas Andres.

Nüüd hakkas Mari jüda omaford libelema: „Teab,
mis seal Tõnisest tahetakse? Teqi ehk peol mõne ru-
maluse. Ühes nad selle Felicia preiliga ikka käisid ja
tantsisid. Ütles ehk temale midagi, mis sünnis pol-
nud. Egas ometi selle öösiise asja pärast Tõnist?
Oleks weel wanameest.“

Nii mõtles Mari astudes üle kolme ukse paku.

„Tere, noorhärra!“ hüüdis Mari juba uksest.

„Tere, tere! Kas Tõnis juba tulekul? Baruni-
härra saatis järgi, peame täna ühel sadulal sõitma.“

„Wõi kohe ühel sadulal? Wist rutuline asi? Teab
mis seal lahti?“

„Lahti pole hullemat midagi, kui see wa Kapja-
pea jant.“

Nüüd jutustas toapoiss mõlemaile pika loo, mis
ta näinud ja kuulnud, kuidas walitseja kõik korteris
segi puistanud. Beegel purustatud, lauad-toolid segi

paijatud, jõogitoa pörand wiinapudelitega ja taldrifutükkidega ning jõogijätistega üle külmatud, walitseja ise kui tina tuhka kadunud.

„Wõi nii rumalasti kohe,“ imestas Mari, omal jüda raske sees.

„Oli õige teagu, et öösel kadus. Ta olewat ju Kuuli jutu järele pööraselt täis olnud. Kõik lubanud maha tappa, iseegi parunihärral poleks pääsu olnud. Kuuli olewat ukse taga kuulatanud. Olnud iseegi tuhaks tegemise ähwardusi. Kõle inimeseloom niisugune! Mji, et läks. Süda kohe kõigil kergem,“ lõpetas toapoiis, kuna kuulis noore Mari ja Tõnise jutukõminat.

Ta tõusis toolilt ja läks ettetuppa, teretati.

„Bean ikka siis tulema?“ kõhkleb Tõnis.

„Jah, kohe, läkski palju aega, sõidame seeford ühel sadulal.“

„Pole jellel sõidul küll miskit nägu, aga kui parunihärra tahab ja ratsu all kõssi ei waju, eks siis sinna ikka jaa. Ma wõiks ju jala tulla, oleks kenam.“

„Do, selle hobuse turjale wõib mitu meest panna, ei tema selg nõtku weel meie raske all. Mina ju pool meest.“

„Noo=noh, ära ikka ennast nii maha tõmba. Mehe eest oled sinagi wäljas.“

„Muidu ikka mehe eest, kaalult aga pool“, naljatas toapoiis.

„Selle eest mina jälle üle mehe kaalu,“ naeris Tõnis. Kuba olidki tal teised riided seljas, jaapad jalas ja sõit wõis alata.

„Näis, kas antakse mõisas tupe peale, wõi pannakse „kapsapäid“ rawima, eks ta ole wist alles selili?“ naeris Tõnis sadulasje astumisel.

„Kapsapeast pole enam lehteagi järel, kadunud kui mits wette,“ lausub toapoiis. „Noh, Setman, laje käia!“

*

Mõija ristteel hüppas Tõnis jadulaft ja läks puiesteed mööda lossi poole, kuna toapoiss ratsu tallipoisile üle andis. Siis mindi ühes paruni kabinetti nagu kästud. Mõisahärra võttis Tõnise lahkesti vastu.

„Olete jõudnud?“ Ta tõusis kirjutuslaua tagant ja sirutas käe teretuseks.

„Jah, parunihärra, tulin,“ vastas Tõnis.

„Wäga häa, me läheme tohe asja juurde. Teil on wististi teada, et minu senine ülemwalitseja on lahkunud.“

„Jaa, parunihärra, kuulsin sellest teel!“

„Enne, kui juttu alustame, annan Teile paberi ja jule. Palun mulle siise anda kiri teenistusse astumise otstarbel, noh ütleme, minu mõisa tööjuhataja kohale. Sinna juurde märkige oma wanus, amet, haridus ja weel mida ise wajaliseks peate. Keegi palga wõi taju summa kuu wõi aasta kohta. Annan aega pool tundi ja loodan, et sellega toime tulete. Hiljem räägime edasi. Urge rutake, aega on. Müüd lahkun ja poole tunni pärast olen tagasi.“

„Alustatud parunihärral on wist teada, et mul juurt haridust ei ole.“

„Bole wiga, nimetage see, mis Teil on.“ Ta lahkus.

Tõnis jäi üksi; asjus küll laua juurde, kuid tundis nagu oleks keegi puunuiaga pähe löönud. Ta seisis eksamil, kuid polnud aimu palwekirja kirjutamisest. Paruni siisejuhatawateest lausetest ta siiski taipas, et on tegemist soodsa teenistusega, millist igapäew ja igal temataolisel pole kerge leida. Rogus end weidi, võttis jule ja katsetas ejiti käekirja. Tähtedel polnud just wiga, aga kust tõmbad sõnad, mida paberile panna? Ta teadis, et on tegemist ametliku kirjaga, mis ei tohi olla piff ja ta kirjutas:

„Kõrgeist austatud Härra baron von Wietinghof, Kabalas. Sowin astu Teie teenistusse mõisa töö juhataja kohale — kui baroni Härra mind selleks kõlbliku leiab. Olen 21 aastad wana. Kooliharidus — Saggewere Elementaarkooli lõpetanud. Amet — põllutöö, tunnen jedita. Palk jääb austatud baroni Härra määrata, minu töö kohaselt.

Kõige aupakkumisega

Tõnis Wesilo.“

Kabalas, 25. Juunil 18...

Tõnis kirjutas selle veel kord ümber ja leidis kirja nagu liiga lühikese olevat, tahtis lisa kirjutada, ent mõte ei töötanud. Ta pühkis higi otsalt, waatas ihegi seinal rippuvasse peeglisse. Nägu tundus eneselegi kohkunud ja õnnetu.

„Läbi kukkunud!“ ütles ta peagu kuuldamalt. Waadates kellale, näitas see, et määratud pool tundi on läbi. Trepil kuuldusid mõisahärra sammud. Poolnaerukil astus ta sisse, küsis:

„Noh, kas walmis?“

„Walmis küll, parunihärra, aga töö, mida harwasti teed, on nigel,“ wastas Tõnis.

„Waatame järele, kui suur see nigelus on. Palwekirjale pilgu heitnud, waatas ta Tõnisele otja ja küsis:

„Kas saksakeelt weidi lugeda ja kirjutada oskate?“

„Weidi ikka, parunihärra, koolis õpetati saksakeelt ja mina polnud mitte wiimastest.“

„Aga rehkendust?“

„See oli mul koolis ikka paremaid.“

Noh, siis on hästi. Palka ei nõua, jätate selle minu hooleks. See on teist wäga kena, pean sellest lugu. Olete siis walmis oma peale wõtma pooleldi walitseja kohustused, see tähendab, wäljaspool raamatupidamist, mis kirjutaja töö?“

„Kui sellega hakkama saan, olen alles noor ja jõuful seisab kroonuteenistus ees. Kui parunihärrad armavad, võiks ju korraks katsuda.“

„Ja see on weidi paha küll, et noor olete, kuid kroonuteenistus oleks kodus olles ikka ees seisnud.“

„Seda küll, parunihärra, aga mul on kohalt äraminnes kahju, sest see on minu ealisele isegi palju.“

„Noh, eks saame sellegaagi kuidagi hakkama, aga peate juba täna õhtuks mõisa tulema. On see võimalik? Korteriüks on senine walitseja korter ja teenija. Palgaks annan esialgu kümme rubla kuus, ehk sadakaks-kümmend rubla aastas ja vajalik moon ühes kütte ja walgustusega. Väljasõitudel tegelik kulu. Olete sellega nõus, siis tulen ise talli juurde ja tutmustan inimestele oma uut walitseja-härrat.“

„Austatud parunihärra, ma ei oska teid tänada. See kõik tuleb mulle imelik ette—Härra? Seda ning teist! Mis walitseja-härra mina olen? Olen noor ja härraks jündmatu. Kardan, kas ma mitte mõisa tööliste ja ametnikkude naeru alla ei sattu?“

„Jätke see juba minu hooleks. Täna-sest peale olete härra Wesilo minu ees ja loogu mõisa pere ees walitseja-härra. Kui keegi peaks Teid teifiti nimetama, siis märkige ta nimi üles ja teatage minule.“

„On ikka imelik küll parunihärra.“

„Pole midagi imelikku. Lähme wälja, ma ise seän asja korda.“

„Eks wõi ju katsuda.“

Nad wäljusid. Parun ees ja Tõnis järel, nii samumusi nad walitseja maja poole ning hiljem sealt edasi.

*

„Said selle noormehega kaubale?“ küüsis paruniproua sisenemalt abikaasalt.

„Ja, leppisime kokku, esialase palgaaga sadakaks-kümmend rubla aastas. Näib kuis tööga hakkama saab. Waatasid ta kirja? Siin ta on. Paistab ju

päris nupukas potis olemat, kuid aastad üpris noorukesed. Rahakümneühe aastajelt pole võimalik rohkem nõuda."

"Ühte peab ta kohta siiski nentima, et ta on võrdlemisi kena noormees. Teiste walla noortega võrreldes üsna intelligentne ja korralikkude eluviisidega. Otse löbu teda maadata. Kui ta vaid weidi jaksakeelt waldaks. Olen endamisi mõelnud, kui teeks temale ettepaneku, et ta näiteks kas wõi paar kolm tundi nädalas minu juures tunde wõtaks ja mingit fergemajijulist kirjandust püüaks lugeda, siis aasta pärast wõiks ta juba kindlasti oma igapäewaseid asju jaksakeeles ajada. Mida arwad ja, armas mees, minu mõtteist?"

"See mõte, kallis kaasa, on õilis ja ilus, ent siiski mitte ilma raskusteta, sest ta peaks meie juurde tulema. Esiteks on see temale piinlik, teiseks on meil tütre."

"Ja, siin on jul õigus, ma ei mõelnud tollele ohule. See wõib tõesti juhtuda. Ma kardan ihegi rohkem, et selle ohu algeokene on juba olemas. Aga olen otsene ja leian, et see oht minu parema arusaamise järele, kui ta peaks tulema, juugu nii hirmus ei ole, kui meie seda senini oleme wõtnud."

"Kui ma õieti aru saan — on nende wahel sõprus?" küsis erutatud von Wietinghof. "On siis juba midagi sääraft märgata?"

"Ma ei taha öelda, et on, kuid samal ajal ei julge ma omale ega sulle tõendada, et seda ei oleks. Ta unistab millegist. Olen püüdnud temaga kõnelda, olen püüdnud tungida ta südame juurde, kuid sinna pole weel pääsu. Ta wõitleb endaga."

"Siis on meil Saanamäel käif kalliks maksma läinud. Wõibolla kaotame enneaegselt tütre?"

"Ei tarwitse ju sellepärast teda kaotada. Oma eluõnne ei oska keegi ette näha. Wahest peitub ta huft seal, kus nähakse õnnetust".

„Olnuks warem jellest juttu, jäänuks tänane jamm astumata,“ lausus parun lõpuks.

„Wara on tänast jammu kahetseda, kes teab, millets see weel hea on: inimene mõtleb, Jumal juhhib.“

„Aga wõibolla on siin liialdatud kartusega tege mist, raske on uskuda, et mõne kokkupuute järele südamerasjad juba niikaugele on arenenud,“ kõneles parun mõtlikult.

„Ma tänaksin Jumalat, kui see nõnda oleks, ent mul on põhjust teisteks oletusteks. Seda enam, et üks pool juba mõnda aega teist jalajas on ihaldanud. Wastaspoole tundmused on aga alles tärkamata.“

„Seda parem, sest kui ühepoolne, siis kustub see ijeenejest“.

„Ei usu. Kui naine ja ema tunnen ma Feliciat. Salajane armastus wiib tema, kui mitte hukkumisele, siis vähemalt riisub see tema nõrgawõitu ter wise ja tumestab tema tundeilma. Waata, mu kallis, millise perekonna traagika ees me wõime siiski seista. Ja et see kartus põhjendatud on, jelleks on mul tõendusid, mida näidata wõin. Kuid, Jumala pärast, peale meie kahe ei tohi jellest keegi teada.“

„Palun, näeksin meeleldi.“

„Paruniproua wõttis rinnalt pluusi alt hoolikalt hoitud ümbriku ja ulatas selle mehele sõnadega: „Siin ta on, palun loe kiiresti, ma pean ta ruttu endisele paigale tagasi wiima.“

Armsale T... W...

Karm saatus häwitab mu õilsaid unelusi
Mis pesitsend mu noores rinnas teal
Und sinust, kallis näen; ju silmi murelisi
Waatleks. Reid waadeldes näen oma taewaist seal.

*

Neis peegeldub mu elu, õnn ja lootus —
Mu süda julab, kui ju filmi ainsam pilk
Mind tabab korrafski, siis täitunud mu ootus,
Siis õnneft jaran nagu kemas kastetilf.

*

Kui kuuletfid neid hääli jalajafi,
Mis tuule tiivul julle jaatnud ma,
Siis aimafid mu tundejügamuüfi,
Neil wastata ei julge kindlasti ja.

*

Oh, mötle, kallis, olen ma jef jüüdi,
Kui seisuswaheseinad lahutawad meid.
Me südamate tuffatuste hüüde,
Ei iial wist jaa ühendada neid.

*

Ma närtfin, kaon weel enne öie alguüft,
Mul soowiks, et ka siis ju hellas film,
Mind jaadafs teel, kus minu jurm peab talguüft,
Kui lahkun just, mu unelmate ilm.

Kabalaš, 15. 06.

„Ma wiin ta jedamaid tagafi ja tulen kohe.“ —
Parun ohkas südameft ja jäi siis mõttesse, kust teda
äratas ta kaaja sõnadega: „Lugefid?“

„Ja, ja weel laitmatus eesti keeles. Keegi peab
fiin abifs olnud olema: „Mga see on ju alles jaat-
mata.“

„Kas luuletife teifend ei wõi olla määratud
kohal?“

„Wõib.“

„Kaske seisuford on meil ja weel raskem tal omal.
Waene Felicia!“ ohkas parun. „Mitte seisuslik wahesein,
waid üldine ja peamiselt hariduslik wahemaa
on juurimafs takistufefs. Nad pettuüfid ford elus,
jefst mis ühifft wõib neil olla?“

„Olen ka jellele mõelnud, ent muidugi mitte lõplikult,“ seletas proua. „Sa tähendasid Saanamäel käimise kohta, et see võib maksta meil ühe perekonnaliikme kaotuse. Ma mõtlen jellele vastupidiselt — ehk saame ühe perekonnaliikme juurde ja jellele vastuleks valmistuda nõnda, et see meie perekonnale alandav ei oleks. Kui mees, on ta jeda väärt, et teda vastu võtta. Nii minu mõte. Vihtjamaški puust võib meistri osav käsi woolida kunstiejemeid. Eks ole nii? Kõsimus seisab meie tütre Felicia saatuses, tema elus. Meie kohus on jeda hoida.“

„Ja edasi?“ küsis parun.

„Edasi peame teda meisterlikult woolima. Minu arvates on meil jelleks võimalus olemas. Minu arvates peaks otsitav preili võima õpetada peale saksa keele ka eesti keelt, veel parem kui ta wene keeltki oskab. Nii võiks ta meie lapsi vähemalt eesti keeles edasi aidata. Seda võib veel waja tulla.“

„Ja peab ta siis just keskealine olema? Võiks ka noorem olla, ehk laheneks siis see küsimus teisiti,“ ütles parun.

„Otse wastupidi. Noor võib õpetamise asemel kena noormehe ümber lipitseda ja meid kõiki närveerima ajada. Parema juba keskealine, nii aastat kolmekümne ümber“.

„Olgu siis, saadan juba täna kuulutuse ära. Aga nüüd, mu diplomaadist kaasakene, pean enne lõunatamist veel põllul käima“.

*

Uue walitseja — Tõnis Wejilo kojutulek pani kogu Matsi talu kihama. Waemu sai pikklaud peatuda, kui noor Mari jõõgilaua äärest tõustes teatas:

„Walitseja pikklaud kutsariqa wärawas!“

„Mida see siis jälle tähendab?“ hüüdis wana Andres.

Sisse astus Tõnis, omal lõbus-uhke nägu:
„Mõija walitsejahärra on jaabunud — tere kah“.

„Kus? Mis? Kus see walitsejahärra on?“

„Ega kuskil mujal kui teie ees, siinjasas,“ was-
tas Tõnis.

„Ää ikka naljata, ütlege parem, mis ja mõijas
kuulsid? Mis see parunihärra sinust nii ruttu tah-
tis?“ uuris wana Andres.

„Ei noh, tõsi tõeks wõi nali naljaks, aga tulin
oma koli järele ja lähen jedamaid mõija tagasi.
Homme juba esimene tööpäew jeal...“

„Ikka siis tõesti?“ hüüdis ema, „kelleks ja siis
sinna lähed, kurbaks wõi kutjariks?“

„Seeford ikka walitseja ametisje küll,“ sõnas
Tõnis.

Mari pani käed risti. Wanamees tõujis toolilt,
astus Tõnisele jammu lähemale ja mõötis oma pil-
guga, nagu seisaks ta ees wiirastus, mida peab
käpuga katsuma. Wõttis Tõnise käe, jurus ta tuge-
wasti oma pihku ja piisar langes ta palgele kui ta
sõnas: „Kallis poeg, Tõnis, oled esimene pehast wäl-
jalendaja. Kui see õige, mis ja räägid, siis õnnis-
tagu sind Jumal, andku sulle terwiist ja mõistust
kanda seda koormat nõnda, et oleks ju wanematel
rõõm kuulda ja näha sind ja ju tööd. Amen“.

„Tänan, taat“.

Mari tahtis ka midagi öelda kuid filmi walguid
pijarad, sõnad tarretusid huulil. Ta taqanes taha-
kambri. Wennad ja õde tulid omakorda Tõnise kätt
pigistama, kuid Mardi õnnesoow oli külmem. Ta
filmis wälqatas midagi. Mis see oli seda ei teadnud
ta wist iseegi. Ta tundis end solwatuna. „Miks
Tõnis ja mitte mina, mina ju wanem ja elukoge-
nenum.“ Nii ütles sijemine Mart. Ta tuisk kadus aga
pea. Warsti jai ka Mari kaotatud tasakaalu tagasi.
Urqlikult astus ta poja juurde, wõttis jelle kuue-

nööbi pihku ja weeretades jeda oma sõrmede wahel, waatas Tõnise otja pilguaga, milles oli rohkem kurbust kui rõõmu. Ta ohkas:

„Wõi walitsejaks! Armas Tõnis, oled ju alles päris laps. Mis walitseja ja küll olla mõid? Kaswu jul ju on, aga aastad? Võuad ja tööle wastu, et oleks rahul mõisahärrad? Aga kui see Numala ja mõisahärraste tahtmine ja ise ei karda, noh eks siis mine. Wii terwist mõisa parunihärrale ja armsale prouale, ka tütreile. Numal andku sulle õnne ja terwist . . .“ Sõnad jäid tal pooleli. Ema süleles poega, nagu oleks see alles laps.

„Ema, kallis ema, mis ja nüüd teed? Milleks nutt? Ma ei lähe ju wõõrsile, surema. Lähen kohale, mis pole küll minu jaoks. Kui harjun ja parunihärra mind ise ka esitaks juhik, läheb lõpuks mis ludinal. Jäta memm, jäta nutt! Meil siin pesa kitsaks jäämas. Peab ju mõni wälja lendama ja üks peab olema esimene“. Ta pöördus õe poole lausjega: „Kulla Mari, aita minu kompsukesed kokku kraami. Egas mul palju wõtta polegi, wanad riided ja saapad jätan koju, nendega ei kõlba mõisas käia. Woodi pesu on wist isegi mõisa poolt. Kui annad paar lina, käterätti ja mu oma järgid, pükid. Ma ei tea kuidas teiega on, see wist ka mõisa poolt. Nii olekski kõik“.

„Ole hea laps, Mari, too toapealt Tõnise omatehtud kooritud witsjadest korn. Ma waatan, mida sinna panen. Egas pole . . . Wõi ja nüüd ilma lähed, et järele ei saa, asja rutem waatama tulla“.

Tõnis pani omateada olemad asjad korni kornwale pingile, mähkis pilli tööpalitu sisse ja jäi naiste askeldust silmitsema. Heitnud pilgu isale, märkas ta, et see oleks nagu enam kõssi wajunud. „Egas ometi minu mineku pärast?“ mõtles ta endamisi.

Kuid wana Andrejel olid omad mõtted, mis jooksid küll rehealuse otja, sealt kambri kapile ja mõisa. Mõisast tagasi haopinu juurde ja sealt jälle tahakambri kapile, kus lebas peidetud rahakott, mille siju Andres waadata ei lubanud enne kui mõisa lõssi laual, parunihärra juuresolekul. Niijuukse otjuse tegi ta weel mõni tund tagasi loomalauda otjas, kui Mari temale oma leiust teatas.

„Saab mindud,“ jõnas ta peaaegu kuuldawalt.

„Kus ja, taat, tahad minna?“ küsis Tõnis.

„Tulen sinuga mõisa, kui peale wõtad. See wanker nagu loodud minu haige jala jaoks. Mul parunihärra juurde asja.“

„On see siis nii kiire?“

„Ja, see on ifka kiire küll. Saab kord ühele poole“, oli Andreje wastus.

„Noh, pane siis enesele teised hilbud ümber, nii ei kõlba mõisa tulla“.

„Räägin weel enne memmele“. Ta astus tahakambri wiibates Marile märgiks, et tal midagi eraforralist teatada.

„Mõtlesin, et lähen ühes Tõnisega mõisahärra jutule ja wõtan rahakoti kaasa. Anna mulle puhas särk ja ninarätt. Saapa närud ka nii kaugel woodi all, ehk annad needki kätte...“

„Lähed ja just nüüd täna? Tõniselgi ehk alles kõik rääkimata, pahandad wiimaks parunihärrat ja tulete ühes Tõnisega tagasi“.

„Ei seda ei karda ma. Saaks warem jellest piinast lahti ja rahakoti majast wälja. Maagu tuli hõõgub südames, nagu ei wõi kohe enam olla. Tulewad wiimaks otjima ja tuustima? Ei siis enam saa asja nõnda keerata kuidas tahad. Siis keerawad seda teised“.

„Noh, kui arwad, et jedasi parem, eks mine“, ütles Mari.

Beagi oli pakk valmis, wana Andrejel jaapad jalas ning uus pintšak seljas.

„Kallis memmekene, lähen siis,“ kõneles Tõnis. „Ole terve hoidmast ja kasvatamast, andku Jumal sulle terwist.“ Ta jurus ema enese wastu ja palaw juudlus lõpetas kaelustamise. Mõlemail olid filmad pijarais.

„Mine, mu laps, olid hea poju. Ole oma tulewasele leiwaisale samajuguseks heaks lapseks. Önnis-tagu Jumal su elukäitu. Besa ühe poja wõrra tühjem...“ Pijarad walgusid uuesti ema filmi. Ta langes pingile: „Ei jõua kohe waadata seda lahku mist. Nagu surmale anna teist... Ometi... Wii terwiseid, ole hea laps“.

„Jääge ka teie terweks, kallid wennad ja õde. Küllap näeme jälle, iga päew ju mõijas tegemist, aga seekord oleks nagu teistjuugune,“ lausus Tõnis. „Nagu kahju oleks. Kodu ja wanemad...“

„Meil samuti,“ wastasid wennad ja õde nagu ühest juust.

„Önn kaasa“, sõnas esimesena Mart, „ole meheks, löö läbi“.

„Palju, palju õnne sulle, armas wend Tõnis...“ püüdis ka õde Mari võelda, kuid sõnad jäid temalgi filmist langewate pijarate kätte.

„Noh, mu noor kangelane, Andres. Jää terweks seekord, me näeme ju weel tihti. Sa ju tulewane teopois, minu asetäitja“.

„Ka minu parem õnnesoo waka, kallid wennad,“ ütles Andres.

Wennad mõtsid korwi, Tõnis ise oma pillikompsu ja wana tuli tagakambriist, katsudes oma parempoolset põuetaskut, nagu kartes, et kas see ehk kuidagi maha ei jäänud.

Õdit läks mõisa poole. Küla waatas kaua weel eemaldumale pikklauale järele, kus istusid isa, poeg Tõnis ja kutsar hobuseajajaks.

„Ei see head tähenda kui majast mehi välja viiakse“, armajid mõned.

„Tulnud meelde küsidaagi, palju sulle palka lubati või jääd samuti vaatamise peale?“ uuris poolsojinal isa.

„Ma ei küsind ise midagi, lubati kümme rubla kuus, prii korter, kütte, valgustus ja isegi teenija palk.“

„Katsu aga välja teenida, see suur palk. Peab ikka mees olema, kes niijugust raha saab. Minu arust nagu paljugi. Oleks vähemastki aidanud,“ lõpetas Andres jutu.

„Ise lubas, ega ta vähe pole,“ nõustus Tõnis.

Mõisa jõudes nägi Andres kuidas kõik töölised nende poole piilusid. Tee läheduses teretati neid aupaklikult. Noor walitsejahärra andis lähedalolijaile „jõudu“.

„Jõudu tarmis, walitseja härra!“ kõlas kõikjalt wastu.

„Mii jõidan siis mina, Matsi teokoha pidaja, oma walitsejast pojaga mõisa ülemwalitseja häärberiette,“ mõtles Andres endamisi. „Tähendab see nüüd head või halba?“

„Karla, lase mu isa mõisa trepi ette ja aita trepist üles minna, ta jalga haige.“

„Kuulen, walitsejahärra.“

IV. Mõisas.

Barun Richard-Bernhard-Hermann von Wietinghof oli parajasti põllult tööliste juurest tulnud ja seisatas hetke lossi paraadtrepil rõdu all. Ta pilt peatus lossieelsel ümaral rohuplatzil, mis meenutas Saanamäe muruwäljakut. Ent muru näis takerjam. „Teab mis tal puudub? Maa peaks parem

olema kui metsas," lausub ta endamisi. Samas filmas ta mõisa ringteel pikklauda ja sellel istumat Matji Andrest. „Ei lastnud wist poega üksi tulla, aastad ju noored?“ mõtles parun.

Sõiduk peatati eemal ilupuude all ja wana Andres püüdis maha ronida.

„Kutsjar, kui minu juurde, siis lasse trepi ette.“

„Tere lõunast, parunihärra,“ sõnas Andres, wõttes mütsi peast.

„Tere-tere, Andres. Tulid üksi, poega kaasa ei toonud?“

„Wõi ta enam minu tuua, juba sellest east wäljas. Oli parunihärra poole asja, sain fergemalt ja wäheha waluga siia.“

„Eks läheme ülespoole, kui pikem jutt.“

„Ega püstitajalu jeda küll saa õiendada, asi nii ijemoodi, minu päewade kohta.“

Parun märkas wanamehe waewalijst astumist, haaras Andrese käsiwarre. Taas parun palus ta istuda ühele toolile, ise istus tugitooli — teisele poole lauda. Peagi täitus wäikene piklik kabineti ruum aroomilise sigariuitsuga, kuna kaks korstnat forraga suitsetid.

„Mõista teist korralikult peoski hoida, wa piibunodiaga harjunud,“ algas Andres esimesena juttu. Parun lükkas tuhatooji lähemale ja sõnas: „Ei poega uskunud kaasa tuua? Bidasid wast weel nooreks?“

„Eks tal ju poisikese päewad ole, aga siia tuli ikka küll. Rääkis, et olete teise tööjuhiks wõtnud Andresest poeg ehk oleks sellega paremini hakkama saanud, tal aastad nagu enam sealmaal.“

„No kui siin, siis asi ühtepidi. Las harjub, küll hakkama saab, kui mehemeel peas.“

„Kui parunihärra teda selleks pidanud ja ise alul juhtida aitab, eks siis saab hakkama. Eks ta

tööpois ole ikka küll. Hea süda tal, pehmem kui teistel, wiist oma emasse“.

„Ütlešid minu juurde asja olemat?“

„Ja on, ikka päris suur asi. Teab kuidas jellega hakkama saab. Asi nii imelik, et...“

„Wõi nii imelik, et ei tea otsagi. Siis on ta ümarik“, naeris parun.

„Pole ümarik ega kandiline. — On Teil, parunihärra, wangirauad käepärast?“

„Keda me siis raudu paneme? Ega ometi mind? Pole oma teada nii suurt kurja teinud. Wõi on pojust Tõnisest nii kahju, et enam raudadeta toime ei tule?“ lausis parun.

„Keda muud, kui ennašt“, seletas poolohates Andres. „Olen kurjategija“.

„Sina nüüd mõne kurjategija!“

„Parunihärra, ma palun, kui Teil rauad saada-
mal, ehk näitaksite neid. Tahaksin näha, mis moodi nad on?“

„Noh, seda ju võib, nad siinjasamas lauakastis“. Ta awas alumise laeka ja pani käerauad lauale Andreje ette.

„Wõi niisugused nad ongi! Polegi suured asjad, aga mehe teemad wagaš!“ sõnas Andres ja püüdis neid oma kätele finnitada, aga see polnudki päris lihtne.

„Nad käiwad lufku, päästame lahti ja siis võib neid kätele pasšida“.

„Parunihärra, olge nii hää, pange nad forraks mu kätele, käed tühjjad, sigar jai otša...“ Parun muigas ja lufustas rauad, „noh, Andres, nüüd oled wang“.

„Jah, nüüd on mu teenitud karistus käes ja maapealse seaduse käik täidetud. Eks ole ju Jumala ees ükskõik, kes seda täidawad, kas politsei või parunihärra, kelle wõim ihegi suurem kui politseil.“

„Aga nüüd, parunihärra, palun Leid oma wangi ära kuulata, sest rauad on ta wagaiks teinud“.

Paruni näoilme tõsines nähes, et Andresel pole tuju naljatamiseks. „Sa, Andres, ajad minulegi hirmu peale“, kõneles ta nähes oma ees raudus kättega rauka. „Dota, ma wabastan käed, räägime siis“.

„Ei, ma palun uksed jutuajaks lukustada ja rauad alles jätta“.

„Käägid ja jeda tõsijelt, Andres? Wõi on mure poja pärast sind peast puudutanud?“

„Ei, tõsijelt, parunihärra. Ükski aga ei tohi meie juttu kuulda. Olen täie meele ja mõtlemise juures,“ seletas Andres.

„Kui nõnda, siis lukustan küll uksed, aga rauad wõtan ära“.

„Ei, parunihärra, rauad jääwad jutu lõpuni. Siis on kantud nii Jumala kui ka maapealse seaduse käsi ja nõue“. Andres waiakis ja parun nägi, kuidas kaks weeremat piisarat langesid ta kuu rinnaesisele.

„Olen inimesetapja, mõrtsukas!“ lausis Andres, nagu wabanenud raske koorma alt.

„Mis?“

Jah, jeda ma olen. Tunnistajaks rauad mu kätel ja dokument taskus. Palun wõtke siit paremalt poolt“.

„Andres, ja oled mõistuse kaotanud! See pole õige! Sina Andres ja inimesetapja?! Kogu end, ma päästan su käed“. Ta astus Andrese juurde et eemaldada käeraudu.

„Ei, parunihärra, see ei sünni enne kui olen oma jutuga lõpul. Wõtke mu taskust see dokument, see ütleb Teile, kes ma olen“.

Parun tõmbas Andrese taskust tüjeda poolüm-
marguse raudadega koti: „See tuletab mulle meelde

von Kohnkopfi rahakotti, olen niisugust ainult temal näinud," rääkis ta imestunult.

"Dige. Ja siin tema tapja — raudus Westlo Andres," sõnas Andres.

"Sina, Andres? Kuidas see juhtus?!"

"Ta tuli hukkama mu peret ja hävitama fogu mu elutööd. Meie Suure Jumala arm oli päästjaks. Juhtusin peale, olin ärkvel" Andres osutas oma kõrval toomingast kепile, lausudes: „Seesama kепinott tegi ta wagaheks. Ja süüdlane seisab teie ees, armuline parunihärta. Parun wöttis kепi, waatles teda ja küsis:

„Tahtis ta siis süüdata ju maja ja surmata sind ja ju peret?“

„Jah, nii see oli, parunihärta.“

„Olid ja päris üksi?“

„Päris üksi.“

„Ta pidi ju hambuni sõjariistus olema, sest minu teada olid tal kõik ta relwad kaasas. See on otse uskumatu, et üks surmasuuus rouk, nagu sina, Andres, temaga toime tulid.“

„Jumal taewas näeb ja parunihärta tummad toasteinad olgu tunnistajaks, et mis ma räägin on tõsi.“

Andres tõusis toolilt. Talle tundus, et teda ei usutud.

„Ei, Andres, mitte nõnda, ma usun ju juttu täiesti, tundes ju südant.“

„Ma arwan, parunihärta peaks teadma mind ja mu eluwitse.“

„Müüd aga, Andres, wabastan käed. Sa pole mingi kurjateqija, pole mõrtsukas, kelle tarwis on rauad. Oled Suure Jumala, inimseaduste ja minu ees süütu.“

„Kui nii, siis palun, aulik parunihärta, wabastada mu käed. Müüd langes koorem mu hingelt ja ma wõin puhta südamega, kui Jumal kutsub, astuda

viimase kohtulaua ette, sest olen oma trahwi kannud."

"Mõnda küll, Andres, nüüd anna mulle oma käsi. Täna siin, Andres."

"Mis nüüd tänust. See pidi nii olema."

Hetkeline vaikus. Koputati uksele. Baruniproua teatas, et toit on laual.

Barun tõusis, avas ukse, kõneles mõne sõna prouaga ja tuli siis tagasi.

"Palun, pane sigar suitsema, oled jälle waba mees," naeris ta Andresele. — "Nüüd istu weidi, mul wähe õiendamist. Tulen pea ja kuulen siis wast üksikasjaliselt kuidas see kõik juhtus. Eks laip ole ikka alles seal — õues wõi ruumis, siis sellega waja rutata?"

"Ei, see asi on korras."

Andres jäi üksinda ja katsus jalga, mis seni walu teinud. Nüüd tundis ta, et walu oli kadunud. "No kus see nüüd korraga — nagu peoga wõetud," mõtles Andres. "Wiis see nurjatu minu jala walugi oma patuse kehaga hauda? See ju otse imeteagu. Eks waluga ole jhute asi, et kui ta sul südame küljes, siis nagu loogu keha haige ja loqub ennast osatud kohale. Raob südamewalu, wäheneb walu ka haigelai ihuliikmel."

Samas koputati uksele. Sisseastuja oli toapoisikandiduga.

"Barunihärra saatis pudeli juupistetega ja palus tema tulekuni jellest maitsta."

Ta pani kandidu lauale ja kadus.

"Kulub päris ära selle wäewa peale," mõtles Andres ja avas pooleldi lahtikruwitud pudeli. Ta waatas jama kandidu kõrwal olewale rahakotile ja mõtles — palju seal sees olla ka wõiks?

"Wäis, mis ta mulle siis nüüd täna teeb, kas kingib koha wõi..." mõtles Andres kui ta oli juba mõne järaka ja paar juupistet peale wõtnud. "Ega

finki küll võta, jee ju jelleks forrats, aga ostuasi on ijeasi. Aga millega? Tühja hingega või? Pole mul jelleks krossigi taskus. Ja ije muudkui ostan kohta, nagu oleks jee mõni tífutoos, või tubaka pakk, et maksab kopik või viis. — Peaks ta mul tööpäevi maha jätma, aitab jellestki. Paar päeva nädalas poleks kui midagi. Aga finki ei võta. See armuand. Ja finkida võib mõnd tühja-tähja, aga mitte maad ega mulda, mis polegi finkija oma. Oleks vähegi seljatagušt, ära ütleks jellestki."

Ta rüüpas weel kolmanda ja tundis, nagu oleks peas kihwatanud.

Uks awanes ja parun ühes paruniprouaga astusid siisse.

"Tere, aulik paruniproua," hüüdis Andres püsti tõustes.

"Tere-tere, Andres. Tõid meile poja Tõnise?"

"Kuidas siis? Eks nii oli ju parunihärra käst."

"Kui ma ei jega teie juttu... Näe, von Kõhlskapfi rahakott! Kust kohalt jee?"

Wana Andres ehmus. — "Wõtaks neid naiste ninasid, nagu hariju järele teijed!" lähistas ta pead laufe.

"Jaa, jeda ta ongi, wana Andres tõi, ta naine Mari leidnud jelle," päästis parun wana Andreje täbarast seisukorrast. — "Noo, Andres, ja pole wiinale weel midagi teinud?"

"Wõtjin ikka ära oma kolm järtju, palju siis ikka."

"Kuidas Mari ja lapsed ellawad, on nad terwi juures?" küsis proua.

"Terwed ikka seekord küll, või jee tööinimeje terwis nii pude tohib olla."

"Müüd, Andres, kui sul pole otsejelt midagi jelle wastu, et minu proua juttu kuulab, siis ütke jeda kohe."

„Minul nüüd midagi selle vastu. Eks mees ja naine ole üks liha. Nii seisab ju pühakirjaski,“ vastas Andres.

„Kui nõnda, siis lubad, et paruniproua võiks hetkeks siia jääda.“

„Või minul siin, parunihärra loosis midagi lubada. Hää, et ennaft ikka sisse lasti,“ naljatas wana Andres.

„Lugu on nüüd nõnda, et von Kohlkopfi meil enam pole, ta on juba teises ilmas ja tõendiseks on — esiteks Andres siin laua ääres ja teiseks von Kohlkopfi rahakott,“ algas parun, see asi on salajane ega tohi siit seinte wahelt väljaspoole minna, kuna see tooks meile kui asjaosalistele suuri ja halbu seletusi.“

„Von Kholkopf! On ta siis jurnud, kus?“ küsis hämmastunud paruniproua.

„Ta on maha löödud ja lööja istub siin Teie ees, armuline paruniproua. Dotan ta teiegi õigeks mõistwat otjust.“

„Sina, Andres, von Kholkopfi mahalööja?! Tule taewas appi! Kuidas see ometi tuli, et just sina ja mitte keegi teine?“

„Jah, see on nii. See on Jumala tahtmine.“

Andres jutustas peensusteni oma loo. — „Olen juur kurjategija, aga süda on puhas ja terve,“ lõpetas ta pika seletuse.

„Ei, Andres, ja pole kurjategija. Sa oled meile nagu Jumalast antud heategija. Sinu mehine meel ja käsi on olnud mu elupäästjaks mu lapsepõlves ja nüüd on ta olnud päästjaks wõibolla mitmele inimesele ja warandusele,“ otsustas proua.

„Oled ja, Andres, raha lugenud, palju seal on?“ küsis parun.

„Ei puutu mina ega mu naise Mari käed raha, see reostab käed, tal were hais küljes.“

„Oled sina, Andres, üks isemoodi elukas! Mõni mees lööb rubla eest teie maha ja sina ei võta wae- waks leitud raha, mis sinule peaks kuuluma, üle lugeda?“

„Beame järele vaatama, palju seal siis on ja igaks juhtumiseks Andreje juuresolekul akti tegema. Teab milleks see veel waja on?“ arwas proua.

„Pole sellel aktil tähtsust, meil ta firi tõendu- sets, et ta kaob jäljetult,“ wastas parun.

Ülelugemisel selgus, et kotis oli üle tuhande- kuuesaja rubla.

„Näed, Andres, millise suure summaga siin tege- mist. Selle rahaga oleksid ja oma poegile kohad osta wõinud ja nüüd seisab ta siin laua pääl otsuarbeta. Sina ei taha teda ja meil pole teda waja. Mata kas wõi maha.“

„Oled rumal mees, Andres! Raha ja warandu- sega ei toimita nõnda.“

„Kui tarkus mahuks teotallu, poleks mõisjal teo- tegijaid. Siin see tarkus nüüd laua peal. Me ham- buni sõjariistus, tasku punnil rahast, aga rumala kepihooپی ei kannata wälja,“ ütles Andres.

„Oled ikka offaline küll nagu siil — kui torkad, siis furtšatab,“ wastas parunihärra muiates.

„Ole ikka mõistlik, Andres. See on tükk waran- dust,“ ütles proua.

„Olen seni saanud läbi ilma wõõra rahata, ega taha seda ka nüüd, olguigi et mu oma Mari leitud.“

„Wõi nii kategooriline äräütlemine? Oled ikka küll üks juurikas,“ naljatas parun.

„Eks juurikas ole tütwe alus, poleks seda, tõutaks tuul puu pikali. Aga nüüd kõik asjad sirged ja aeg koju minekuks. Pea ka parajasti kille täis, tikuwad teised juba kontšerti andma. Oh! lubab, parunihärra, mind nüüd selle waewa eest koju sõidutada. Na see oleks kõik.“

„Ei, Andres — hobuse ja wankri annab nüüd sulle su poeg Tõnis, aga kojuminefukš on aega küll veel.“

Paruniproua tõusis ja öeldes mehele paar sõna jaksakeeles, wäljusid nad mõlemad kabinetist.

„Wabanda, Andres, ma läin kord walitseja korteris. Seal jäi ju kõik segamini. Mõniqi asi sinna waja juurde muretšeda,“ ütles paruniproua, wäljudes kabinetist.

„Tuleks minulqi sinna jisse astu, nüüd kord siin.“

Parun tuli wahetsest ja istus oma endisele paigale:

„Nüüd, Andres, räägime wahel ka kodustest asjadest. On sul mõniqi soow oma koha asjus?“

„Aulik parunihärra, ma ei saa aru teie küsimusest.“

„Pole wiga, eks siis kordame: On sul, Andres, raske neid päewi teha nüüd, kus sul üks poeg minu teenistuses?“

„Kunas ta nüüd kerge on olnud, aga läbi peab saama.“

„Soowid mõningaid kergendusi? Olen otsekohene ja ütlen et ma kind pärijelt kartma pean...“

„Koh jeda ei maks, egaš ma ometi teile, aulik parunihärra, kurja pole teinud ega tee...“

„Ei, Andres, asi ei seisja selles, waid kartuses sinule su heateo eest midagi pakkudes. kuna teada pole, kas sa jeda pakkumist wastu wõtad.“

„Ah jedasi, aulik parunihärra.“

„Püüame nüüd tänasest peale omi mõtteid weidi kodujemalt awaldada, sest sa, Andres, oled ju nüüd minule ja mu perekonnale lähedamal kui warem. Su poeg on ju nüüd minu mõisa walitsejaks. Eks ole nõnda?“

„Egas paljas kuub wõi ninu veel meest härraks tee, kui nupp alles õõnes. Oleks tal ometi keeled

juus ja enam kooli- wõi elutarkustki. Noh, ehk kõlbaks ta siis isegi juba härrade jekka."

"Ole mureta, Andres. Püüame sellegi eest hoolit-
seda, et ta vähemalt jaks keele ära õpiks. See tema-
taolisele noorele vajalik. Keelte omandamise läbi
on ilmatarkusi kergem kätte jaada. See awab usjed
kõikjale."

"Parunihärra jutt teeb meele üsna heaks."

"Peale selle," jätkas parun, "jätaksin ma sinu
talu orjusest wabaks. Oled ja sellega päri, Andres?"

"See on suur kingitus, aulik parunihärra, ma
tänan teid selle eest, aga Jumal teab kauaks mind.
Kui suren, ehk surete teie, parunihärra, siis on see
kind kadunud."

"Ei, Andres, ei jeda saa olla. Mõni meist ikka
järele jääb. Ja mis mina, parun Wietinghof, kord
lubanud ehk teinud, jeda ei pea muutma minu järe-
tulijad."

"See wõib ju nii olla ja ma usun teid, aulik
parunihärra enam kui iseennast, aga ega teiegi oma
pead wõi anda oma laste ehk järeltulewate põlwe-
de eest. Mõte on muutlik nagu sügisilm, kellel üheksa
poega. Ja ma olen otsene, kui ütlen, et kui paruni-
härra mulle tõisist headmeelt walmistada tahab, siis
müügu mulle mu praegune Matši teotalu päriks.
Siis tean, et ka minu lastel seal kord kodu on. Raha,
ka käsiraha, pole mul praegu maksta. Aga oma laste
abil, kes kõik juba kaelakandjad, jõuan ehk warsti
koharaha parunihärrale tasuda."

"No waata Andres, tänase rahaga oleks ja mitu
niisugust maalappi osta wõinud. See ju leitud raha
ja sul on täielik õigus sellele."

"Ei leitud ega kingitud raha kõlba talu ostmi-
seks, see läheb tuulde nagu ta tulnud. Talu arma-
stab raha, kus oma higinais küljes, muld werega
niisutamist, siis ripub südame küljes. Aga kui maa
ripub lõngaga kaelas, siis koormab ta südant ja

taua jõuab jüda maad tända? Nii, aulik paruni-
härä, minu arvamine."

"Ja, sul on õigus, Andres. Su mõte on õige, aga teostamisega on teine lugu. Seal on omad ras-
kused."

"Mis raskusi selle natukese maatüki juures nüüd olla võiks. Teil ju teda rohkem kui vaja ja ainult tats järeltulijat, needki tütre, kes endid pea kunagi maaga laulatada ei laje. Minu neli last, neist poegi kolm ja pole lapikest, kus kord mulla natukese mär-
jats teeks. Väete nüüd, kui kallid on maa, aulik parunihärä."

"Andres, ja mõistad mind walesti. Mitte jellest pole jutt, et ma ei tihkaks sulle müüa seda maad: Siin on eriline põhjus, sest maa, mida ja osta tahad, pole päriselt minu: temal lajub wõlg, mis ei luba müüa wõlajaldajate loata. Väed nüüd, Andres, kus koer maetud?"

Andrese pea tegi nõrku wastu tooli seljatuge. Nagu ehmudes waatas ta uksele, kas mitte keegi seal kuulamas pole ja pooleldi sõjinal küsis ta:

"On siis parunihärä mõisal wõlad peal?"

"Jah, Andres, siin pole midagi salata, nõnda see on. Ja sellepärast ei saa ma alati oma paremate soowide ja tahtmiste järele talitada, ega maad wabalt müüa."

"Nii suur warandus — wiis mõijat, wabrikud, majad ja wiiskümmend ruutwersta metsa, kus mõ-
nes kohas isegi jänes ei saa jooksta — ja wõlad?! Ei, aulik parunihärä, see ei mahu minu pähe!"

"Ka minu pähe ei mahuks see mitte, kui poleks ise selle sees, aga nüüd peab mahtuma."

"Ja nii suured kohe, et ei saa lapikestki müüa ilma teise loata?!"

"On nad nüüd suured wõi wäikesed, aga seadus ja panga paragrahwid keelawad."

"Ah siis panga asi?"

Andres jäi mõttesse.

„Annab mõelda, Andres, etš ole?“

„Jah, parunihärra, annab.“

„Nojaa, mõtlemine jelgitab nii mõnegi asja ja kui ja weel weidikene mõtled, mõistad mind. Etš ole minagi maa eest mida mult osta tahad, maksnud raha. Kui mitte just oma siis mu wanemate higi on rahal küljes olnud ja nii on see maa ka minule kallis.“

„Seda ma näen, et kallis,“ kostis Andres.

„Ja kui asuksid, sina, Andres, minu asemele, kas toimiksid ja teisit?“

„Ega tea küll, parunihärra. Pole weel maaomanikuks saanud. Kui saaks, ehk oleks weel hullemalt teise küljes kinni. Aga ma mõtlen siiski, et mul oleks nagu õigus jellele maale, jellele Matši talule, sest mina olen ta maaks teinud. Aga mullatükikesel minu higidais juures“.

„Siin on sul õigus, Andres, ja meie katsume jelle küsimuse kuidagi lahendada, kuiigi see mulle raske. Minu proua peaks warsti tulema, tahan ka temaga jelles asjas nõu pidada“.

Nähes, et Andrese pea weidi norgu wajunud ja ta pilk põrandale suunatud, pöördus parun Andresele küsimusega: „Oled nüüd midagi wälja mõelnud?“

„Mis minu mõtte nüüd, parunihärra, mõtlen muidu neid ilma asju, muuseas neid wõla asju, et kui need juba seal, kus metsad ja maad — terve riik käes walitseda, niipalju muret teemad, siis on see wõlakoorem ikka küll paha asi, kui suureks kasvab“.

„Ja, Andres, wõlg ja pealegi maal lasuw wõlg, on wõrdne metša kasvuga. Ta kasvab teatava järjekindlusega, kui ei juudeta protsente ja maha-makse terminiks tasuda. Siigust ütelda, on needki wõlad enne mind tehtud ja kasvunud ühes selle wiiekümnewerstalise metšaga. Sina, kui wana põlluha-

rija, tead ju, et põld wõib aastaid anda jaaki waid n. ö. hinge sees hoidmiseks ja nende jekka poetada nagu juhuslikult mõne parema, wiljarikkama . . ."

"Jah, eks ta jihufe tõrgand ole ikka küll".

"Aga wõlg ja metjapuu sirutawad ühtewiiji oma latwa — üks taewa poole ja teine protsentide näol panga wõlaraamatusse."

"Ei jellepärast jää maa ostmata ega müümata, kes julgeb ostab, kes arq jätab ostmata. Sinul, Andres, on ju koht tühine asi taja maksta. Sul oma tugew tööpere, pole palga maksmist. Njesei oleks, kui palgalistega — oled teineford nagu warandusega kerjus oma teenijate ees kui päewapealt nende palka tasuda ei saa".

"Wõi nii südamesse löikab kohe, et kerjus?" lausub Andres.

"Aga," algas ta uuesti, "aulik parunihärra, milleskanda nii suurt muret, nagu Teil kanda. Poeg Mart rääkis, et olete end kirikuõpetajaks koolitanud. See amet annaks ju fergemat leiba kui nende moonafatega raskimine".

"Mõnda küll, Andres, olen tõesti õpetaja ameti kandidaat, kuid kahjatsen wäga, et ei lõpetanud ülikooli agronoomina. Müüid oleks see mul tarwis läinud. Nii mõniqi asi oleks ehk teijiti tehtud".

Andres muigas, kui ta ütles:

"Ega see „arginom", wõi mis ta oli, ise põllul päid kaswata ega teri kotti aja kui pole käsi tööle panna, ega Jumala sõna juhtimas ja ju kätetööd õnnistamas".

"Arwad ja siis, Andres, et kui paned piibli põllu otjale, et siis muudkui wõta wiljakotte aita wedada?"

Müüid pahwatafid mõlemad forraga naerma ja tekkis jutus wäike paus.

"Millest teil nii häameel, et naerate — üks ühel, teine teiselpool lauda? Wabandate wast mind, et

ära läksin. Käisin härra Westlo korterit vaatamas ja lasin mõned asjad teijiti ajetada. Igal ju oma maitse", ütles jissjeastudes mõijaproua.

"Ma pidin juht ütlemata, et pahandasin paruniproua nii ära, et ei anna enam näolegi", jalwas Andres.

Nüüd istus ta proua laua otja ja jutulõng hargnes edasi.

"Millest teie kõik jee aeg kõnelejite, kui ära olin?"

"Kõik maailma keerutajime kõieks ja jelle kõiega jeome kogu jassiläinud maailma ja ülekohtu ühte hunnikusse ja hakkame uut ja paremat looma," vastas Andres.

"Mõh, niijuguist mõtet maksjab juba arutada."

"Ja meie armas paruniproua aitab jelle kord täide wiia, eks?"

"Häämeelega, Andres, kui ma aga jellega toime tulen."

"Ära ikka nii kergesti luba, ei jelle mehe tahtmist täida keegi, ta ijeqi mitte. Nuriseb kogu maailma korra üle, et elu ränk ja nii, aga jealjamata ei taha, et jee kuidagi kergemaks lähets. . ."

"Du asi tõesti nõnda nagu mu mees kõneleb?"

"Las kõnelda, ma kuulan jee kord pealt, nüüd ju minu pool weel teine wasturääkija."

"Mis ja, mu armas naisjete, jellest asjast arwad, et kui sulle näiteks pakutakse warandust, näiteks korralikku mõisat kingiks pealegi ju teenete eest, kas lükkaksid pakumise taqasi wõi wõtaks kingi wastu?" küsis parun abikaasalt.

"Ma wõtaksin tänuga," vastas küsitaw.

"Andres aga ei wõta wastu oma Matji teotalu kingitujena, waid tahaks omandada jeda ostuteel. Eks jee ole nõnda. Andres?"

"Jah, nõnda küll, armas parunihärra ja proua, aga kõnks jäeti ütlemata."

„Mis konts seal siis oli?“ küsis omakorda proua.

„Ta kardab, et kingitus võib saada tagasi võetud“.

Nad mõlemad jäid mõttesse.

„Ega talu pole tikutoos, mida tasku panna võib. Uue omaniku juures pole juurõnaline kingitus maksev ja minu järeltulijail tuleb talust jalga lasta,“ sõnas wana Andres.

„No jeda pole ju karta“, finnitab ta omaltpoolt paruniproua.

„Aga kui osturaha väljapanna pole ja võlgu osta ei julge, nagu ja, Andres, alles ise avaldasiid, kuidas lahendada siis küsimust?“

„Teie sõnade järele, parunihärra, tuleb müügi korral veel pangalt luba küsida ja teab kuidas siis veel läheb, aga ega mina ise nii väga kardagi“.

Andrese viimaste sõnade järele algas paruni ja proua wahel jaksakeelne kõnelus. Arutati müügiküsimuse üksikasju. Andres mõtles kojuminekulle, tõusis furd juba istmelt, kuid istus uuesti tagasi, kuna süda polnud just jedapidi. Paruniproua lõpetas kõneluse ja väljus kabinetist.

„Noh, Andres, arutajime nüüd taluostu küsimust ja ma täidan su südamesoowi n. ö. omal riisikol. Müün Sulle su Matsi talu päriseks. Hinnaks määras paruniproua talle wiisjada rubla. Kui oled sellega nõus, kirjutan ostu-müügi lepingu? Päris lepingu tegemine tuleb siis, kui müügiks luba saadud. On hind sulle vastuwõetaw?“

„No mis nüüd veel hinnast, kui naised selle määraks. See pole suurt parem kui kink, aga kindlam“.

„Kui nõnda, siis võin kirjutada?“

„Mis siis veel“.

Warsti oli kaks walget paberilipakat täis kirjutatud ja parun, veel furd neid üle lugedes, ulatas ühe Andresele:

„Loe nüüd, Andres, ise ka ja kui leiad, et sõnad ju soovi rahuldavad, kirjutame mõlemad alla“.

„Mäe minu silmad jeda lugeda, parunihärra on ehk nii hea ja loeb ise. Ma kuulaks. Wõi jeal siis mõnda pettust nüüd? Parunihärra sõna ju kindlam kui aamen kirikus“.

„Hää küll, ma loen siis, jee kõlab järqmiselt:“

„Mina, Kabala mõija pärisomanik, wabahärra parun Richard-Bernhard-Hermann von Wietinghof, müün oma Ollepa küla Matji talu krundi ühes jellel olewate hoonetega päriseks Andres Matji poeg Wejilole wiiejaja rubla eest. Ostjal kautsjoni maksta ei olnud. Ostuhind, wiisjada rubla, wõib makjetud saada ostja Andres Wejilo soowi mööda, kuid mitte hiljem kui kahesümnewiie aasta pärast. Esi-mejed wiis aastat mahamakse wastu ei wõeta. Wõlg on protjendita. Beaks müügi ehk krepostisse finnistamise puhul mõningaid takistusi ette tulema, jääb müüjal õigus Matji talu asemel teise samas wäärtuses talu andmine, lähemalt wõi kaugemalt — Kabala mõija põllu- ehk heinamaasi“.

„Noh, kuidas kõlab jee leping? On hästi?“

„Eks ta ole ikka jedamoodi, et warrega tõufab ja konksuga tõmbab, aga ma tänan teid, aulik parunihärra, siiski. See tehtud ju hädajunnil, eqas teie jelles süüdlane ole“.

Andrese jilmas läikis pisar kui ta tõusis toolilt waberi allakirjutamisele.

„Ja, Andres, nüüd kirjuta siis neile mõlemale alla. Mäe — jia kohta. Ja nüüd soowin sulle, Andres, õnne ja terwist elada weel palju aastaid oma päriskohal — oma maalapil, mille küljes ju jüda näib rippumat. Ma ei jaanud teijiti“.

„Täna teid veel ford, aulik parunihärra! Eks terwis ole ülim wara siin ilmas. Annaks Jumal ka teile, teie armsale prouale ja lastele õnne ja terwist. Klauaks nüüd mind veel? Mul ehk warsti minna. Eks lastel ole nüüd vähemalt peša, kuhu tormi ajal peitu pugeda“, lausus kuue hõlmaqa pisaraid pühfides Andres.

Uksest tuli paruniproua ja nähes mehi püsti seisemat, küüis ta:

„Noh, Andres, kas minet? Nüüd lähed juba oma päristallu. Soowin sulle ja su perekonnale õnne ja terwist ju omas majas ja nullal“.

„Täna, armas paruniproua“.

Barun sirutas Andresele käe jumalagaajätuks ja ütles:

„Mine siis, Andres, rahuliku südamega koju. Sõiduk ootab trepil. Nüüd oleme wast osagi su heateost tasuda suutnud. Jumal õnnistagu su kätetööd ja andku sulle terwist wanu päewi oma kodus rahus mööda jaata...“

„Jah, kallis parunihärra, nüüd lähets jeda jõudu küll kahetordset tarwis. Kuluts oma paarkümmed aastat maha wõtta, siis raskiks veel nõnda et...“

„Pole wiga, Andres, nüüd hakkad alles elu maitzma, nüüd raskib juba noorpere sinu eest. Ega kahte aega ilmas elata. Nüüd kadestan ma juba sind: oled minust ette jõudnud...“

„Nonoh, jätke nüüd wanainimese pilkamine...“

„Kuidas nõnda, et pilkamine? Sinul ju elutöö — forda seatud talu, iga päew silma ees ja selle töö jatkajaid enam kui waja, aga minul see kõik alles nagu algaks ma oljast... Tööjatkajat näe, veel kusaqil.“

„Egas meestejugu veel ilmaft kadunud pole, tütreid kui maasikad murumättal — üks teiest kenam ja sihwakam. Olgu ikka ustel tugewad tabad ees, et tööjatkajate tormijookhule wastu panna. Eks ole

tõji, kallis paruniproua?" naeris Andres ja jätkas: „Urge pahandage, kallis paruniproua, et teid nii hüüan. Mul väike kist peas. Annaks wõi hinge teie eest.“ Andres pühkis warukaga kuuele weerenud pijara.

„Andres, palun istu weel pilguts ja rahune. Mulle tuli äkki midagi meelde,“ sõnas proua. Ta ütles mehele mõne sõna jaksateeles ja wäljus. Peagi tuli ta tagasi ja ulatas Andresele ümbriku sõnadega: „Ole hea, wii see kiri oma kallile Marile ja anna talle edasi minu ja tütarde terwitused. Aga hoia, et ära ei kaota.“

„Kus nüüd jeda...“ Andres peitis kirja põuetasku.

„Soo, nüüd oleme wiist kõik rääkinud mis waja. Olen õnnelik, et üks wõla mul wähem, nimelt tänu-wõla ja pealegi olen ma rikkam kui mõni tund tagasi“.

„Küll on kena,“ näis Andres nagu uuesti ärka-wat, „jaite kohast lahti ja weel rikkam.“

Rad lastusid alla trepile.

*

„Tulid ometi kord. Süda kipitas koogu aja sees, et tea mis teiega seal mõijas nüüd tehti,“ ütles Mari kui nägi Andreist uksest hiisje astuwat.

„Mis seal hiis ikka tehti. Näe, jarwed weel praeguigi jookjad. Wõtsime kohaostu liiku.“

„Wõi ostuliiku kohe!“ imestas Mari. „Oled mul ka kohaostja, omal pole poolt kopitakki taskus ja tema ostab koha! Hea, et weel üles ei öeldud. Ammus see oli kui maamõõtja ühes mõijahärraga hiin käis.“

„Einoh, olgu ikka tõji tõeks ja nali naljaks. Koht on ikka seeford ostetud küll, kuiqi rahata.“

„Kas ikka tõesti?“

„Päris tõesti kohe. Tänahest päewast oled sina Matsi talu perenaine ja mina — peremees.“

„Sa päewi pole teha enam?“

Mari astus üsna Andreje lähedale, puudutas kolme sõrmega ta otjaesijst, just kui ei usuks, et seal kõik korras ja ütles:

„Tahaks nagu ju juttu hästi uskuda. Warjad wast mõnd halba asja, nagu jeda öösiist koera lugu. Ei ilma rahata osteta kohta!“

„Pole warjata ega luisjata, dokument tastsus, näe siin! Doe, küll siis näed. Ah joo, kiri jah, see ju sinule. Teab, mis paruniproua sulle pajatab.“ Ta ulatas kirja Marile, kes weeris weel ostudokumenti.

„Jah, paistab küll jedamoodi, et oleks nagu ostetud ja pole kah. Eks pane kappi.“ Ta rebis ümbriku lahti. Suuril silmil jäi selle siisule peatuma: „Mu Jumal, see ju raha! Sa hull kohe! Mis jellel paruniproual ometi peas oli! Näis, mis ta kirjutab weel?“

Kiri käis nõnda:

„Armas Mari!

Saadan siinjuures ühe kolmandiku ju oma leitud rahast sulle. See pole mitte von Kholkopi raha, waid minu oma. Sellel puudub were lõhn. Sinul, kui leidjal, on õigus selle omandamiseks. Ülejäänud tuhat rubla on minu käes ja selle panen linnaõidu puhul ju tütre Mari nimele renteisse hoiule. Täisealijeks kaswades võib ta selle ise kätte jaada.

Südamlikkude terwitustega

Sinu S. von Wietinghof.

Kabalaš . . . .

P. S. Kaaskiri tuleb häwitada.“

Mari luges kirja weel teisfordiselt läbi, nagu ei usuks omi filmi ja jäi tummalt Andrejesele vaatama.

Siis, nagu tahtes midagi võelda, pani kirja fogu siisuga laua nurgale ja puhkes nutma. Andres jälgis hetke nutulugu, astus Mari poole, pani käe ta õlale ja ütles:

„Seal see naiste asi ja puha, osta talle koht, too veel hulka raha ligi ja temal muudkui silmad wees.“

„Mine sõge ikka, egaš ma ometi! . . . See ju suure rõõmu pärast. Ma ei tea enam isegi, mis teha. Nutt nagu enam käepärast. Naerda rohkem jaanud kui nutta, ju ta wist sellepärast.“

„Kas tead, Mari, mis ma tee peal mõtlesin? Ma aimasin, et kirjas on raha, aga mitte niipalju. Siin ju temwast kuusjada rubla . . .“

„Sa kui ilusjad sirged teised, nagu masina alt tulnud,“ imestab Mari, silitades sõrme wahel rahajid.

„Mis ja siis mõtlesid?“ küsis Mari omakorda.

„Ma mõtlesin, et kui raha, siis sellest lastele mitte rääkida. Soiname omateada ja anname neile häda korral.“

„See ju õige mõte, paremat pole minulgi. — Aga kuidas Mariaga. Ehk oleks parem, kui ta teaks, et tal mõni hea rubla kaasawaraks, noh kas wõi mehelemineku korrats. Teab kauaks tedagi meil.“

„Noo jah, eks wõi ju talle kohmata mõne sõnaga, et ta päris tühja kätega majast ei lahku,“ arwas Andres.

„Ma jeda jušt mõtlesingi,“ nõustus Mari ja sellega lõppeski jutt, sest noorpere tuli juba heina-maalt.

Shtuswõõl möödus tujuküllaselt. Rõnelus ja naer aiwa waheldusid. Wana Andres, waatamata wäikesele pohmelusele, puistab nagu küllusesarwest naljatilke.

Tuletas Marilegi meelde nende noorpõlwe sõprust ja mõisaloszi ajal õitjewaid lilli ning mulla-potte.

„Eks nad ole jul häes. Näe, hakkawad teised pudisema: üks juba läinud. Olets just omast weel asja,“ naeris Mari.

„Tea weel kedagi, näe jalq sai täna termeks, tunneqi teist enam, et otsas“, wastas Andres.

*

Bere heitis puhtama ja Mart mõtles: „Olen juba üle kahetümmewiie, warsti kakskümmendkuus, Maia kakskümmendkaks. Olets paras aeg mõelda oma perekonnaelu seadmisesele. Isa warsti reast wäljas. Juba mõned aastad oleme Maiaga head tutawad. Mitmelgi puhul olets nagu Maia ise märku annud, et aeg on juba sealmaal, et tahaks kord pääseda naeru ja nõöte wallast, kus igal wastutulijal nagu õigus sulle midagi öelda wõi kui just seda ei juhtu, siis muiatakse ometi ja tehakse seljataga mingijugust koera wõi kassi häält. Ja seda kõik sulle naeruks, nagu poleks ja enam korralik tüdruk, waid mingi lipardis. Ja olets meie wabel olnud midagi selletaolist. Oleme kui kaks head sõpra elanud.“

„Ja milleks siis kõik see naer ja pilked? Käi ringi nagu mõni suur kurjategija. Sa lööd filmad maha nagu süüdlane. Lõpuks hakkad ise ennast halwaks pidama. Punastad wähemagi hüüde puhul kartusest, et Sumal teab, mis sealt jälle tuleb? Olets parem, kui ja mind weel harwemini waatama tuleks. Ehk kaotsid siis kord rumalad jutud ja armamused. Eks ole õigus, Mart?“ oli ta weel eile õhtul öelnud mõisa pargi wärawas. Maial oli õigus rääkida.

Nii mõtles Mart jängis ölekotil. Uni ei tahtnud tulla, siis pidigi ta edasi mõtlema: „Jah, seal ta on. Nii mitmel puhul on mulle mõisa kubernaski öelnud, et mis ja sest Maiast niikaua waatad, kui kord koju ei wii? Aga kuhu wiiks ta Maia? Minus koht — mõisa moonakaks. Seal juhul kutsari abiliseks, talli-

poijts, noh, ütleme kas wõi kobjafts? See oleks wast kõige parem juhüs. Na jüis oled mõija moonakas! Oled juft jee kõige alam fiht rahwast, kuigi nad halwemalt ei ela kui meie oma talüs. Aga jee waim, jee mõija waim!

Aga mis ütleb Maia Wati Kustile? Ma arwan, mis ta ütleb. Ta mõtleb ja kaalub, kaalub meid mõlemaid, esiteks noh jüidamega ja pärast kõhuga, wõi minupärast wastupidi wõi ta mõlemaga korraga. Ta ütleb Kustile, et ole jeeford hea poiss, mine koju ja laje ma mõtlen weel järele. Nii paari nädala pärast, kui kokku saame, jüis ütlen. Na jeeford on ta kaelast ära. Aga paari nädala pärast oleme Maiaga jamal maal, kus praeguqi! Seal ei aita jüis enam jinu mehijus ega tublidus, jüst ega naist ei jõua ometi eluaeg jeshas kanda. Oleks Mariqi wanem, oleks tal ometi kahetateist, wõiks ju mõnelt kandilt weidi tõugata, wõibolla saaks mõija kirjutajaft asja? Egas midagi, jobjiw paar . . ."

Kõitüs juba ja toa afnad läkjid heledamaks, kui Mart oma mõttelõnga otja uinüs.

Ta ärkas hommikul, kui teised juba riides, walmis heinamaale minekuks. Na wana Andres oli jalul ja lubas Tõnise asemel niitma tulla. Ta tundwat ennast päris terwena. Pereema Mari tuli aida poolt, wäike toidukomps juure jütsi-rätiga käeotsas. Njetas jelle jõögilaua nurgale ja jäi hetkeks seifatama. Ta pilk peatus lastel, alates tütreft Mariift ja lõpetades wanema poja Mardiga.

"On ikka paftlad halas? Kartjin, et lähete wälja jällegi palja jalu. Täna nii wilu kaste, et toa ümber juba warwas finni."

"Ei härma pole, ma käijin juba koiduhakul õues," lausjus tagatoa ukseft täies tööriiwis wäljuw wana Andres.

"Mis jul jüis arus? Tahad ta ühes lastega metja minna? Näe, luisufott ifegi wööl! Ara tee

ikka nalja! Sina nüüd veel mõni niitja! Nse ei saa
mahest üle uksepafugi ja nüüd — niitma!”

„Wikatite arm tuleb täis teha. Ega hein ise
kaarde heida ja kuhja jookse. Nüüd ju Tõnise töö
teha.“

„Niidu pärast nüüd. Me isegi kolmekesi, kui tub-
listi pihhta anname, on õhtuks maas. Ära, taat, tule
ühtigi kastega. Omal jalga haige, saab külma ja
märga, hakkab uuesti ja hullemini walutama. Selle
tühja heina pärast ei maksa sul küll muretseda,“ lau-
sus Mart.

„See minuigi mõte. Parem ole kodus. Löö mõni
haolatw lühemaks, et poleks ajawiitu õhtuje tege-
misel heinamaalt tulles. Ma toon keshommiku ise
järele.“

„Tulen ikka korraks. Tahan näha tänawust heina.
Pole aastaid sinna jaanud, kasedki ehk juureks kas-
wanud, tunne teisi äraagi ja piirid lähewad wiimaks
segamini. Ju ma wähe ikka tongin, wõi mina siis
teiega wõidu nüüd...“

„Eks ja siis mine, aga ära pärast kahetse,“ sõnas
pereema ja lipjas uksest esikusse. Tõmbas seinal rip-
puraast joetud linapeost sõõruks pihku, wõttis aia-
teibast lüpsiku ja ruttas lauda poole.

Noored läksid kui sõdurid hanereas wikatid, rehad
seljas, luisutasid küljel patšutasid sammutaktis wastu
külge.

„Ghmatate heina juba oma jooksjuga pikali, pole
wikateid waja wõttagi. Ei minu jalga enam sühkest
sõitu sisse saa.“ lausus wana Andres. Wahemaa
tema ja noorte wahel aina kaswas.

Mardil olid juba wikatid terawaks lõigatud, kui
wana Andres järele jõudis. Ta asus wana Andrese
wikatitki teritama, ent sellega polnud Andres päri.

„Teen isegi, see töö pole veel meelest läinud ega käi
fondi peale.“

Mati niiduqa heinamaa tekkohast nagu kombeks juba aastaid. „Stka aru pealt, sest kubi tehakse kõrgemale.“ See taadi ütetus seisis Mardil meeles veel ta poisikeste põlvest, mil esimest korda samal heinamaal wikatiga esimese laia kaare lõõnud ja kus taat tema ees minnes wikati luiskamisel öelnud: „Sinust, Mart, saab töömees. Lai ja puhas heinakaar, madal hein on mehe mõõdupuuks. Taterdajast pole töötegitjat.“ Nüüd, kus tema, Mart, ees ja teised kannul nagu takti järele wikateid wiristastid ja paksu sambla sees kaswaw hõre heinakamar wikati luiskamise wajadust meenutas, tulid meelde taadi esimesed õpetused heinamaal. Nüüd, taqasi waadates, kui luisk automaatselt oma töö teqi, filmas ta noorema wenna Andrese ja Mari heinakaart. Need olid ilma õpetamataqi puhtad, harjadeta ja laiust tema kaartest — waata üleqi. „Waja wähe laiust juurde lisada, efs aastad nõua oma jagu,“ mõtles Mart ja ajas jalad rohkem harki. Wida lähemal küür kamarale, seda laiem ja puhtam heinakaar. Teisel luiskamisel näqi ta et taatki juba heinakaarel. Ei olnud siin wiristamisel wahet märqata. Ühtewiisi wuhises wikat ja langes hein. „Kas seitseteist wõi seitsekümmend lõõmas, minu asi on ainult alla heita, kui hoop küljes,“ nagu oleks heinqi tahtnud öelda, kui wana Andrese wikat teqi samasuguse poolringi kui ta lastel. Ent juba teisel luiskamisel oli taadi mütsilott ja pintsak heinakaarele heidetud. Noored näisid nagu wõidu peale wäljas olewat, sest wahemaa nende wahel püüis ühtlane.

„Waata, et kandu maha ei löö,“ naljatas noor Andres öele, kes püüis ta kannul, omal nägu õhetas nagu walmiwal suislepal.

Bruukosti süües, mis koosnes leiwast, silgust ja hapu koorega segatud külmast kartulipudrust, lausus wana Andres:

„Teil oli õigus, mu lapsed, pole minuist enam päris heinaniitjat. Mõtled ikka küll, kui liigud koduõuel, weel wana aru järele, et mis tal on, muudkui lähed ja lööd. Aga ajud kallale — sõis otsas. Ära wäsitab ja ähkima paneb. Pole enam minu töö.“

„Jäta parem, taat! Milleks siis meie? See kahetja wafamaad nüüd mõni asi. Älm ta nii kahtlajewõitu. Teab kas tulebki looilma? Kui õhtul weel pääle päewa weeru mõne kaare lööme, jaame ehk wastagi,“ sõnas Mart.

„Et ta õige ole, firwes liqi, löön mõne kadakatoft heinamaa nurkadesse ja kesketele, et piirid sega mini ei läheks. Nüüd oma asi, luuad ja wihad ta kodus otjakorral. See paras sinu töö. Ära ja, Mari, omale ka liiga tee. Su kont ju alles nõrgawõitu. Jääwad Andresegi kannad alles.“

„Tahad siis, taat, et teised minu kaart niitma tuleksid, kui neil ringi peal jalgu jään. Ei jeda ole! Kont kaswab heinakaarel enam kui õuel ringi jooksetes.“

„Kuula aga, ega taha keegi mehest madalam olla,“ naeris wana Andres.

„Du aga sel heinamaa söögil üks maif. Wõtaks weelgi, kui oleks. Kodus katsud ja iju otsas,“ kiitis noor Andres.

„Et läheme jällegi,“ sõnas Mart wõtnud wifati.

„Egas meilgi pole muud kui pihta anda,“ sõnas noor Andres ja astus Mariaga järele.

Wana Andres toppis piibu, lõi harjunud kombel taelast tuld ning jäi kännul istudes oma heinamaad silmitsjema. Terwelt neli aastat polnud ta jalaga siia saanud. Kui palju selle aja wältel oli muutunud! Kändude ümber noored jhwakad kased kaswanud. Liiga tihedasti ümbritsesid nad wana halli kõntjaga kaetu kände. Mõned wanad pikema ladwaga heinamaa iluks jäetud kaseladwad olid oma jirgumises seijatama jäänud. Nad olid muutunud

kaharaks, tõntjiks, nagu oleks neist wifati tera üle käinud. Üksikute kuuskede okstel ripnes wäikseid, halle jamblataolisi tordikefi. Alumiised okjad kuiwanud ja aastakaswud waewalt tolli pikkused. Okstel pole kaswu olemasti. „Märg maa, külm. Sellest jee heinakaswoki fidur — jammal tikub wõimust wõtma. Taim tahab soojust, jamuti kui inimlaps. Waja jeeqi maa soojemaks teha, weji ära laske kraawi kaudu, otjapidi Waki poole, kus madalam. Jõqi jeal weelisa ootamas, nuidu kuiwab pärijelt. Küllap siin hein ja puudki pikkust juurde wõtawad. Nüüd oma asi ja maalapp. See juba Mardi töö. Minust nüüd enam kaewajat wõi kedagi. Olgu ainult mõelda. Mardil jeda jaksu ja töötahmist juba ei puudu, ehk näewad weel minugi filmad neid aegu.“

Mii Andres mõtles oma Saanamäe metsataguses künklikel heinamaal jammeldunud kajakännu otjas. Silm peatus kord kaswawail fidurail puiel, küll heinakaarel oma kahel pojäl ja tütreil, nagu oleks neilgi ladwatipp tajajeks löödud.

„Oleks wõinud wähe pikemad olla.“

Andres tõusis kännult, wõttis kirwe ja tegi heinamaal tiiru. Lõi nukkadesje tugewamad ja keskele peenemad kadakakapid ja asus wiha- ning luuraraagude korjamisele. Ta raius kändude ümber kaswawate noorte kaskede jeast maha fiduramaid.

Mõtteid mõlgutades oli Andresel warsti wiha ja luudade puntrad walmis. Põõjast lõigatud paju witsstega nad kofku jidunud ja üle õla heitnud, sammus ta luudadega koku poole, jättes wifati toomise laste hooletks.

„Sa juba koduteel? Etks ma ütelnud sulle, wõi sa uskusid,“ naeris Andrejele wastutulew pereema Mari, kelle käes kandamid keskhommikuse ja seljas lähker loksuwa hapu kernupiimaga, kuhu jatkus odrajahu förti lisatud.

Andres pani oljakandami seljast ja pööras teelt tagasi.

„Tulen õige ühes. Mul jäid vihaotjad maha. Mitad need ehk ära tuua, pole lastel tašjimišt, kui lõunale tulewad. See heinamaa annab isegi nüpel-dada. Tahavad teije õhtuks maha lüüa.“

„Sõgedad, tapavad oma noored fondid tööga. See veel mõne aru — kahetsja makamaad kolmekesi päewas maha lüüa! Mis liig, see liig. Maril pea-legi alles lapse aastad.“

„Ei tema tee vähem kui poisid. Kaar ehk pišut kitsam aqa puhas kui ihutud.“

Mari märguande peale olid niitjad peagi söö-mas ja wanadel aittas jelleštki kui nägid, millise isuga leiwapaluke, tangupuder, kus wõišilm sees, ja lähkri-sisu omale tee leidšid niitjate tühja kõhukoopasše.

„Wõtšin ikka sinu jaošs ka aqa kulub kõik neile, mine kas wõi liša tooma,“ naeris Mari.

Waršti tulid, Mari ees, Andres järel oma wiha-ja luuaotšste pundardega kodupoole. Maril lišaks lähker ja pudrukaušs klõbišewate puulusikatega käre otšas.

*

Matsi talu perepojal Mardil polnud täna ferge päew. Kolm üštšeišele järgnenud uneta ööd ei jäta mõju awaldamata ka tugewamale terwišele. Mii tun-dis Mart kontes raskest. Olnuks ka üštš heinamaal, wõtnuks omale kindlasti vähemalt keshhommiku ajal weidi puhkust. Nüüd polnud parata. Noor Andres ja Mari osutusid kui taqasundijaišs. Mii tuli pihta anda, sešt lubadus — täna õhtuks heinamaa maha niita — nõudis täitmišt.

Luiskamise ajal waatas ta õele, kes õhetawal näol heinale päris mehe moodi pihta andis, nagu poleks see töö talle raske. Teab nüüd, kust poolt see tuli, aqa Mardi mõttelend tegi tiiru mõišas ära. Ša nüüd tuli ta häršku kenale mõttele: Et mis oleks,

fui Mari asemel niidaks tema järel toatüdruf Maia ja Maia aset mõisa toatüdrufuna täidaks öde Mari? Kuidas küll siis asjad kujunesid? Kas juudab Maia, kes juba mõne aasta fergema põlwe peal olnud, heinakaarel Mari aset täita ja kas ta seda täita tahaks? Jaksu ei tohiks tal Mariist vähem olla, kuna ta kogult isegi tüsedam ja aastatelt wanem.

Lõunale minnes lasi Mart noore Andreje ees ja tegi Mariga kõnelemiseks asja: „Tead, Mari, oled alles noor ja nõrk alaliseks talutööks. Pole seal teineford öö ega päewa wahet, muudfui murra ja rahmelda. Näüüd, kus töäjöud weel kahe käe wõrra wähenenud, langeb igale enam õlgadele. Taat ka wana, teab kui kauaks memme terwiske enam. Ma waatafin just täna heinakaarel find, kus ja tolli wõrra meist maha ei jäänud ja mõtlesin sealjuures, et kaugele siis sedamoodi jõutakse. Sinult ei tohiks weel niisugust tööd nõuda. Waatafin ja mõtlesin: kas siin ei anna see asi kuidagi teijiti seadi ja lasta jul oma kontki täis kaswada? Mul hakkas sinust päris kahju. Niipaljufest öde ja seegi kohe hinga peal wäljas. Et mis ja arwad, kui oleks kujaqil mõni fergem töö ehk koht, kas ja läheksid kodunt wälja teenima, kui pall ja muud tingimused oleksid korralikud?“

„Läheks küll, jekt kauaks ma ikka kodus? Pean ometi ju Lõnise kombel wälja lendama, kuigi nagu kahju oleks... Aga kust ihufest kohta leida?“

„Kui näiteks, kas wõi mõisa toatüdrufu koht juhtuks wabaks jaama, kas wõtaksid jelle wastu? Sa tead ju, milles see töö seisab?“

„Miks ei. Wõtaks kohe, kahe käega.“

„Aga memm ei taha find wälja lasta, tal ka põhjuft.“

„Seda asja me memmegaqi wahel arutame, et efs tule sinulqi endale mõelda. Memm jellest minuse mitu forda rääkinud.“

Nõnda arutades jõudsid nad koju ja jutt jäi pooleli. Söögilauas korrutas Mart jutulõnga peas edasi ja jõudis otsusele — oma ja Mari vahelist kõnelust weel peale söögi memmega jätkata. Aga lõuna aeg lühike. Lubasin hommikul, et õhtuks lööme heinamaa maha. Ega see kõnelus emaga pole pilgu töö. Asi ju suurem ja tõsisem.

Uppi tuli ilmastik. Taewas, kus juba homniikul käis pilwerüüki, lõi tumedalaiguliseks. Kaugelt metsajaserwalt tertsis äiksepilm. Juba kostis kõrwu kõue kõrgatuhi. Wana Andres kaitkestas söömise ja astus õue. Wiiru aja pärast oli ta tagasi, juba uksest lausub: „Tule wist täna kuhja tegemisest wälja midagi. Teab kas annab niitaqi. Wälgu jähwatused käiwad ristamisi, enamalt jaolt otse alla. Tuleb tugew wihm. Et wiljale lähe waja.“

„Sumal tänatud,“ mõtles Mart endamisi, „saaks vähemalt südame pealt ära.“

„Kulubki teile puhkust, mitu uneta ööd juba seljataka. Mis sest kuhjast, heinad saos. Lööb plingemaiks: parem wedada, ei poeta. Heitke firuli, piksewihm see warsti üle. Et õhtueel tee natuke niitu, kui lubab,“ lausub pereema.

Noortel oli wihm nagu kingituseks. Mart heitis sängiäärele, jäädes ootama teiste uinakut ja laualt nõude koristamist. Kuid uni nõudis oma osa. Wali pikse kõrgatus äratas ta, kuna Andres ja Mari endiselt magasid.

„Kui juba, siis juba,“ otsustas Mart. Ta kutsus ema eikusse ja algas: „Tahtsin mõne sõna rääkida,“ algas ta.

„Et tule ikka wähest rääkida,“ wastas Mari.

„Aga raske alata, rohkem na oma ja Mari asi. Teab kuidas, jina seda wõtad?“

„Noh, mis seal wõtta, kui sinu ja Mari asi, siis ka minu asi. Mis asi see siis on?“

„Vaata sin Mari niitu heinafaarai. Lööb küll mehe eest, aga omal viimane väljas. Kauaks nii teda meil? Ara tapab ennast ja siis pole meil teda kellelgi“.

„Eks töö taha teha ja egaš tašt mängides midagi välja tule“.

„Seda küll, jee minulgi teada, aga ta peaks ennast wähe tagasi hoidma. See töö temale liig. Kas ei saaks kuidagi teisiti asja seadi?“

„Seda ma Marile ju mitu korda ütelnud, aga mis teha kui tahtmine säärane. Ega pole loom, et ohjest hoiad ja wantrile kergemalt peale paned?“

„Seda küll. Ma mõtlen, kui mõneks aastaks kodunt ära, kas mõisa wõi kergemale kohale, kus nii fondile waja suruda poleks“.

„Kui oleks, wõi ta siin nüüd kauaks. Terane teine muidugi. Ja eks tule sinulgi, Mart, mõelda kord oma elule. Nastad ju sealmaal. Ega tahaks küll niipea pesa laotada. Mõtled, et ikka nagu oma tiirwa all soojem...“

Ema filmi walguš pisar.

„Egaš ma jeda halwa pärast — ma rohkem ju Mari oma pärast. Nii palju meil õde ning sinul ja taadil tütar. Et kui terwis...“

„Kaugel jul oma Maiaga asjad? Ega ometi?“

„Memm, ja kohe jedasi. Wõi ma sellepärast. Aga ega ta wastu küll punni. Kui wähegi märku wõiks anda, et nurgake walmis, tuleks kohe“.

„Wõi nii? Siis oleks ju Maril, kuhu minna. Oleks fondil kergem ja pall paras. Egaš paruni-proual mist selle wastu pole. Ta ju kerge jalaga ja käed — et hoiat alt,“ lõpetas Mari.

„Sul, memm, nagu näha, poleks siis midagi Maia wastu kui...“

„Minul nüüd? Kui ise omaga toime tulete. Wõi ta nüüd tütre eest, aga kauaks jeda tütarcki? Ta warsti ju selleealine... Kulufski mõni aasta olla

fuskil parema ja puhtama koha peal, näeks ilma ja õpiks elama“.

„Teab, kuidas taat?“

„Mis temagi nüüd? Ega ja temale võta. Ma räägin ise temaga. Meestel ju raske oma südameasju ajada. Naised nagu rohkem jelleks. Eks talu jää ju muidugi sinule, Mart. Sa ju vanem ja meie toitja. Aga millal siis see asi juba tuleks? Ega ometi juvel?“

„Tõhi teist nii väga kaugele ajada: tüdrukul teisi ehk ka“.

„No kui teise, siis kõlbab teistele. Sulle Mart ihuke, kes ainult sinule“.

„Ei noh, memm, sa ei saanud õieti asjast aru. Tal peale minu veel teistagi tahtjaid, kui minust võtjat pole“.

„Kui nii, siis teie oma asi,“ lausub Mari. Sellega lõppeski nende jutt, sest wana Andres tuli koast, et waadata palju wihm mulda märjaks teinud.

„Kui paar tolli, siis paras,“ mõtles ta õue astudes.

Suurem wihmawalang oli möödas. Põhke kärpatused kaugenesid. Siin-seal näis wälk veel pilwe rünke poolitada tahtwat. Shtupoolne taewasew läks heledamaks.

„Tolli poolteist ikka on, oleks enam ära kulunud, aga tuleb wist veel, tuul pöörand pilwe peale,“ sõnas Andres Marile ja Mardile, kes eifus Matji talu tähtsamate küsimuste arutamisel teda nagu tähelegi ei pannud.

„Sa, Mart, hoopis uneta, sajab ju veel. Heida pilguks pikali. Njan ju üles kui wihm üle ja aeg jealmaal.“

„Küllap sul omalgi uni ära kulub,“ wastas Mart ja heitis jängiserwale. „Nüüd asjad ühelspool ja unelgi põhjuist tulemiseks,“ mõtles ta ja peagi kostis eestwaast Mardi magusat une kähinat.

Wäljas jadas tihedat wihma. Awatud tagatoa
afnast kostis sisse sama tajane ja ühetooniline ka-
hin, kui eestwaast kahest seinäärseist woodist. Kosu-
tam äikesewihm oli koogu Matsi talu pere unne sui-
gutanud, sellal, kui leidsid lahendust nii mitmedki
juurtähendusega küsimused siin lamedas õlakatusega
majas, kus madalad aknad ja ukked ning lühikene
forstnajakipikene suitsutõmbeks.

Ja taewas — see aiwa selgines.